

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΕ'.

ΜΑΡΤΙΟΣ 1962

ΑΡΙΘ. 229

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΓΕΝΕΑ

Τὰ προβλήματα τῆς χριστιανικῆς διαπαιδαγωγήσεως εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον στροφὴν τοῦ κόσμου εἶναι τεράστια καὶ συνδέονται στενῶς μὲ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἦλθεν ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θρησκεία ὀφείλει νὰ τονώσῃ ὑψηλὰ ἰδεώδη, νὰ ἐξυψώσῃ τὴν πίστιν καὶ νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγέτας νὰ ἐλευθερώσουν τὰς δυνατότητας τοῦ ἀνθρώπου. Διαφαίνονται σημεῖον πιθανότητες ἀλλαγῆς εἰς τὰ ἐπόμενα 100 ἔτη μεγαλύτερα παρά εἰς οἵανδήποτε ἄλλην ἐποχὴν.

Ὁ καθηγητὴς Chave⁽¹⁾ ἀναλύει δέκα σημεῖα τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ προσέξῃ ἡ θρησκευτικὴ διαπαιδαγωγήσις καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι:

α) Ἀνακάλυψις ἑαυτοῦ (τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας).

Τὸ ἄτομον ἀναπτύσσεται πνευματικῶς καθ' ὃ μέτρον ὑφούται ὑπεράνω τῶν ἐπιπέδων τῆς μηχανῆς καὶ τοῦ ζώου καὶ ἐνεργεῖ ὡς λογικὸν ὄν, ἱκανὸν νὰ κρίνῃ, νὰ θέτῃ σκοποὺς καὶ νὰ προχωρῇ πρὸς ἓνα τέλος τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκλέξει. Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ εὐρύνη τὰς δυνατότητας του, νὰ αἰσθάνεται ἱκανοποίησιν ὡς δημιουργικὸν μέλος τοῦ κόσμου. Νὰ ὠθητῆται πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς. Ὅπου καὶ ὅταν κάποιος βοηθῆται ν' ἀποκτᾷ αὐτοεκτίμησιν, ν' ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀξίαν του, καὶ νὰ προχωρῇ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικῆς του ἀξίας ὡς ἄτομον καὶ κοινωνικοῦ ὄν-

τος, αὐτὸ εἶναι θρησκευτικὴ διαπαιδαγωγήσις. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς προσωπικῆς ἀξίας ἀρχίζει ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴν ἐγκεντρικὴν τάσιν τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, ὠριμάζει καθὼς τὸ ἐγὼ ταυτίζεται μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ γίνεται βαθυτέρα καθὼς αὐξάνουν τὰ κοινωνικὰ ἐνδιαφέροντα. Προωθεῖται ὅταν γίνονται σεβασταὶ αἱ ἀτομικαὶ διαφοραί, ὅταν ἐνθαρρύνεται ἡ πρωτοβουλία. Βοηθεῖται μὲ τὰ παραδείγματα ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ὑφούνηται ὑπεράνω τοῦ μετρίου, μὲ τὴν στοργικὴν κατανόησιν καὶ ἀναγνώρισιν, καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν ἀποτυχιῶν καὶ τὴν ἐπίλυσιν δυσκόλων προβλημάτων.

β) Ἀντίληψις τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπουσία μεταξὺ τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων, σαφῶν ἀνωτέρων φιλοδοξιῶν καὶ σκοπῶν. Πολὺ μικρὰ ἐμφανίζεται ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος καὶ τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ὀλίγοι ἔχουν κάποιο αἰσθημα κοινωνικοῦ καθήκοντος. Ὀλίγοι δείχνουν νὰ ἔχουν κάποιο ὄραμα πλουσίας ζωῆς. Κατὰ τὸν πόλεμον πολλοὶ νέοι ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὴν πρόσκλησιν νὰ ὑποστηρίξουν τὸν κόσμον ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ καταστρέψουν τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἀνταπεκρίθησαν. Ἀσφαλῶς αἱ ἀνθρώπινα ἀνάγκαι εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθοῦν κατὰ τρόπον πολὺ περισσότερον ἔντονον καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης.

Ἀπαιτεῖται προσεκτικὴ μελέτη πολλῶν εἰδικῶν καταστάσεων διὰ νὰ γνωρίσῃ κα-

(1) Ernest J. Chave: «A functional approach to religious education», Chicago 1947.

νεὺς πῶς νὰ ζῆ μὲ σύνεσιν, νὰ ὑπηρετῆ τοὺς ἄλλους χωρὶς νὰ καταστρέφῃ τὸν αὐτοσεβασμὸν των, νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ βλέπῃ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων καὶ ἐν τούτοις νὰ ἐργάζεται χάριν αὐτῶν. Εἶναι συνηθέστερον νὰ ἐκθειάζομεν τὰς ἀφηρημένας ἀρετὰς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφωσύνης παρὰ νὰ δίδωμεν μαρτυρίαν περὶ τούτων.

Τὸ κοινωνικὸν αἶσθημα ἔχει ἀπείρους μορφάς—τὴν ἀγάπην διὰ τοὺς συγγενεῖς, τὴν πιστότητα εἰς τὴν φιλίαν, τὴν ἀτομικὴν καὶ ὀργανωμένην πρόνοιαν, τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱατροῦ πρὸς τοὺς πάσχοντας, τὴν ὑπομονητικὴν βοήθειαν τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητὴν, τὴν φροντίδα τοῦ προῖσταμένου διὰ τὸν ὑφιστάμενον, τὴν μέριμναν τοῦ στρατιώτου διὰ τὸν τραυματιῶν ἐχθρόν του, τὸν σεβασμὸν τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸν ἐνήλικον, τὴν γεμάτην λεπτότητα βοήθειαν πρὸς τὸν δυστυχῆ, καὶ ὅλην τὴν εὐγένειαν ἢ ὅποια κάνει τὴν ζωὴν περισσότερον εὐχάριστον καὶ ἀξίαν. Τὸ κοινωνικὸν αἶσθημα εἶναι προφανῶς ἡ πρώτη δοκιμασία καὶ τὸ τελευταῖον τέρμα τῆς πνευματικότητος. Τὰ παιδιὰ καὶ οἱ νέοι ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ ἐμπειρίας αἱ ὅποια ἀναπτύσσουσιν τὸ κοινωνικὸν ἐνδιαφέρον ἢ ἐνθαρρύνουν σοβαρὰν σκέψιν.

γ) Ἀντίληψις τοῦ κόσμου.

Ἡ θρησκεία πρέπει νὰ βασιζέται εἰς ἐμπειρίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν φαινομένων του, εἰς διαρκῶς ἀξζανομένην καὶ ἀναθεωρουμένην ἐκτίμησιν τῆς πραγματικότητος, τῶν ἀξιών καὶ δυνατοτήτων.

Ἐμπειρίαί αἱ ὅποια δίδουν τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως, τῆς σταθερότητος, τῆς ἐξαοτήσεως, καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῶν νόμων τῆς συγκροτήσεως καὶ τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου· ἐμπειρίαί αἱ ὅποια δίδουν τὴν ἔννοιαν τῆς σχετικότητος τῶν γεγονότων καὶ τοῦ χρόνου, καὶ ἄλλαι αἱ ὅποια δίδουν τὴν ἔννοιαν τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σύμπαν ἀποτελοῦν στοιχεῖα τὰ ὅποια βοηθοῦν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κόσμου κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας καὶ τὰς διαφόρους συνθήκας τῆς ζωῆς.

Ὅταν τὸ παιδί ἀναπτύσσεται εἰς μίαν οἰκογένειαν ὅπου ὑπάρχει κάποια τάξις, καθὼς μεγαλώνει μαθαίνει νὰ διακρίνῃ με-

ταξὺν τάξεως καὶ χάους, εἰς τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, εἰς τοὺς ὄρους τοῦ παιγνιδιοῦ, εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὰς πολλὰς ἄλλας καταστάσεις τῆς ζωῆς, θὰ φθάσῃ νὰ ἐκτιμῆσῃ τὸ θαυμάσιον σύστημα καὶ τὴν τάξιν εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου. Θὰ φθάσῃ ἀργότερον ν' ἀντιληφθῆ ὅτι τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου δὲν εἶναι τυφλαὶ δυνάμεις χωρὶς σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών, ἀλλ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει σημαντικὴν θέσιν ὡς συνεργάτης εἰς ἓνα σχέδιον, μὲ πάρα πολλὰς δυνατότητας.

Ἡ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις τοῦ παιδιοῦ ἀπαιτεῖ νὰ τοῦ παρέχωμεν εὐκαιρίας, ὥστε νὰ γνωρίξῃ τὰς βασικὰς ιδιότητας τῆς τάξεως, εἰς τὴν οἰκογένειαν, τὸ σχολεῖον, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Κάθε ἀναφορὰ εἰς τὸν Θεὸν ὡς σύμβολον τῆς ἐνότητος, δημιουργίας, ἀναπτύξεως, ἀγάπης, ὠραιότητος ἢ ἄλλων γενικῶς ἀνεγνωρισμένων ἀρετῶν, θὰ γίνεταί ὅταν τὸ παιδί εἶναι ἱκανὸν νὰ διακρίνῃ αὐτὰς τὰς ιδιότητας καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀξίαν των, εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὰ παιδιὰ νὰ μαθαίνουν ν' ἀνακαλύπτουν τὰς πηγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πλουσίας ζωῆς καὶ ν' ἀνταποκρίνονται προθύμως καὶ εὐφρῶς εἰς τὰ διακαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις των.

Διὰ μέσου τῶν αἰώνων οἱ ποιηταί, οἱ καλλιτέχναι, οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ἱστορικοί, οἱ ἱερεῖς, οἱ διδάσκαλοι, οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι προσελάθησαν νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀντίληψιν των περὶ τοῦ κόσμου. Τὸ ἔκαναν κατὰ διαφόρους ἐνδιαφέροντας τρόπους· σημαντικὸν μέρος τῆς θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγήσεως εἶναι ἡ ἀναθεώρησις αὐτῶν τῶν προϊόντων τοῦ παρελθόντος, ἢ ἐκτίμησις των καὶ ὁ πλουτισμὸς τῶν παιδιῶν μὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα ποὺ τοὺς εἶναι νοητὰ κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας καὶ διὰ τὰς ποικίλας ἀνάγκας.

δ) Κριτικὴ σκέψις.

Ἐνας λόγος διὰ τὸν ὅποιον οἱ ἄνθρωποι φαίνονται τόσον δειλοὶ καὶ φοβισμένοι εἶναι ὅτι τὸ γενικὸν παιδαγωγικὸν σύστημα δὲν ἐπιτυγχάνει ν' ἀναπτύσῃ τὴν κριτικὴν σκέψιν. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀσκοῦνται ἀπὸ παιδιὰ νὰ ἐξετάζουν ὑποθέσεις, ν' ἀναλύουν γενικότητος καὶ ν' ἀναπτύσσουν δημι-

ονργικῶς τὰς ἐμπειρίας των. Ὑπάρχει πολλὴ τυφλὴ ὑπακοὴ εἰς τὰ σπίτια, τὰ σχολεῖα, τὰς ἐκκλησίας, τὸ κράτος καὶ γενικῶς εἰς τὴν ζωὴν· δὲν ὑπάρχει ἀρκετὴ ἐξέταση καὶ δικαιολόγησις τῶν θεμάτων πίστεως καὶ συμπεριφορᾶς. Ἐχομεν ἀνάγκην πνευμάτων περισσότερον ἐλευθέρων καὶ ριψοκινδύνων τὰ ὁποῖα νὰ εὐχαριστοῦνται εἰς τὰς ἐξερευνησεις, τοὺς πειραματισμοὺς καὶ τὰ πολὺπλοκα προβλήματα. Ἀπὸ ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι τολμοῦν νὰ σκέπτονται, μὲ πολλὰ ἐνδιαφέροντα, καὶ ἱκανοὺς νὰ συνεργάζονται.

Συχνὰ καὶ ἡ θρησκεία ἔχει ἐμφανισθῆ ὡς ὑπόθεσις συμβατικότητος, ὑποταγῆς καὶ ὑπακοῆς. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς θρησκείας συνήθως χρησιμοποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως ὡς ἓνα ἀκόμη μέσον φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Κατεδικάσθη ὡς ὄπιον, καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις καταστρέφει πράγματι τὰς τάσεις κριτικῆς συμπεριφορᾶς.

Εἰς τὴν καλύτεραν μορφήν θρησκείας, ἐκεῖ ὅπου αὕτη θεωρεῖται ὅτι ὀφείλει νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν συμπεριφορὰν, ἡ κριτικὴ θεώρησις εἶναι ἀπαραίτητος. Τὸ ν' ἀφήνωμεν νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὸ παιδί μία πίστις περὶ θεότητος ἢ ὁποῖα δὲν βασίζεται εἰς τὴν κριτικὴν σκέψιν, δὲν εἶναι περισσότερον θρησκευτικὸν ἀπὸ τὸ νὰ τὸ κάνωμεν νὰ πιστεῖν εἰς φαντάσματα, μάγους ἢ νεραϊδας.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κριτικῆς θεωρήσεως ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα βήματα εἶναι νὰ βοηθήσωμεν τὸ παιδί νὰ διακρίνῃ τὰς διαφορὰς εἰς τοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν αὐτὰς τὰς διαφορὰς, ὅταν θὰ πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ ἢ ν' ἀποφασίσῃ. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ πνευματικοῦ ὄντος εἶναι τελειῶς διάφορος ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν ἐνὸς ζώου. Τὸ ζῶον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαμορφώσῃ ἀρχάς. Ἀντιθέτως τὸ ἀνθρώπινον ὄν ἔχει δυνατότητα νὰ διδάσκηται ὑπὸ τὴν πείραν του καὶ ἀπὸ τὴν πείραν τῶν ἄλλων, καὶ ἠμπορεῖ νὰ κερδίζῃ ἀπὸ τὴν καθοδήγησιν τῆς ἀγωγῆς. Ἐνας σοφὸς γονεὺς δὲν μεταχειρίζεται τὸ παιδί ὅπως ἓνα μικρὸ ζῶον, ἀλλὰ σέβεται τὴν εὐφροσύνην του καὶ ἐνθαρρύνει τὴν κριτικὴν σκέψιν καὶ ἐνέργειαν. Καθὼς τὸ παιδί μεγα-

λώνει θὰ παρουσιασθῇ ἀνάγκη νὰ λάβῃ πολλὰς ἀποφάσεις διὰ τὰς ὁποίας ἡ καθοδήγησις τοῦ μεγάλου δὲν εἶναι δυνατὴ· τότε ἀκριβῶς θὰ φανῇ ἐὰν ἡ ἔως τότε διαπαιδαγώγησις ὑπῆρξεν ἱκανοποιητικὴ.

Οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι, οἱ φίλοι ὀφελοῦν τὰ παιδιὰ περισσότερον, ὅταν βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κριτικῆς των σκέψεως, ὅταν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ πειραματίζονται καὶ νὰ εἶναι ἀνεξάρτητα, καὶ τὰ ἀφήνουν νὰ πληροφοροῦνται εἰς ποῖον τρόπον συμπεριφορᾶς ἠμποροῦν νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀπαιτεῖ εὐφρῶν ἱεράρχησιν μεταξὺ τῶν ἐναλλαγῶν τὰς ὁποίας προσφέρει ἡ ζωὴ, καὶ τὴν ἐτοιμότητα τῆς θυσίας τῶν κατωτέρων ἀξιών χάριν τῶν ἀνωτέρων. Τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερπηδῇ κανεὶς τυχαίας προτιμήσεις καὶ ἀποστροφάς, νὰ ὀργανώσῃ τὰς διαθέσεις καὶ τὰς ἐνεργείας του βάσει ἀξιών καὶ σκοπῶν τοὺς ὁποίους ἐξέλεξε, καὶ νὰ ἐργάζεται μὲ ἐπιμονὴν διὰ νὰ τοὺς ἐπιτύχῃ.

Πνευματικὸς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος καθ' ὃ μέτρον αισθάνεται τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀξιών καὶ ἐκλέγει. Καθ' ὃ μέτρον ἀποφασίζει νὰ ζῇ ὑπεράνω τοῦ μετρίου, παύει νὰ δικαιολογῇ τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὰς ἀδυναμίας του καὶ ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας ιδιότητας τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων. Ὅποιαδήποτε ἐμπειρία συντελεῖ εἰς τὴν ἐκλέπτυσιν τοῦ τρόπου ζωῆς, εἰς τὴν εὐφροσύνην τοῦ χάσματος μεταξὺ τοῦ τυφλοῦ ἐνστικτοῦ καὶ τῆς εὐφροῦς ἐκλογῆς, καὶ εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν ἄνοδον, βοηθεῖ τὴν θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν.

Κριτικὴ θεώρησις καὶ θυσία εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς προόδου καὶ πνευματικῆς ζωῆς χωρὶς αὐτὰ τείνει νὰ γίνῃ τύπος.

ε) *Εὐθὺνὴ καὶ ἀξιοποιήσις τῶν ταλάντων.*

Ἡ εὐθὺνὴ ἔχει βασικὴν προϋπόθεσιν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ sine qua non τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἦτο αὐτόματον ἢ εὐθὺνὴ διὰ τὰς πράξεις του θὰ ἐβάρυνε τὸν Μεγάλον Μηχανικὸν ὁ ὁποῖος τὸ ἐδημιούρ-

γησεν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ διδάσκηται διὰ τῆς ἐμπειρίας, καὶ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν κρίσιν του, ὀφείλει νὰ δεχθῇ τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών του.

Διὰ τοῦτο ἡ ὑγιὴς θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις ἀπαιτεῖ ἐκ μέρους τῶν γονέων σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας του, ἀνάπτει τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς εὐθύνης του. Ἐὰν ἐπιθυμοῦν ἡ ἀγωγή των νὰ εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ αὐθαίρετος ἐπιβολὴ μᾶς πανισχύρου δυνάμεως, τὰ παιδιά πρέπει νὰ αἰσθάνωνται ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἐπιτρέπουσιν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀπαιτοῦσιν τὴν εὐθύνην. Ἐνα παιδαγωγικὸν πρόγραμμα διὰ τὴν ἀνάπτειν τῆς εὐθύνης πρέπει νὰ εἶναι ρεαλιστικόν, προσεκτικὰ προσηρμοσμένον πρὸς τὰς ἰκανότητας τοῦ παιδιοῦ.

Δικαίως ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἔχει μεγαλυτέρας ἀπαιτήσεις ἀπὸ τοὺς περισσότερον προικισμένους ἀνθρώπους παρὰ ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι στεροῦνται ὑλικῶν ἀγαθῶν, φίλων, καλλιτεχνίας, ὑγείας ἢ ἄλλων ὄρων ἀξιοπρεποῦς ζωῆς εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν. Ἡ παραβολὴ τῶν ταλάντων ἀπεικονίζει πλήρως τὴν ἐννοουμένην μετὸν ὄρον εὐθύνην.

στ) Συνεργασία.

Ἡ ἀγωγή ὀφείλει νὰ προσφέρῃ προοπτικὴν, ὥθησιν καὶ καθοδήγησιν διὰ τὴν τελειότεραν μορφήν ὁμαδικῆς δραστηριότητος εἰς τὸ σχολεῖον, παιδικὰς ομάδας, κινήσεις καὶ ὄλων τῶν εἰδῶν τὰς παιδικὰς καὶ νεανικὰς ὁργανώσεις. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή θ' ἀποκτήσῃ ἔξαιρητικὴν δύναμιν, ὅταν κατορθώσῃ νὰ παρακινήσῃ εἰς ἀνιδιουτέλην συνεργασίαν καὶ προσφορὰν εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς, τοπικοὺς, ἐθνικοὺς καὶ ὑπερεθνικοὺς.

Αἱ περισσότεραι κοινωνικαὶ συνήθειαι ἔχουν ἀνάγκην ἐλεπτύνσεως, ἐὰν θέλωμεν νὰ συντελέσουν εἰς καλυτέρας μορφὰς συνεργασίας, φιλίας καὶ προσωπικῆς ἐξυψώσεως.

ζ) Ἀναζητήσεις τῆς ἀληθείας καὶ πραγματοποιήσεις τῶν ἀξιών.

Ἡ θρησκεία εἶναι συνεχῆς ἀναζητήσεως καὶ ἀναγνώρισις τῆς βασικῆς ἐννοίας καὶ

ἀξίας τῆς ζωῆς. Συνεπῶς εἶναι συνεχῆς προσπάθεια αὐξήσεως τῶν γνώσεων καὶ πραγματοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων.

Ἡ θρησκευτικὴ ἀναζητήσεως δὲν ἠμπορεῖ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀναζητήσιν εἰς τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς· διότι ὅ,τιδήποτε προσθέτει εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κόσμου καὶ τὰς δυνατότητας καλυτέρας ζωῆς συνεισφέρει εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐρμηνείαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν προσπάθειαν πραγματοποίησεως καλυτέρων ἰδεωδῶν.

Ἡ ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας εἶναι ἐνδειξις τῆς ζωτικότητος τῆς θρησκείας. Ἐφ' ὅσον ἡ θρησκεία δέχεται ἐρωτηματικὰ καὶ δὲν διστάζει νὰ συσχετίζῃ τὰς πεποιθήσεις καὶ τὴν στάσιν της πρὸς τὰς ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἠμπορεῖ ν' ἀναμένῃ ὅτι θὰ ἔχη κῦρος καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὸν κόσμον. Καθ' ὃ μέτρον τείνει νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν κριτικὴν ἐρευναν, ἐμφανίζει τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν στάσιν της μετὰ περιφθοῦν δέος ἐναντι τῆς προόδου καὶ ἀδυνατεῖ νὰ κατευθύνῃ τὴν σύγχρονον ζωὴν.

Σημασίαν ἔχει ἐὰν τὸ ἀναπτυσσόμενον ὄν διδάσκηται νὰ σκέπτεται κριτικῶς καὶ δημιουργικῶς καὶ ἐὰν ἐνδιαφέρεται νὰ χρησιμοποιῇ τόσον τὴν πείραν καὶ τὰς ἰκανότητάς του ὅσον καὶ τὴν γενικὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν εἰς τὴν λύσιν τῶν προσωπικῶν του προβλημάτων.

η) Ἐνταξις τῆς πείρας εἰς μίαν φιλοσοφίαν ζωῆς (κοσμοθεωρία).

Βασικὸν συμπλήρωμα τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἐνταξις τῆς ἐμπειρίας εἰς φιλοσοφίαν ζωῆς, διότι ἡ ἐμπειρία ἔρχεται «κομματιασμένα» καὶ δὲν γίνεται πλήρως ἀντιληπτῆ, ἐὰν δὲν συνδέωνται τὰ τμήματά της. «Τὴν θεωρίαν τοῦ παντός προτιμητέον».

Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή ἐπιδιώκει νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ζωὴ ὡς σύνολον, νὰ ἀξιολογηθῇ ὁλόκληρος ἡ σημασία καὶ ἀξία της, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνωνται ἀντιληπτὰ τὰ πολυσύνθετα προβλήματα τῶν εἰδικῶν καὶ μεταβλητῶν γεγονότων. Μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν ν' ἀνακαλυφθοῦν παγκόσμιοι καὶ σταθεραὶ ιδιότητες, ἐφ' ὃ

σον δηλαδή ἀποκαλυφθῆ το θεϊκὸν σχέδιον, τὸ ἄτομον ἢμπορεῖ νὰ αισθάνεται σταθερότητα καὶ ἀσφάλειαν.

Ἡ ἀνάγκη λογικῆς ἐνότητος—φιλοσοφίας τῆς ζωῆς—συνδέεται στενῶς μετὰ τὴν βασικὴν ἀνάγκην πραγματοποιήσεως τῆς προσωπικότητος ὡς συνόλου. Εἶναι ἡ τάσις τοῦ ἐγὼ πρὸς μίαν ἁρμονίαν ἢ ὅποια περιλαμβάνει τὰ πάντα, ἢ ὀργανωτικὴ βᾶσις τῆς σκέψεως. Θὰ προσέθετε κανεὶς ἢ ὀργανωτικὴ βᾶσις τῆς συνειδήσεως, διότι ἢ συνειδήσις εἶναι τὸ ὄργανον τῆς βασικῆς ἀνάγκης ἐνοποιήσεως τῆς ζωῆς. Αἱ ἠθικαὶ μας ἐμπειρίαι πρέπει νὰ συνδεθοῦν εἰς ἁρμονικὸν σύνολον ὅπως ἀκριβῶς καὶ αἱ διανομικαὶ. Οὐδεὶς λογικῶς ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆ ἰκανοποιημένος μετὰ μίαν ἀντιλογίαν καὶ ἀσφαλῶς οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆ εἰρηνικᾶ μετὰ μίαν ἠθικὴν ἀντιλογίαν.

θ) Ἐκτίμησις τῆς ἱστορικῆς συνέχειας.

Ἡ θρησκεία εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἐντύπωσιν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐνοίας τοῦ καθήκοντος. Εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας ἀφ' ἐνός καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἄλλων εἰς τὸ θέμα τῆς ἐνοίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν παγκοσμίων ἀρχῶν συμπεριφορᾶς. Κάθε γενεὰ ὀφείλει νὰ προσθέτῃ εἰς τὰς κατακτήσεις τῶν παλαιότερων καὶ νὰ χρησιμοποιῆ τὰ μαθήματα τοῦ παρελθόντος.

Καλὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις ἀπαιτεῖ πλήρη καὶ ἀρτίαν καλλιέργειαν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς. Τὸ παιδί ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ τὴν πολιτιστικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ του, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων λαῶν. Ἄλλ' ἢ τελειώσις θὰ φανῆ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν: Παντοῦ ἢ καθαρότης, ἢ ἀνιδιοτέλεια, ἢ ἀγάπη, ἢ ταπεινώσις, ἢ αὐτοθυσία, ὁ φωτισμὸς καὶ ἢ ἀνακαινίσις⁽²⁾.

ι) Συμμετοχὴ εἰς ὀμαδικὴν λατρείαν.

Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν συνηθίσει ἀπὸ τῆς παιδικῆς τῶν ἡλικίας μετὰ τὰ σύμβολα, τὴν γλῶσσαν, τοὺς ὕμνους, τὰ πρακτικὰ τῆς λατρείας καὶ τὰς ἄλλας ὀμαδικὰς ἐκδηλώσεις, ὥστε ταυτίζον πολλὰκις συμβατικὰ σημεῖα μετὰ τὴν ἰδίαν τὴν θρησκείαν.

Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνῃ ζωντανὴ καὶ ἀτομικῶς καὶ ὀμαδικῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡ ὀμολογία τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῶν πτώσεων θὰ εἶναι μετὰ θλίβιν βεβαίως, ἀλλὰ καὶ πεποίθσιν εἰς τὴν ἰκανότητα νὰ γίνωμεν καλύτεροι καὶ μετὰ σκοπὸν νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τὴν ἐμπειρίαν. Χρειαζόνται περισσότεραι διηγήσεις τῆς ζωῆς τῶν ἡρώων, περιγραφή ἀξίων πράξεων καὶ ἐμφάνισις ἔργων τὰ ὅποια πρέπει νὰ γίνουν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνησυχῶμεν, ν' ἀφτυτισθῶμεν ἀπὸ τὸν λήθαργον καὶ νὰ παρακινήθῶμεν πρὸς τὴν ἀνιδιοτελεῖ ἔργασίαν διὰ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Ἐχουν καθιερωθῆ ἡμέραι μεγάλαι ἑορτῶν, ἔθνικαι ἑορταὶ καὶ ἄλλαι εἰδικαὶ ἑορταὶ, ἡμέρα τῆς μητέρας, τοῦ παιδιοῦ, τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ π. χ. Εἰς ὅλας αὐτὰς ὑπάρχει δυνατότης θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγήσεως, διὰ τῆς ὑπενθυμίσεως σπουδαίων γεγονότων, διὰ τῆς σημειώσεως ἱστορικῶν κρίσεων, διὰ τοῦ ἐκθειασμοῦ ἀνθρωπίνων ἀξιών, διὰ τῆς ὑποκινήσεως εἰς εὐγενεῖς σχέσεις, διὰ τῆς παροτρύνσεως εἰς ὑψηλὰ ἰδεώδη, καὶ γενικῶς διὰ τῆς παραινέσεως εἰς σκέψεις καὶ εὐκαιρίας, αἱ ὅποια συχνὰ χάνονται εἰς τὴν καθημερινὴν ρουτίαν. Συχνὰ αὐταὶ αἱ εὐκαιρίαὶ ἐκφυλίζονται καὶ μεταβάλλονται εἰς εὐκαιρίας συναισθηματικῶν ἐξάρσεων χωρὶς σταθερὰν ἀξίαν, ἢ περνοῦν χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἀνανέωσιν καὶ δημιουργίαν μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ἐνότητος μετὰ τὸν Θεόν, μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι δεμένοι μετὰ τὰς καθημερινὰ τῶν καθήκοντα καὶ δὲν ἔχουν καιρὸν ν' ἀπολαύσουσιν τὴν πνευματικὴν ζωὴν μετὰ ἕνα προσωπικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐτσι τὸ πνεῦμα χάνει τὸν σύνδεσμον μετὰ τὴν ζωὴν. Κάθε βοήθεια πρὸς ἀνασύνδεσιν τοῦ Πνεύματος μετὰ τὴν ζωὴν, τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν καὶ τῆς νέας γενεᾶς τὴν ζωὴν, μέσο τῆς ζωντανῆς προσευχῆς, εἶναι βοήθεια πρὸς ἀνακαινίσιν τῆς ζωῆς ὅλων μας.

ΑΡ. ΑΛΕΞΙΠΩΤΗΣ

(2) Edith B. Schnapper: «Religion ist Einheit», Zürich 1954.

T. S. ELIOT (βραβείο Νόμπελ)

ΧΟΡΙΚΟ ΑΠ' ΤΟ «ΒΡΑΧΟ»

Είδατε τὸ σπίτι χτισμένο, τὸ εἶδατε διακοσμημένο
ἀπὸ κάποιον, πὺν ἦρθε μὲς στὴ νύχτα. Κι εἶναι τώρα στὸ Θεὸ ἀφιερωμένο.
Εἶν' ἓνας ὄρατὸς τώρα ναὸς, ἔτσι πὺν ὑψώνεται, ἓνα φῶς ἀκόμα πάνου ἐκεῖ στὸ λόφο
μὲς σ' ἓναν κόσμον ζαλισμένο καὶ σκοτεινὸ καὶ ταραγμένο, ἀπὸ τοῦ φόβου τοὺς κακοὺς
οἰωνοὺς.

Καὶ τί ἔχουμε ἀρά γε νὰ ποῦμε γιὰ τὸ μέλλον; Μονάχα μιὰ νὰ χτίσουμε ἐκκλησιά τάχα
μποροῦμε;

Ἦ μήπως κι ἡ Ὅρατὴ Ἐκκλησιά, θὰ πάει μπροστὰ νὰ καταχτήσῃ αὐτὸν τὸν κόσμον;

Τὸ μέγα φεῖδι κείτεται, μισοξυπνημένο πάντα, βαθειὰ στὸ λάκκο τοῦ κόσμου αὐτοῦ,
κουλουριασμένο,

καὶ διπλωμένο ἐντὸς του, ὡς νὰ ξυπνήσῃ, πεινασμένο καὶ ν' ἀρχίσῃ δεξιὰ ζερβὰ νὰ
σέρνει τὸ κεφάλι του, ἔτοιμο στὴν ὥρα του γιὰ νὰ καταβροχθίσει.

Μὰ τὸ Μυστήριον τῆς Ἀνομίας εἶν' ἓνας λάκκος πὺν πολὺ βαθύς, γιὰ νὰ μπορέσουν τῶν
θνητῶν τὰ μάτια νὰ τὸν ἐρευνήσουν. Μὰ ἐλάτε,

σεῖς φύγετε μακρὰ ἀπὸ κείνους πὺν ἀξία δίνουν. στοῦ φειδιοῦ τὰ χρυσὰ μάτια,

κι ἀπ' ὄσους τὴ λατρεία τους σκορπᾶνε, στὸ φεῖδι αὐτό, μ' ὄλη τους τὴ θέληση. Τρα-
βήξετε,

τὸ δρόμον σας ἐσεῖς κι ἀπὸ κεῖ ἀπομακρυνθῆτε.

Μὴν εἴσαστε περιέργοι καὶ τόσο γιὰ τὸ Καλὸ καὶ τὸ Κακό.

Καὶ μὴ γυρεύετε νὰ λογαριάζετε, τὰ μελλοντικὰ κύματα τοῦ Χρόνου

ἀλλὰ νᾶσαστε, πρέπει, ἱκανοποιημένοι, γιὰ τὸ φῶς πὺν ἔχετε,

πὺν εἶν' ἱκανὸ τὸ βῆμα σας νὰ τὸ κρατήσῃ καὶ νὰ βρῆτε τὴν περπατησιά σας.

Ἦ Φῶς Ἀόρατο, σ' ἐγκωμιάζουμε!

Τόσο λαμπρὸ γιὰ τῶν θνητῶν τὰ μάτια.

Ἦ Φῶς Μέγιστο, σ' ἐγκωμιάζουμε καὶ γιὰ τὸ πὺν μικρὸ πράγμα.

Τὸ φῶς ἀπ' τὴν ἀνατολή, πὺν τὰ πρῶινὰ θωπεύει τὰ καμπαναριά μας,

τὸ φῶς, πὺν τὸ ἠλιόγευμα στὶς δυτικὲς μας πόρτες πέφτει,

τὸ λυκοφῶτισμα πάνου ἀπ' τὰ στάσιμα νερά, καθὼς πετοῦν οἱ νυχτερίδες

φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, φῶς τῶν ἀστεριῶν, τῆς κουκουβάγιας καὶ τοῦ σκόρου,
φλογάτο τῆς πυγολαμπίδας φῶς, πάνου στῆς χλόης τὰ φυλλαράκια,

Ἦ Φῶς Ἀόρατο, Σὲ προσκυνοῦμε!

Σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ φῶτα ποῦχοιμ' ἀναμμένα
 τὸ φῶς στὸ θυσιαστήριο καὶ στὸ ἱερό,
 μικρὰ φωτάκια αὐτῶν ποὺ τὰ μεσάνυχτα στοχάζονται,
 καὶ φῶτα ποὺ περνοῦν ἀνάμεσ' ἀπὸ τζάμια χρωματιστὰ παραθυριῶν
 κι ἀκόμα φῶτα ποὺ ἀπὸ γυαλιστερό πετράδι, ἀστράφτουν,
 πάνου σὲ ξύλο χρυσομένο σκαλιστὸ ἢ σὲ χρωματιστὴ τοιχογραφία.
 Χαμηλωμένο εἶναι τὸ βλέμμα μας, ὅμως τὰ μάτια μας κοιτάζουν πρὸς τὰ ἑπάνω
 καὶ βλέπουμε τὸ φῶς ποὺ κομματιάζεται μέσα στ' ἀνήσυχα νερά.
 Τὸ βλέπουμε τὸ φῶς, ποῦθ' ἔρχεται ὅμως δὲ θωροῦμε.
 Ὡ Φῶς Ἀόρατο, Σὲ Δοξολογοῦμε!

Μὲς στὸ ρυθμὸ τῆς γήινης τῆς ζωῆς μας, τὸ φῶς μᾶς κούρασε. Γι' αὐτὸ κι ὄλο χαρὰ
 εἴμαστε καθὼς τελειώνει ἡ μέρα καὶ τὸ παιχνίδι παίρνει τέλος. Κι ἡ ἔκσταση κι
 αὐτὴ κόπο μᾶς δίνει.

Σὰν τὰ παιδιὰ κι ἐμᾶς γρήγορα ἡ κούραση μᾶς κυριεύει. Σὰν τὰ παιδιὰ ποὺ μένουν
 ξάγρυπνα τὴ νύχτα καὶ τὰ παίρνει ὁ ὕπνος, εὐθὺς ὡς σβύσουν τὰ πυροτεχνήματα.
 Κι ἡ μέρα εἶν' ἀτέλειωτη γιὰ δουλειὰ ἢ γιὰ παιχνίδι.

Ἡ κούραση μᾶς κυριεύει κι ὅταν δὲν προσέχουμε, μὰ κι ὅταν εἴμαστε συγκεντρωμένοι,
 κοιμόμαστε κι ὄλο χαρὰ εἴμαστε σὰν πέφτουμε στὸν ὕπνο,
 ἐξουσιασμένοι ἀπ' τὸ ρυθμὸ τοῦ αἵματος καὶ τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα καὶ καθ' ἐποχὴ.
 Καὶ πρέπει τὴ λαμπάδα εὐθὺς νὰ σβήσουμε, τὸ φῶς νὰ σβήσουμε καὶ νὰ τ' ἀνάψουμε
 καὶ πάλι.

Πρέπει ἔτσι πάντοτε νὰ σβήσουμε καὶ πάντα τὴ φλόγα εὐθὺς νὰ ξανανάβουμε.
 Γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς γιὰ τὸ μικρὸ μας φῶς, Σ' εὐχαριστοῦμε, ποὺ μὲ τὸν ἴσκιό ἀντιπαλεύει.
 Σ' εὐχαριστοῦμε ποὺ μᾶς ὤθησες νὰ χτίσουμε, νὰ βροῦμε καὶ ν' ἀγγίξουμε στὶς ἄκρες
 τῶν δαχτύλων μας, τὸ ποὺ ἔχουμε στὰ μάτια μας δοκάρι.

Καὶ καθὼς ἔχουμε χτισμένο τὸ θυσιαστήριο, στὸ Φῶς τὸ Ἀόρατο, μποροῦμε ἀπάνω
 του νὰ θέσουμε φῶτα μικρὰ, γι' αὐτὰ ποὺ ἐγένηκε τοῦ σώματός μας ἡ δραση.
 Σ' εὐχαριστοῦμε ἀκόμα ποὺ κι ἡ σκοτεινιά τὸ φῶς μᾶς προμηναίει.
 Ὡ Φῶς Ἀόρατο, Σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ μεγάλη Σου τὴ Δόξα.

Μετάφραση ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΜΟΞΧΟΥ

Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΚΑΛΙΩΝΟΣ

ΑΠΟ ΓΕΩΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ

Ἡ γνωστὴ διήγησις τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς Ἀτλαντίδος ὑπετίθετο ἀπὸ πολλοὺς ὅτι εἶναι ἀπλοῦς μῦθος, ἐνῶ ἄλλοι ἐδέχοντο ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἢ δύο νήσων εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν, αἱ ὁποῖαι κατεποντίσθησαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς ἴσως χρόνους. Ὁ καθηγητὴς τῆς Σεισμολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Α. Γ. Γαλανόπουλος εἰς ἀνακοίνωσίν του εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Διεθνoῦς Γεωδαιτικῆς καὶ Γεωφυσικῆς Ἐνώσεως ἐν Ἐλσίνκι (1960) καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1961) ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μύθου, ἀλλὰ περὶ ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ «μέγα καὶ θαυμαστὸν Κράτος» τῆς Ἀτλαντίδος ὑπῆρχεν εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, τὴν κοιτίδα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ Μητρόπολις δὲ αὐτοῦ ἦτο ἡ ἄλλοτε νῆσος Στρογγύλη. Μὲ τὸ γεωλογικὸν γεγονός τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀτλαντίδος συνδέεται καὶ «ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνος», ὅστις διεσώθη ὡς μῦθος καὶ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ.

Ἡ ἀποψις αὕτη τοῦ κ. Γαλανοπούλου εἶχε διεθνή ἀπήχησιν καὶ πολλοὶ ἀσχολοῦνται ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Τὸ κατωτέρω δὲ ἄρθρον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον μὲ πολλὴν χαρὰν δημοσιεύομεν, εἶναι λίαν διαφωτιστικὸν ἐν προκειμένῳ καὶ παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Ὁ Δευκαλίων, μυθολογικὸς γενάρχης τῶν Ἑλλήνων, υἱὸς τοῦ Προμηθεὺς καὶ τῆς Κλυμένης—θυγατρὸς τοῦ Ἀτλαντος—εἶναι γνωστός, κυρίως, ἀπὸ τὸν τρομακτικὸν κατακλυσμὸν, ὃ ὁποῖος ἔλαβε χώραν κατὰ τὸν χρόνον ποῦ ἦτο βασιλεὺς τῆς Φθίας. Κατὰ τὸν Α. Σταγειρίτην⁽¹⁾, ὃ Δευκαλίων ἐγεννήθη τὸ 1573 π. Χ., ἐβασίλευσε τὸ 1541, ὃ δὲ κατακλυσμὸς συνέβη τὸ 1529 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἐκδοχὴν, ὃ Δευκαλίων ἐγεννήθη ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου εἶχαν καταφύγει μετὰ τὴν τιτανομαχίαν ὃ Προμηθεὺς καὶ ὃ Ἀτλας, υἱοὶ τοῦ Τιτάνος Ἰαπετοῦ.

Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν παράδοσιν, ὃ Ζεὺς θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀπογόνους τῶν Τιτάνων, ἐπειδὴ ἦσαν καὶ ἐκεῖνοι ἀσεβεῖς καὶ κακοῦργοι, ὅπως καὶ οἱ πρόγονοὶ των, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ διὰ κατακλυσμοῦ. Τοὺς σκοποὺς τοῦ Διὸς ἀνεκοίνωσεν ὃ Προμηθεὺς εἰς τὸν Δευκαλίω-

να, ὅστις καθ' ὑπόδειξιν τοῦ πατρὸς του κατεσκεύασε πλοῖον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἔθεσεν ὅλα τὰ χρεῖώδη, καὶ ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν σύζυγόν του Πύρραν, θυγατέρα τοῦ Ἐπιμηθεὺς καὶ τῆς Πανδώρας. Ὁ κατακλυσμὸς ἐπῆλθε πράγματι τρομακτικὸς, δολόκληρος δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐκαλύφθη ὑπὸ τῶν ὑδάτων, καὶ ὅλοι τῆς οἱ κάτοικοι ἐπνίγησαν, πλὴν τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας, καὶ ἐνδεχομένως ὀλίγων ἀνθρώπων καὶ ζώων ποῦ ἐπρόλαβαν ν' ἀνέλθουν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων. Ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας τὸ πλοῖον τοῦ Δευκαλίωνος ἐπλανᾶτο ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, ὅταν δὲ ἤρχισαν νὰ ἀποσύρονται προσήραξεν—κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἐκδοχὴν—εἰς τὴν Λικώρειαν τοῦ Παρνασσοῦ. Τέλος, ὃ Δευκαλίων—πατὴρ τοῦ Ἑλληνος—φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς μᾶλλον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου φέρεται ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Ὁ Πανσανίας διηγεῖται ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἀθῆναις, βορείως τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ρογμὴ τοῦ ἐδάφους, πλάτους περίπου 60

(1) A. STAGIRITES: Oghyghia oder Archäologie, Bd. 4, (Wien 1818), S. 278.

έκατοστομέτρων, εντός τῆς ὁποίας, κατά τὰ μυθολογούμενα, εἶχον εἰσρεύσει, γεγόμενα ἄφρανα, ὄλα τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσοῦ.

'Ο κατακλυσμός ἐπὶ Δευκαλίωνος, ὡς ἐλέχθη, προσέβαλε ὄλα τὰ μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ὁμοῦ τὴν Θεσσαλίαν (Μαγνησίαν), τὴν Φθιώτιδα (Λοκρίδα), τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικὴν (Ἀθῆναι, Μέγαρα), τὴν Ἀργολίδα (Ἄργος), τὴν Ἥλιδα, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἠπειρόν (Θεσπρωτίαν), τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Λέσβον, Χίον, Κρήτην καὶ Ρόδον), καὶ γενικῶς ὄλα τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Λυκαονίας, Λυκίας) μέχρι τῆς Σικελίας. Ἡ ἔλλειψις μέσων ταχείας ἐπικοινωνίας κατά τὴν ἐποχὴν τοῦ κατακλυσοῦ, καὶ ἡ κατά τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὁμοίμορφος ἐμφάνισις τοῦ φαινομένου εἰς ὄλα τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶχεν ὡς συνέπειαν ὁ κατακλυσμός οὗτος νὰ θεωρηθῆ ὡς τοπικὸν φαινόμενον, καὶ ὄλοι οἱ τόποι παρατηρήσεως νὰ θεωρηθοῦν ὡς τόποι προσελύσεως τούτου. 'Ο ψευδο-τοπικὸς χαρακτήρ τοῦ φαινομένου καὶ ἡ πιθανὴ ἐκδήλωσις τούτου εἰς 2 ἢ 3 φάσεις ἔδωσε τὴν βάσιν διὰ διαφόρους χρονολογικοὺς προσδιορισμοὺς, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ κατακλυσμός ἐγένετο ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κραναοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Μαραθῶνος Τριόπα, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὠγύγου (ἐν Βοιωτίᾳ), τοῦ Ὀρεσθέως (ἐν Αἰτωλίᾳ), τοῦ Ἀεθλίου (ἐν Ἥλιδι), τοῦ Λυκάονος (ἐν Ἀρκαδίᾳ), ἐπὶ τοῦ Κέκροπος, Μωϋσέως κλπ. Εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους φαίνεται ὅτι ὀφείλεται καὶ ἡ ἐν Κρήτῃ διασωθεῖσα παράδοσις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Δευκαλίων ἦτο υἱὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Κρήτης, θυγατρὸς τοῦ Ἀστερίου.

'Απὸ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα⁽²⁾ καὶ ἀπὸ μετρήσεις τοῦ ραδιενεργοῦ ἀνθρακος ἀπληθρακιωμένων τεμαχίων πύκνης εὐρεθέντων εἰς τὸν πυθμένα τοῦ πρώτου ροδοχρόου στρώματος τῆς Θηραϊκῆς γῆς⁽³⁾, ἡ

ὁποία ἐκάλυψε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἄλλοτε νήσου Στρογγύλης, καθωρίσθη ἡ ἐποχὴ κατά τὴν ὁποίαν συνέβη ἡ γιγαντιαία ἠφαιστειακὴ ἔκρηξις, ἡ ὁποία προὐκάλεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς μεγάλης ἠφαιστειακῆς κοιλότητος τῆς Σαντορίνης. Κατὰ τοὺς προσδιορισμοὺς τούτους, οἱ ὁποιοὶ βασίζονται ἐπὶ ἐντελῶς διαφόρων ἀρχῶν καὶ ἐπὶ διαφόρου ἀποδεικτικοῦ ὕλικου, ἡ ἔκρηξις αὕτη συνέβη κατά τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς ὀρειχαλκίνης ἐποχῆς, κατά τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὅτι ἤρμασεν ἡ Ἀτλαντίς⁽⁴⁾.

Κατὰ τὸν Γερμανὸν ἠφαιστειολόγον H. Reck⁽⁵⁾, ὁ μηχανισμὸς γενέσεως τῆς καλδῆρας τῆς Σαντορίνης—ὄπως ὀνομάζεται ἐπιστημονικῶς κάθε ἠφαιστειακὴ κοιλότης—ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν μηχανισμὸν γενέσεως τῆς ἠφαιστειακῆς κοιλότητος τοῦ Κρακατάου εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὀκεανόν, μεταξὺ Σουμάτρας καὶ Ἰάβας, τὴν 27 Αὐγούστου 1883. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Κρακατάου κατέρρευσαν τὰ $\frac{2}{3}$ τῆς νήσου, ἐπιφανείας $33\frac{1}{2}$ τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, καὶ εἰς τὴν θέσιν των ἐσχηματίσθησαν βᾶθη 200-300 μέτρων. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς καλδῆρας τοῦ Κρακατάου παρήχθησαν 3 πελώρια κύματα, τὰ ὁποία ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰάβαν παρὰ τὸ Ἄντζερ εἰς ὕψος 36 μέτρων, εἰς δὲ τὸ Τελὸκ-Μπατάνγκ εἰς 40 μ. Εἰς τὸ Τελὸκ-Μπατάνγκ ἐξεσφενδονίσθη ὑπὸ τῶν κυμάτων κανονιοφόρος λέμβος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εἰς ἀπόστασιν $3\frac{1}{2}$ χιλιομέτρων, ὅπου καὶ παρέμεινεν εἰς ὕψος 9 μέτρων ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὸ Ἄντζερ μὲ μερικὰς ἄλλας κωμοπόλεις, καθὼς καὶ πολλὰ ἑκατοντάδες χωρίων παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ κύματα καὶ 40.000 ἄνθρωποι εὗρον τὸν θάνατον.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Κρακατάου ὁ

in: Ann. Géol. Pays Hellén. Vol. 9, (Athènes, 1958, 185-188).

(4) A. GALANOPOULOS: On the Location and the Size of Atlantis, in: Prakt. Acad. Athens, Vol. 35, (1960), 401-418.

(5) H. RECK. Die Geologie der Ring-Inseln und der Kaldera von Santorin, in: der Werdegang eines Inselvulkanes und sein Ausbruch 1925 bis 1928, Bd. I, (Berlin, 1936).

(2) S. MARINATOS: The volcanic Destruction of Minoan Crete, in: Antiquity, Vol. 13, (1939) 425-439.

(3) A. GALANOPOULOS: Zur Bestimmung des Alters der Santorin-Kaldera,

κρότος πὸν παρήχθη ἦτο τόσον ἰσχυρός, ὥστε ἐπέφερε θραύσιν ὑαλοπινάκων καὶ διάρρηξιν τοίχων εἰς ἀπόστασιν 160 χιλιομέτρων. Ὁ κρότος οὗτος ἐγένετο ἀκουστός μέχρις Αὐστραλίας, δηλαδή εἰς ἀπόστασιν ἄνω τῶν 3000 χιλιομέτρων. Ἡ θάλασσα γύρω τοῦ ἠφαιστείου ἐκαλύφθη ἀπὸ ἀξιόλογα ποσὰ κισσήρεως μέχρις ἀποστάσεως 160 χιλιομέτρων, ἡ δὲ σποδὸς πὸν ἀνετινάχθη μετέβαλε τὴν ἡμέραν εἰς πλῆρες σκότος μέχρις ἀποστάσεως 160 χιλιομέτρων. Ἡ λεπτοτάτη ὕλη τῆς σποδοῦ ταύτης ἀνήλθεν εἰς ὕψος 50 χιλιομέτρων, μέρος δὲ ταύτης κατέπεσεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην.

Ἡ καλδέρα τῆς Σαντορίνης ἔχει βάθος 300-400 μέτρων καὶ ἐπιφανείαν 83 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Οὗτος ἡ χωρητικότης τῆς καλδέρας τῆς Σαντορίνης εἶναι περίπου 5 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς χωρητικότητος τῆς καλδέρας τοῦ Κρακατάου. Κατὰ προσφάτους ὑπολογισμοὺς τοῦ P. Hédenrari ἡ θερμικὴ ἐνέργεια κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Σαντορίνης πρέπει νὰ ἦτο περίπου 4,5 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστοίχου ἐνεργείας πὸν παρετηρήθη κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Κρακατάου. Ἡ ἐνέργεια τῶν κυμάτων ἀέρος ὑπελογίσθη ὅτι ἦτο 430 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ἐνεργείας τῶν κυμάτων ἀέρος πὸν παρατηροῦνται κατὰ τὴν ἔκρηξιν ὑδρογονικῆς βόμβας. Ἡ ἐνέργεια τοῦ θαλασίου κύματος, πὸν παρήχθη κατὰ τὴν ἐγκατακρήμνισιν τῆς ὀροφῆς τοῦ ὑπογείου ἐγκοίλου, μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς μαγματικῆς ἐστίας τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης, ὑπολογίζεται ὅτι ἦτο 3,75 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ἐνεργείας τοῦ θαλασίου κύματος πὸν παρετηρήθη μετὰ τὸν σεισμόν τῆς Χιλῆς τὸν Μάϊον τοῦ 1960. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κύματος τούτου, ὡς εἶχμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσωμεν καὶ ἐπιτοπίως, ὑπῆρξαν καταστρεπτικὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἑναντι ἁκτῶν τῆς Ἰαπωνίας.

Τὸ πάχος τοῦ στρώματος πὸν ἐσχημάτισεν ἡ σποδὸς τοῦ Κρακατάου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 40 ἑκατοστόμετρα, ἐνῶ τὸ πάχος τοῦ στρώματος πὸν ἐσχημάτισεν ἡ σποδὸς τῆς Στρογγύλης φθάνει, εἰς μεγαλυτέραν μάλιστα ἔκτασιν, τὰ 30-40 μέτρα.

ὑπὸ τοῦ Γ. Μαρίνου⁽⁶⁾ ἀνεκoinώθη τελευταίως, ὅτι ἀνεῦρε κίσσηριν ἀποτεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θαλασίου κύματος, πὸν ἠκολούθησε τὸν σχηματισμὸν τῆς καλδέρας τῆς Σαντορίνης, ἐπὶ τῆς ἑναντι νήσου Ἀνάφης, εἰς ἀπόστασιν 1650 μέτρων ἀπὸ τῆς ἁκτῆς, καὶ εἰς ὕψος περίπου 250 μέτρων ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἀνάλογον στρώμα κισσήρεως ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Σπ. Μαρινάτου ἐπὶ τῆς Κρήτης εἰς τὸν Ἀμνισόν⁽⁷⁾, ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ. Ἡφαιστειακὴ σποδὸς προερχομένη, πιθανῶς, ἐκ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης ἀνευρέθη εἰς πυρῆνας ἰζημάτων νοτιῶς τῆς Κρήτης, καθὼς ἐπίσης εἰς Παλαιστίνην, βορείως τῆς Jaffa-Tel-Aviv⁽⁸⁾.

Τὸ πρόσφατον θαλάσιον σεισμικὸν κύμα, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησε τὸν σεισμόν τῆς Ἀμοργοῦ 1956, ἐγένετο αἰσθητὸν μέχρι τῶν ἁκτῶν τῆς Παλαιστίνης. Τὸ θαλάσιον σεισμικὸν κύμα, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησε τὸν μεγάλον σεισμόν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου τῆς 21 Ἰουλίου 365, ἔρριψεν ἕνα πλοῖον πλησίον τῆς Μεθώνης εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς ἁκτῆς. Τὸ αὐτὸ κύμα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐσήκωσε τὰ πλοῖα ἄνωθεν τῶν οἰκιῶν καὶ τὰ ἔρριψεν εἰς τὴν ὄπισθεν τούτων παραλιακῆν ὁδόν.

Τὰ μεγαλυτέρα μέχρι τοῦδε ἕψη θαλασίων σεισμικῶν κυμάτων παρετηρήθησαν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καυτοάκτας, εἰς τὸ ἀκρωτήριον Λοπάτκα τὸ 1737 (70 μέτρα) καὶ λόγω ὀλισθήσεως γαιῶν εἰς τὴν λίμνην Λόεν τῆς Νορβηγίας τὸ 1936 (77 μέτρα), καὶ εἰς τὸν Κόλπον Lituya, κατὰ τὸν πρόσφατον σεισμόν τῆς Ἀλάσκας τῆς 10 Ἰουλίου 1958 (226 μέτρα). Κατὰ τὸν

(6) G. MARINOS und N. MELIDONIS: Über die Grösse des beim vorge-schichtlichen Ausbruch des Santorin-Vulkans ausgelösten Tsunamis, in: Bull. Griech. Geol. Ges., Bd. 4, Heft I, (1959-1961) S. 210-218.

(7) S. MARINATOS: Amnisos, die Hafenstadt des Minos, in: Forsch. u. Fortschr., Bd. 10, Nr. 281 (1934), 341-343.

(8) M. PFANNENSTIEL: Erläuterungen zu den bathymetrischen Karten des östlichen Mittelmeeres, in: Bull. Inst. Océanogr., Nr. 1192, (Monaco 1960), S. 18.

σεισμὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ ἀνετινάχθη μέχρις ἕψους 570 μέτρων. Θαλάσσιον σεισμικὸν κύμα ἐκ κατολισθήσεως, τὴν 6 Φεβρουαρίου 1783, εἰσέδυσεν εἰς τὴν Σίλλαν τῆς Ἰταλίας περὶ τὰ 3 μίλια.

Ἀπὸ τὴν συμπαράθεσιν τῶν ἀνωτέρω δεδομένων εἶναι εὐκόλον ν' ἀναλογισθῶμεν τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ προικάλῃσε τὸ τεράστιον θαλάσσιον σεισμικὸν κύμα, ποῦ ἠκολούθησε τὴν ἐγκατακρήμνισιν τοῦ κεντρικοῦ μέρους τῆς ἄλλοτε νήσου Στρογγύλης, μετὰ τὴν ἠφαιστειακὴν ἔκρηξιν τοῦ κεντρικοῦ κώνου ταύτης, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν πρὸ 3370 ± 100 ἐτῶν. Εἶναι γνωστὸν, ἄφ' ἑτέρου, ὅτι οἱ ὑδρατμοὶ ποῦ ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἠφαιστείου ἀνερχόμενοι εἰς μέγα ὕψος συμπυκνῶνται εἰς βροχὴν. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου, ἐν ἔτει 1872, ἡ σποδὸς καὶ οἱ ὑδρατμοὶ ἔφθασαν εἰς ὕψος 8 χιλιομέτρων, ἐπηκολούθησε δέ, λόγω τῆς συμπυκνώσεως τούτων, καταόνησις βροχῆς καὶ πηλοῦ ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως. Τὰ λεπτὰ τεμαχίδια τῆς ἠφαιστειακῆς σποδοῦ ἀνερχόμενα εἰς μέγα ὕψος δύνανται ν' ἀποτελέσουν πυρῆνας συγκεντρώσεως ὑδρατμῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἔκλυσιν, ἐπίσης, μεγάλων βροχῶν. Οὕτω δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν ἀδιάστως αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ποῦ προηγήθησαν τῆς τελευταίας φάσεως τοῦ κατακλυσμοῦ⁽⁹⁾. Εἶναι ἀξιοσημειώτον ὅτι αἱ βροχαὶ αὗται ἔσημειώθησαν ἀκόμη καὶ εἰς μέρη, ὅπως αἱ Ἀθῆναι⁽¹⁰⁾, τὰ ὁποῖα δὲν φημίζονται διὰ τὸ μέγαλον ὕψος βροχῆς.

Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος παρουσιάζει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν βιβλικὴν παράδοσιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ Νῶε, ὡς καὶ πρὸς τὴν βαβυλωνιακὴν παράδοσιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ Οὐτναπιστίμ, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Βηρωσσοῦ καὶ τοῦ Ἀβυδηνοῦ, καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῶν παρὰ τὴν Μοσσοῦλην ἔρειπίων τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ἀσσοῦρβανιβάλ. Τὸ γεγονός

τοῦτο, καὶ ἡ ὑπαρξὶς ἀναλόγων παραδόσεων εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς ὑδρογείου, εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον οἱ κατακλυσμοὶ οὗτοι νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐνιαῖον φαινόμενον, τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη συγχρόνως εἰς ὁλόκληρον τὴν Γῆν. Τὰ φαινόμενα, ὅμως, μεγάλης κλίμακος ποῦ γίνονται αἰσθητὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, ὅπως λ. χ. ἡ τῆξις τῶν παγετώνων ποῦ εἶχον καλύψει σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων τῆς Βαλκανικῆς μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ἐκτυλίσσονται τόσον βραδέως, ὥστε νὰ διέρχονται ἀπαράτηρητα εἰς τὸ διάστημα μῆς ἀνθρωπίνης γενεᾶς. Μόνον τὰ φαινόμενα μικρᾶς κλίμακος ἐκτυλίσσονται πολὺ ταχέως καὶ μὲ ἐξαιρετικὴν σφοδρότητα. Ἐὰν τὰ φαινόμενα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ αὐτὸ αἷτιον, εἶναι φυσικὸν νὰ παρουσιάζουν ταῦτα μεγάλην ὁμοιότητα μεταξύ των. Θαλάσσια σεισμικὰ κύματα, ὡς γνωστὸν, λαμβάνουν χώραν κατὰ καιροὺς εἰς ὅλα, σχεδόν, τὰ μέρη τῆς Γῆς. Ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀνθρώπων ἔναντι τῶν φαινομένων τούτων εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἡ αὐτὴ. Οὕτως ἡ ὑπαρξὶς εἰς διάφορα μέρη τῆς Γῆς ἀναλόγων παραδόσεων πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Κατακλυσμοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος εἶναι τελείως εἰδεξιγγητος, ἐφόσον ὅλοι οἱ κατακλυσμοὶ ποῦ ὁμοιάζουν μεταξύ των εἶναι φυσικὸν νὰ προῆλθον ἀπὸ τὸ αὐτὸ αἷτιον. Ἡ περὶ Δευκαλίωνος παράδοσις ἀπηχεῖ, προφανῶς, τὴν τραγικὴν ἀνάμνησιν τοῦ τεραστίου κύματος ποῦ κατέκλυσε τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου μετὰ τὴν γιγαντιαίαν ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς ἄλλοτε νήσου Στρογγύλης. Εἶναι ἐξαιρετικῶς δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἓνα τοιοῦτον συμβάν, ἀσυνήθους σφοδρότητος, θὰ ἐλημονεῖτο καὶ δὲν θὰ διεσώζετο ἀπὸ τὴν παράδοσιν.

Α. Γ. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ωνος φθορᾶς τρίτου πρότερον ὕδατος ἐξαισιῶ γενομένου» (Πλάτων, Κρίτ., 112 Α).

(10) «Ἦν γάρ δὴ ποτε, ὦ Σόλων, ὑπὲρ τὴν μεγίστην φθορὰν ὕδασιν ἢ νῦν Ἀθηναίων οὐσα πόλις ἀρίστη» (Πλάτων, Τίμ., 23 C).

(9) «Νῦν μὲν γὰρ μία γενομένη νῦξ ὑγρὰ διαφερόντως γῆς αὐτὴν ψιλὴν περιτήξασα πεποίηκε, σεισμῶν δμα καὶ πρὸ τῆς ἐπὶ Δευκαλί-

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Α'.

1911-1961. Πενήντα χρόνια από τότε που ο Άγιος των ελληνικών γραμμάτων έφυγε από τη γη για να βρη ανάπαυσι τὸ πνεῦμα κ' ἡ ψυχὴ του στοὺς αἴθλους κόσμους τῶν οὐρανῶν. Μισὸς αἰῶνας, πού δὲν στάθηκε ἰκανὸς ν' ἀμαυρώσῃ τὴν μνήμη ἑνὸς ἀπλοῦ καὶ ταπεινοῦ ἐργάτη τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τὸν Ἔβρο ὡς τὴν Κύπρο ἀκούστηκε τὸν περασμένο χρόνο τὸ ὄνομά του καὶ καμμιὰ ἐφημερίδα ἢ περιοδικὸ δὲν φειδωλεύτηκαν τὶς στήλες τους γιὰ νὰ ὑπενθυμίσῃν στὸ ἀναγνωστικὸ τους κοινὸ τὸν σταθμὸ πού ἐσημείωσε ἡ παρουσία του στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἀπήχησι πού βρῆκε στὴ ζωὴ μας. Ἐνα σύγχρονο γαλλικὸ περιοδικὸ ἔβαλε ἕνα ἐρώτημα σὲ μερικὸς νέους μυθιστοριογράφους. «Τί ἀπομένει ἀπὸ τὸν Gide σήμερα, δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του;»⁽¹⁾. Ἐὰν ἐτίθετο τὸ ἴδιο ἐρώτημα σήμερα, μετὰ ἀπὸ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, θὰ εἶχαμε νὰ δεῖξωμε νέες κριτικὲς ἐκδόσεις γιὰ τὸ ἔργο του, τὴν ἔκδοσι τῶν Ἀπάντων πού γίνεται ἀνάρπαστη, ν' ἀπαριθμήσωμε τὶς ἀπειρες συγκεντρώσεις πού ἔγιναν πρὸς ἀνάμνησί του, τὶς ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές, τὸν κόσμο πού εἶδε πέρυσι ἢ Σκιαθὸς, ἢ ἀγαπημένη του πατρίδα, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ σπίτι πού γεννήθηκε καὶ πέθανε ὁ Παπαδιαμάντης. Αἱ «Ἀκτίνες» ἀπὸ ἐτῶν ἔχουν ἀσχοληθῆ με τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο του. Αὐτὸ τὸ ἄρθρο γράφτηκε γιὰ τὸν πανελλήνιο ἑορτασμὸ τῆς πεντηκονταετηρίδας του.

★

Διαβάζοντας Παπαδιαμάντη ἔχομε τὴν πεποίθησι πὼς ἐρχόμαστε σ' ἄμεση ἐπαφὴ

(1) «Ὁ Παπαδιαμάντης μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του» ὑπὸ Τίμου Μαλάνου: Ἐφ. Καθημερινή.

με τὴν ἐποχὴ του καὶ τὰ προβλήματά της. Μετὰ ἀπὸ τὴν συγγραφὴ τεσσάρων ἱστορικῶν μυθιστορημάτων με τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύεται πὼς ὁ Σκιαθίτης λογοτέχνης εἶναι ἱστορικὰ πλήρως κατατοπισμένος γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πατρίδας του, θὰ γράψῃ τὰ διηγήματά του, στὰ ὁποῖα μεταφέρει τὴν σύγχρονη τὸν ζωὴ, με τὰ ἐρωτηματικὰ της καὶ τὶς ἀγωνίες της, με τὸ ἄγχος γιὰ τὴν λύσι τῶν πολυπλόκων ἀτομικῶν, οἰκογενειακῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων της. Καὶ ἦταν ὄριμος πλέον καὶ δόκιμος ὅταν ἀρχίζῃ νὰ γράψῃ διήγημα. Ἐχει γίνῃ γνωστὸς με τὰ μυθιστορήματα καὶ εἴτε με ψευδώνυμο εἴτε με τ' ὄνομά του ἔχει κατακτήσει τὴν καρδιά τῶν ἀναγνωστῶν του. Μέσα στὰ τέσσαρα μυθιστορηματά του: («Ἐμποροὶ τῶν Ἐθνῶν», «Ἡ Γυφτοπούλα», «Χρῆστος Μηλιῶνης», «Μετανάστis»), κλείνεται ἡ καρδιά ἑνὸς γνήσιου Ἑλληνα πού, ἀφοῦ διάβασε καὶ μετουσίωσε στὴν ψυχὴ του τὴν ἀγωνία κάθε ἱστορικῆς καμπῆς τῆς μεγαλοπρεποῦς ἱστορίας τῆς ἀθάνατης ἑλληνικῆς πατρίδας, μπόρεσε νὰ δώσῃ μυθιστορηματικὰ, ὀλοκληρωμένη σύλληψι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς ἐνότητος ὥστε νὰ κατατάσσεται μετὰ ξὺ τῶν ἐθνικῶν μας μυθιστοριογράφων.

Γνώστης τῆς ἀρχαίας, βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας γραμματείας, αὐτοδίδακτος τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὶς ὁποῖες ἔμαθε τόσο καλά, ὥστε νὰ ἐργάζεται σ' ἐφημερίδες ὡς μεταφραστῆς τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ξένης λογοτεχνίας, Ἑλληνας μέχρι τὸ μεδούλι του, μόνιμος Σκιαθίτης καὶ ξενιτεμένος πρωτευουσιᾶνος, συνέλαβε με τὶς εὐαίσθητες κεραίες τῆς ψυχῆς του τὰ πάσης φύσεως προβλήματα τῆς ταραγμένης ἐποχῆς του καὶ μᾶς τὰ ἔδωσε στὰ 160 περίπου διηγήματά του.

Σήμερα θὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο, στὸ κοι-

ωνικὸ πρόβλημα μέσα στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἔχουν γραφῆ τόσο πολλὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο του (χαρακτηριστικὰ τονίζουμε ὅτι ὁ ἔκτος τόμος τῶν Ἀπάντων, τὰ ὁποῖα μᾶς χάρισε μὲ τὴν ἀκαταπόνητη ἐργασία του ὁ Γ. Βαλέτας, ἀναφέρει μέχρι τὸ 1955 πὺν ἐξεδόθησαν 553 βιβλία καὶ ἄρθρα γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη), πολὺ ὀλίγοι δὲμος ἔχουν ἐγκύψει μοναδικὰ σ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ τοῦ ἔργου του. Εἶναι τόσο πολύπλευρο τὸ διαμάντι, τοῦ γιοῦ τοῦ παπα-Ἀδαμαντίου καὶ τῆς Γκιουλιώσ—πὺν σὲ θαμπώνει καὶ δὲν ξέρεις ποιά πλευρὰ νὰ θαυμάσης περισσότερο.

Ἐπειδὴ μὰ ἐποχὴ ἔχει ἄπειρα κοινωνικὰ προβλήματα, θὰ μείνουμε στὰ ἐξῆς τρία: Τὸ πολιτικὸ, τὸ πρόβλημα τοῦ ξενητεμοῦ, καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα πὺν λέγεται, γυναικὰ καὶ ἀποκατάστασις τῆς. Αὐτὰ τὰ τρία ὑπάρχουν διάχυτα στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη.

★

Κάθε ἐποχὴ ἔχει τὰ δικὰ τῆς προβλήματα, πὺν πολλές φορές, ἀν ὄχι πάντοτε, ἀφίνουν τὴν σφραγίδα τους καὶ τὴν χαρακτηρίζουν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ ἐποχὴ πολιτικοκοινωνικῶν ζυμώσεων καὶ ἀναστατώσεων. Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶχε ἀκόμη τὴν σημερινὴ ἐνότητα. Τὸ 1884 ἡ Θεσσαλία ἐνώθηρε μὲ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ μόλις τὸ 1908 ἡ Κρητικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ἔδινε ὄρκο πίστεως στὸ συνταγματικὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδας. Πολιτικοί, ἄξιοι ἢ μὴ, ὅπως σὲ ὅλες τῖς ἐποχές, ἐζήτησαν νὰ τὴν διοικήσουν. Ὁ λαός, φτωχὸς καὶ ἐξουδενωμένος, μὲ πλῆθος ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, ἀπληροφόρητος, παρασπόμενος ἀπὸ τὴν μὰ ἢ τὴν ἄλλη πολιτικὴ μερίδα, ζοῦσε τὴν συνέχεια τοῦ μαρτυρίου του, ἔως ὅτου ἔφτασε στὴν καταστροφὴ τοῦ 97. Ὁ Παπαδιαμάντης, ὅπως ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του, στάθηκε ὁ ἐνθερμότερος ὁπαδὸς τοῦ Χ. Τρικούπη, γιατί μόνον σ' αὐτὸν βρῆκε τὴν πατριωτικὴ ἀντίστασι καὶ τὰ στοιχεῖα μᾶς ἀνεξάρτητης ἐλληνικῆς πολιτικῆς. Μὰ πέρα ἀπὸ τῖς προσωπικῆς του πολιτικῆς ἀντιλήψεις, ἔμεινε κοντὰ στὸ δρᾶμα τοῦ λαοῦ καὶ προικισμένος μὲ σατιρικὸ τάλαντο ἔδωσε κοινωνικά, λαϊκὰ καὶ πολι-

τικὰ διηγήματα πὺν εἶναι πολὺτιμο ἐθνικὸ κεφάλαιο. Μὲ τὴν πέννα του ξεγυμνώνονται οἱ πλουτοκράται, οἱ τοκογλύφοι, οἱ αἱματοφάγοι, οἱ ἄθεοι, οἱ πολιτικατζῆδες, οἱ ρουσφετολόγοι, οἱ ἐκμεταλλεῦται, οἱ δημοκόποι, οἱ λαοπλάνοι, οἱ τυχοδιῶκται, οἱ γραμματοσοφισταί, οἱ ψευτονεωτερισταί. Μὲ τοὺς «Χαλασοχώρηδες» πὺν δημοσιεύτηρε στὴν Ἀκρόπολι τὸν Αὐγουστο τοῦ 1892 ἐγκαινιάζει τὴν μοραλιστικὴ καὶ σατυρικὴ περίοδο τῆς πεζογραφίας του, χτυπώντας καὶ ἐλέγχοντας τὰ τρωτὰ τῆς ἐποχῆς του, σὰν κοινωνικὸς ἀνατόμος καὶ παρατηρητῆς, ἀποζητώντας τὸν ἠθικὸ λυτρωμὸ. Πρόκειται περὶ πολιτικῶν ἐκλογῶν στὸ νησί. Τὸν πόνου καὶ τὴν δυστυχία τοῦ λαοῦ οἱ κομματάρχοι τὴν ἐκμεταλλεύονται, ὁ καθένας γιὰ τὸ προσωπικὸ του συμφέρον. Τὰ δύο κόμματα, οἱ χαλασοχώρηδες καὶ οἱ ἀνδρογυνοχωρίστρες μὲ δωροδοκίες, πάθη, μίση καὶ καλπονοθεῖες προσπαθοῦν ν' ἀνέβουν στὴν ἀρχή, τάζοντας ὁ καθένας μὲ τὸ δικὸ του τρόπο, φούρνους μὲ καρβέλια, ἐνῶ ὅλοι φροντίζουν γιὰ τὸ συμφέρον τους. Ἐτσι «κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον, ὁ Γεροντιάδης, ἐφρόντισε νὰ διορίση εἰς μικρὰς ἢ μεγάλας θέσεις ὄλους τοὺς ἀνεψιούς του, ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν, καθὼς δύο ἑξαδέλφους του, ὡς καὶ δύο κομπάρους, καὶ τὸν υἱὸν τῆς κομπάρους του, καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς ὑπηρετρίας του καὶ ἄλλους. Κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον κατώρθωσε ν' ἀκυρώση δικαστικῶς ὅλα τὰ ἐνοικιαστήρια τῶν οἰκιῶν τῶν ἀντιπάλων του ὡς δημοσίων γραφείων, καὶ νὰ ἐνοικιάση τὴν μίαν οἰκίαν του ὡς ἐπαρχεῖον, τὴν ἄλλην ὡς ἐλληνικὸν σχολεῖον, καθὼς καὶ τῆς τρίτης μεγάλης παραθαλασσίου οἰκίας του, τὸ μὲν ἄνω πάτωμα ὡς ἐφορίαν, τὸ δὲ κάτω πάτωμα ὡς λιμεναρχεῖον. Ἐμεινεν ἀκόμη τὸ ταμεῖον, τὸ τελωνεῖον καὶ τὸ εἰρηνοδικεῖον, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶχεν ἄλλας οἰκίας ἰδικὰς του πρὸς ἐνοικίασιν. Κατὰ τὴν τρίτην σύνοδον ἐπρόφθασε καὶ ἔβαλε δύο ἐκ τῶν υἱῶν του ὑποτρόφους δύο διαφόρων κληροδοτημάτων, καθ' ὁ ἀνομοίου κλίσεως καὶ προορισμοῦ. Ὅσον διὰ τὴν κόρην του, αὐτὴν τὴν εἰσήγαγε τῇ συναινέσει καὶ τῆς μητρὸς τῆς, νομίμου συζύγου του, εἰς τὸ «Σχολεῖο τῆς Ἀμαλίας» ὡς ἀσφαλέστερον,

μὴ εὐρῶν ἄλλο πρόχειρον παρθεναγωγεῖον ἵνα τὴν εἰσαγάγῃ. Καὶ ἄλλα ἀκόμη θὰ κατῴρθωνε, διότι ἡ Βουλὴ ἐκεῖνη παραδόξως ἐφαίνετο ἔχουσα «μέρες ἀπ' τὸ Θεὸ» διὰ τὴν ζήση. Δυστυχῶς καὶ παρ' ἐλπίδα, διελύθη «τὸν τέταρτον μῆνα τῆς Γ' συνόδου ἄγουσα»⁽²⁾. Ἡ ἐπανάστασι τοῦ 21 δὲν ἔφερε τὴν οὐσιαστικὴ ἀπελευθέρωσι. Γράφει: «Μετῆλλάξαμεν τυράννους, τοὺς ὁποίους διὰ τῶν ἐκλογῶν φανταζόμεθα, ὅτι ἀντικαθιστῶμεν τάχα συχνότερον, ὅπως μὴ ἀποδειχθῇ ψευδὲς τὸ δημῶδες λόγιον «ἄλλαξε ὁ Μανωλιὸς κ' ἔβαλε τὰ ρούχα ἀλλοιῶς»⁽³⁾. Στὸ διήγημά του τὸ «Πνίξιμο τοῦ Παιδιοῦ» ὁ νομάρχης ἐξέζῶγκωσε καθὼς τοῦ εἶχεν εἰπῆ ὁ γραμματεὺς τῆς Δημομαρχίας, ὅλα τὰ κονδύλια, ὅσα ἀπέβλεπον εἰσφορὰς προωρισμένας διὰ τὴν μεγάλην καταβόθραν, διὰ τὸ Κέντρον, κ' ἐσμίκρυνε κ' ἐπαλλίδιζεν ὅλα τὰ ποσὰ τὰ προωρισμένα διὰ μικρόν τι δημόσιον ἔργον ἢ διὰ τὴν ψωμοζῆ μικρὸς τις ἄνθρωπος ὑπηρετῆς τοῦ Δήμου»⁽⁴⁾. Στὴν ἴδια περίοδον μὲ τοὺς Χαλασοχώρηδες ἀνήκει ἡ νουβέλλα «Βαρδιάνος στὰ σπόρκα». Κεντρικὸς πυρήνας εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς μάννας ποὺ ντύνεται ἄνδρας καὶ σκοπαρίζεται, γιὰ τὴν περιποιηθῆ μὲ τὰ δικὰ της χέρια τὸ χολερισμένο παιδί της. Δίπλα σ' αὐτὴ τὴν μητρικὴ μεγαλοψυχία βλέπει κανεὶς τὴν ἐκμετάλλευσιν, τὴν ἔλλειψιν ἀγάτης καὶ συμπόνιας γιὰ τοὺς κτυπημένους μὲ τὴν φρικτὴ ἀρρώστεια. Καὶ ἀφοῦ λεπτομερῶς ἀναφέρεται στὰ τῆς νόσου καὶ κατάστασι τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, γράφει: «Δὲν λέγομεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου ἦσαν ἐκτάκτως κακοί. Ἄλλοῦ ἴσως εἶναι χειρότεροι. Ἄλλὰ τὸ πλεῖστον κακὸν ὀφείλεται ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἀνικανότητα τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως. Θὰ ἔλεγε τις, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἠλευθερώθη ἐπίτηδες, διὰ τὴν ἀποδειχθῆ ὅτι δὲν ἦτο ἱκανὴ πρὸς αὐτοδιοίκησιν... Κακὴ ὑποψία, δυσπιστία καὶ ἰδιοτέλεια, χωροῦσα μέχρις ἀπανθρωπίας, ἐβασίλευε πανταχοῦ. Ὅλα ταῦτα ἦσαν εἰς τὸ βάθος, καὶ

ὁ φόβος τῆς χολέρας ἦτο εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Θὰ ἔλεγε τις, ὅτι ἡ χολέρα ἦτο μόνον πρόφρασις, καὶ ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἡ ἀλήθεια»⁽⁵⁾. «Μονάχα ἕνας ψυχικὰ ὄρμος συγγραφέας, θὰ μποροῦσε νὰ φτάσῃ σὲ παρόμοια διαπίστωσι» παρατηρεῖ ὁ Μ. Χαλβατζάκης.

Νὰ ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ μάορμα-Διόμα, ἐνὸς γέρο-ναυτικοῦ ποὺ ἔφαγε τὴν ζωὴ του στὴ θάλασσα καὶ ποὺ «ἐλλεῖψει ὀμιλητοῦ διηγείτο τὰ παρόπαντα του εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ εἰς τὰ κύματα». Τὸν ποναεὶ ὄχι τόσο ἡ ἀδικία τῆς μοίρας ποὺ ἔμεινε χωρὶς γυναῖκα, χωρὶς περιουσία, ἀλλὰ ἡ ἀδικία τοῦ κράτους τοῦ Ἀπομαχικοῦ Ταμείου ποὺ δὲν τοῦβγαλε σύνταξι. «Πῆγα δὲ καὶ στὴν Ἀθήνα, σ' ἐκεῖνο τὸ Ἴππομαχικὸ, καὶ μῶδωκαν, λέει, δυὸ σφάκελλα νὰ τὰ πάω στὸ Σοκομεῖο, νὰ παρουσιασθῶ στὴν Πιτροπὴ πῆγα καὶ στὴν Πιτροπή, ὁ ἕνας γιατρός με ἤρε γερὸ, ἄλλος σακάτη, κ' αὐτοὶ δὲν ἤξεραν... ὕστερα γύρισα στὸ Ὑπουργεῖο καὶ μοῦ εἶπαν, «σύρε στὸ σπίτι σου, κ' ἐμεῖς θὰ σοῦ στείλωμε τὴ σύνταξή σου». Σηκῶνομαι, φεύγω, ἔρχομαι δῶ, περιμένω, περνάει ἕνας μῆνας, ἔρχονται τὰ χαρτιά στὸ λιμεναρχεῖο, νὰ πάω. λέει, πίσω στὴν Ἀθήνα, ἔχουν ἀνάγκη νὰ με ξαναἰδοῦν. Σηκῶνω τριάντα δραχμὲς ἀπὸ ἕνα γείτονα, γιατί δὲν εἶχα νὰ πάρω τὸ σωτήριο γιὰ τὸ βατόρι, γυρίζω πίσω στὴν Ἀθήνα χειμῶνα καιρὸς, δέκα μέρες μὲ παιδεύαν νὰ μὲ στέλνουν ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο στὸ Ἴππομαχικὸ, κ' ἀπ' τὸ Ἴππομαχικὸ στὸ Σοκομεῖο, ὕστερα μοῦ λένε, «πάαινε, καὶ θὰ βγῆ ἡ ἀπόφασι». Σηκῶνομαι, φεύγω, γυρίζω στὸ σπίτι μου, καρτερῶ... Εἶδες ἐσὺ σύνταξι; (ἀπηυθύνετο πρὸς ὑποτιθέμενον ἀκροατὴν), ἄλλο τόσο κ' ἐγώ»⁽⁶⁾. Ἕνας ἄλλος τύπος, τελειῶς διαφορετικὸς εἶναι ὁ μάορμα Στέργιος ὁ χωροτακτικὸς εἰς τὸ «Πολιτισμὸς εἰς τὸ χωρίον». Μεσάνυχτα. Χιονίζει. Τὸ παιδί του εἶναι ἀρρωστο. Βγαίνει νὰ βρῆ γιατρό. Ὁ γιατρός δὲν εἶναι σπίτι του, παίζει ἄλλοῦ χαρτιά. Ὑποκύπτει στὸ πάθος του καὶ ὁ πατέρας καὶ ξενυχταεὶ στὸ χαρτί. Τὸ παι-

(2) Ἄπαντα Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη, Τόμος Β', σελ. 17.

(3) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Ε', σελ. 274.

(4) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Β', σελ. 429.

(5) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Β', σελ. 159.

(6) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ', σελ. 85-86.

δὶ πεθαίνει κι' ὁ τοκογλύφος ἐκμεταλλεύεται τὴν περίστασι. Ὁ μπάρομπα Στέργιος τοῦ ζητάει 20 δραχμὲς γιὰ τὴν κηδεῖα πηγαίνοντάς του τρία κοσμήματα. «Αὐτὰ δὲν ἀξίζουν οὔτε δέκα δραχμῆς... σὺρε νὰ μοῦ φέρης καὶ τίποτε ἄλλο κἂν. — Δὲν ἔχω ἄλλο ἀσημικὸ στὸ σπίτι. Δὲν εἶχε τσαπράκια ἢ γυναικα σου. — Δὲν εἶχε. — Κανένα φερμεσάτο φουστάνι δὲν τῆς βρισκεται; κανένα λαχουρί; κανένα μπαμπούλι ἀτλαζένιο, καμμιά καζάκα ἀτλαζένια; — Νὰ πάω νὰ ἰδῶ. Ὁ μπάρομπα-Στέργιος ἀπῆλθεν οἰκαδε, ἔλαβεν ὅ,τι μεταξωτὸν ἔνδυμα εἶχεν ἢ Θεωροῖα κι' ἐπέστρεψε πλησίον τοῦ κυρ' Ἀργυροῦ. Ὁ γέρον τοκογλύφος τοῦ ἐμέτρησε τότε εἴκοσι δραχμᾶς»⁽⁷⁾. Τὴν χαροπαιξία τὴν ἀποκαλεῖ χολέρα τοῦ τόπου μας. Κι' ἂν σκεφθῆ κανεὶς τί καταστροφὴ κάνει ἢ ἠθικὴ αὐτῆ ἀρρώστια ὅταν μεταδίδεται, ὅπως σήμερα, καὶ στὸ χωριὸ καὶ κάνει θύματα τὸν βασανισμένον γεωργό, θὰ βρῆ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι πολὺ ἥπιος.

Χαριτωμένο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, εἶναι ἓνα δικηγορικὸ ἀνέκδοτο ποῦ ἀναφέρεται στὰ «Ρόδινα Ἀκρογιάλια». — «Ὅποιοι πέση σὲ μάγισσας χέρια, ἢ σὲ γιαιτροῦ ἢ σὲ δικηγόρου... αὐτὰ παθαίνει λέει ὁ Στάθης. — Αὐτὸ τὸ εἶπες πολὺ σωστό, εἶπε μετὰ καγχασμοῦ ὁ Σταμάτης. Ἐγὼ μάλιστα ἔχω ἀκούσει, πὼς ἓνας κάποιος δικηγόρος, μὲ μίαν ὑπόθεσι ἑνὸς πελάτου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ χρόνια στὰ χέρια του, ὑπᾶνδρευσε πέντε θυγατέρας, κι' ἔδωσε τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν προῖκα εἰς τὴν ἕκτην καὶ τελευταίαν κόρην του, τὴν ὁποίαν ὑπᾶνδρευσε μ' ἓνα δικηγόρον. Καὶ ὅταν μετὰ τινὰ καιρὸν ὁ νέος γαμβρός του ἦλθε περιχαρῆς ὅτι αὐτὸς κατώρθωσε ἐπὶ τέλους νὰ τελειώσῃ τὴν ἀτελειωτὸν ὑπόθεσιν, ὁ πενθερὸς ἐσήκωσε καὶ τὰ δύο του χέρια καὶ τὸν ἐφασκέλωσε λέγων: «Βρὲ στραβέ, ἐπῆγες νὰ βγάλῃς ἀπ' τὰ χέρια σου αὐτὸ τὸ μεταλλεῖον;»⁽⁸⁾.

Πότε συγκαταβατικὸς καὶ πότε αὐστηρὰ ἐπιτιμητὴς ὁ Παπαδιαμάντης ξέρει τὴν δύναμι τοῦ χιοῦμο. «Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους Νεοέλληνας πεζογράφους μὲ σα-

τυρικὴ διάθεσι», τονίζει ὁ Μ. Χαλβατζάκης.

★

2) Μετανάστευσι ἢ Ξενητεμὸς.

Πολλοὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ θέλοντας νὰ τὸν κατατάξουν κάπου τοῦ εἶπαν ὅτι μοιάζει μὲ τὸν Πόε, τὸν Ντίκενς, τὸν Σαίκσπηρ ἢ τὸν Βερανζέ. Τότε ὁ Παπαδιαμάντης θέλησε ν' ἀπολογηθῆ: «Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ὁμοιάζω μὲ κάποιον; Ὅμοιάζω μὲ τὸν ἑαυτὸν μου. Τοῦτο δὲν ἀρκεῖ;»⁽⁹⁾. Ἄλλοῦ πάλι λέγει ὅτι «ἐγὼ ἐνεπνεύσθην ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις μου καὶ τὰ εἰσθήματά μου τὰ ὁποῖα θέλουσιν ἐμὲ αὐτόν»⁽¹⁰⁾. Διαθέοντας κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Τίμου Μαλάνου σπάνια «δραματικὴ μνήμη» καὶ ἀφομοιώνοντας τὰ διαβάσματά του, ὁ Σκιαθίτης πεζογράφος ἀνακάλυψε καὶ ἀξιοποίησε τὸν δικὸν του κόσμον. Μένοντας στὸ ἀγαπητὸ του μικρὸ νησί τῶν Βορείων Σποραδῶν, ἢ ἀγκαλιάζοντάς του νοσταλγικὰ ὅταν βρισκόταν μακριὰ του σφίγγοντάς του πεισματικὰ μὴ τυχὸν καὶ ἀμνησθῆ ποτὲ τὸ δράμα του κραταίει σὰν καταστάλαγμα τῆς ἀγάπης του τὸν πόνο καὶ τὸ σαράκι τῶν κατοίκων του γιὰ τὸν Ξεניתεμὸ τῶν νέων βλασταριῶν του. Παλῆ καὶ ὅμως καυτὸ, ὅσο καὶ σήμερα τὸ θέμα αὐτὸ, τὸν ἀπασχόλησε πλατεῖα. Ὁ ἴδιος νοσταλγὸς, δὲν σταματᾷ ἐπὶ τὴν ἔκφρασι τῶν ἀτομικῶν του συναισθημάτων ἀλλὰ ἀγκαλιάζει τὸ θέμα πλατύτερα γιατί εἶναι θέμα πανελληνίον. Τὴν χρονίαν ποῦ πέθανε ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρχαν 27.857 μετανάστες, ἐνὼ ἡ προπαγάνδα γιὰ μετανάστευσι ἐμεγάλωνε καθημερινά. Στὸ χωριὸ, γράφει, δὲν ἔμειναν, παρὰ ὀλίγοι χασομέρηδες καὶ τὰ γερόντια. Ἐξόριστος ὁ ἴδιος στὴν Ἀθήνα νοσταλγεῖ τὸ νησί του, τὴν πατρίδα, ὅπως τὴν λέει. Τώρα τὸν ἀγγίζει καὶ ὁ πόνος τῆς μεταναστεύσεως τοῦ ἀνηπιῦ του, γιου τῆς μόνης παντρεμένης ἀδελφῆς του. Σὲ μιὰ ἐπιστολῆ του πρὸς τοὺς δικούς του ἐπ' αὐτοῦ, γράφει: «τῶ περιέγραψα δὲ μὲ μελανὰ χρώματα τὴν τύχην καὶ τὴν κατάντια τῶν Ξενητευομένων». Ὁ νέος ἔκανε πὼς ἄκουγε. Εἶχε πάρει ἀπόφασι. Ἐφυγε. Δίπλα λοιπὸν μὲ τὰ δη-

(7) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ'. σελ. 242.

(8) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ'. σελ. 554-555.

(9) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Ε'. σελ. 208.

(10) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Α'. Εἰσαγωγή με'.

μοτικά τραγούδια τῆς ξενιτιάς π. χ.

Τὴν ξενιτεία, τὴν ὀρφανιά τὴν πίκρα
τὴν ἀγάπη
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα
εἶν' τὰ ξένα.

Ἡ

Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτεία πρέπει νὰ
βάνη μαῦρα
γιὰ νὰ ταιριάξῃ ἢ φορεσιά με τῆς
καρδιάς τῆ λαύρα.

μποροῦν θαυμάσια νὰ τοποθετηθοῦν σκέψεις πού περιέχονται στὰ διηγήματά του ὅπως π.χ. Σταχομαζώχτρα, Σομπλιαστήρα, Μαῦρα κούτσουρα, Πανδρολόγος, Γυνὴ πλέουσα κ. ἄ. Καὶ ὁ ξενιτεμένος ἄλλοτε ἐπιστρέφει πλούσιος ἀλλὰ κίτρινος σὰν τὶς λίρες πού ἔφερε ἄλλοτε «δὲν ἔστειλε γράμμα μὴτ' ἀπολογία». Ἕνας βαθὺς ἀναστεναγμὸς βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ πονεμένα στήθη του «Ὡς πόσος κόσμος χάνεται, ὡς τόσο καὶ στὴν Ἀμερική!»⁽¹¹⁾. Στὸν μπάριμπα-Ἀλέξανδρο τρέχουν στὸ νησί πού εἶναι ἄνθρωπος γραμματιζούμενος νὰ τοὺς διαβάσῃ τὰ γράμματα πού παίρνουν κάποτε-κάποτε πολὺ ἀργά.

Ὁ γυιὸς τῆς θειᾶς-Ἀχιτίσας, τῆς Σταχομαζώχτρας, στέλνοντας καὶ μιὰ συναλλαγματικὴ γράφει στὸν παπα-Δημήτρη: «Ἐάν ζῆ ὁ πατέρας μου ἢ ἡ μητέρα μου, εἰπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλές φορές βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορές ἀπὸ κακὲς ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸ εἰς τὰ σπιτάκια. Τὸ ὅτι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα ὑπανδρευθῆ πρό δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι ἀπόχηρος, καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ παρὰ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν»⁽¹²⁾. Καὶ τὸ ὄλον ζήτημα παίρνει μιὰ δξύτητα διαφορετικὴ ὅταν στὸν «Λαμπριάτικο ψάλτη» σημειώνει «Οὐδαμοῦ σχε-

δὸν θὰ εὔρητε, ὅτι ἐπεζήτησα βεβιασμένην θέσιν ἢ πλοκήν, ὅπως γαλβανίσω τὴν περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου. Ὅπου γίνεται λόγος περὶ ξενιτεμένων... ταῦτα ὅλα βασίζονται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος». Ἐκεῖ ὁμοῦς πού τὸ θέμα τοῦ ξενιτεμοῦ προσλαμβάνει ἀσυνήθη τραγικότητα εἶναι ὅταν πίσω ἀπὸ ἓνα μετανάστη περιμένει μιὰ νέα κόρη ἀρραβωνιασμένη με τὸν ξενιτεμένο. Στὰ Ρόδινα Ἀκρογᾶλια, πρωτότυπο σὲ σύνθεσι μυθιστόρημα, ἡ Μυρσούδα μετὰ ἀπὸ ὑπομονὴ 30 ἐτῶν γηρασμένη, ἀκλόνητη σὰν βράχος, πιστὴ στὸν ξενιτεμένο, καταβαίνει στὸν τάφο, ἐνῶ καὶ ἡ πεθερὰ τῆς ἀκόμα, ὄχι σύνθητες φαινόμενο, τὴν λυπᾶται. Κι' οἱ παρακάτω γραμμὲς βγαλμένες ἀπὸ τὸν πόνο τῆς καρδιάς μᾶς μάννας θὰ διατηροῦν πάντα τὴν τραγικὴ ἐπικαιρότητα τους. «Ἀχ! γιέ μου, καὶ πότε θάρθῃς, γιὰ νὰ μ' εὐφράνης κι' ἐμένα, πού γέρασα καὶ μοῦ ἔπесαν τὰ δόντια... Νὰ στεφανωθῆς διὰ ν' ἀποκτήσης παιδιά, νὰ μὲ παρηγορήσουν εἰς τὸ γῆρας μου, πού ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μου. Νὰ τ' ἀναθρέψω με μύσκο, μέλι καὶ φιλιὰ, νὰ μοῦ δίνουν τὸ χεράκι νὰ πηγαῖω στὴν ἐκκλησία πού κόντηναν τὰ γονατά μου καὶ δὲν μπορῶ νὰ περιπατήσω...

Πότε θὰ ἔρθῃς, γιόκα μου, νὰ σὲ ἰδῶ, νὰ χαρῶ, νὰ μοῦ σφαλίσῃς τὰ ματάκια, πού θάμπωσαν καὶ τρέχουν ὀλοένα ἀπ' τὸν καημὸ μου, πότε θὰ ἔρθῃς!... Κι' ἐτελείωνε τὸ γράμμα, με ἐν δίστιχον, ὅπως

«Ἀλλοίμονο, κι' ἄλλοι καημὸς
τοῦ γεμιστῆ ὁ ξενιτεμὸς»⁽¹³⁾.

Ἐπίκαιρα ὅσον ποτὲ τὰ πονεμένα αὐτὰ διηγήματά του.

Τὸ θέμα εἶναι τόσο μεγάλο καὶ βασικὸ πού θὰ μποροῦσε αὐτὸ καὶ μόνο ν' ἀποτελέσῃ μιὰ ἰδιαίτερη μελέτη. Ἄς σημειωθῆ ὅτι στὸ 1/3 τοῦ ἔργου τοῦ ξαναρχεται τὸ ἴδιο μοτίβο τοῦ ξενιτεμοῦ ἀκέραιο ἢ σὲ συνδυασμὸ με ἄλλα θέματα πού ἀποτελοῦν κι' αὐτὰ πληγὲς τῆς κοινωνίας.

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ

(Συνεχίζεται)

(11) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ'. σελ. 253.

(12) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ'. σελ. 102.

(13) Ἐνθα ἄνωτ. Τόμος Γ'. σελ. 525-526.

ΤΑΙΖΕ: ΕΝΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΦΑΡΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Σ' ένα απόμερο και ήσυχο χωριουδάκι της Γαλλίας στην περιοχή της Bourgogne, σκαρφωμένο σ' ένα μικρό κι απαλόγραμμο πράσινο λόφο, ζούν αρκετές δεκάδες νέοι και ώριμοι άνθρωποι μια κοινή ή μάλιστα κοινωβιακή ζωή αφιερωμένη στην αγάπη του Χριστού και των ανθρώπων.

Είναι όλοι τους άνθρωποι καλής θελήσεως και πλουσίας μορφώσεως που ήνωσαν τη ζωή τους για να έργοασθούν μέσα στην Έκκλησία και μέσα στον κόσμο, για να μάθουν οι άνθρωποι να ζούν «τὸ σήμερον τὸ ὕθερον».

Ἀπὸ τὴν στιγμή που πρωτοπαίει κανείς στο χωριό και συναντᾷ ένα χαριτωμένο νέον ἄνθρωπο με κοντὰ μαλλιά, γκριζοπυλὸ βρο, μπλε ἔργατικό παντελόνι και χονδρὰ σανδάλια, πὸν τὸν ὀδηγεῖ εὐγενικὰ πρὸς τὴν αἴθουσα ἀναμονῆς, ἀντικρὺζοντας τὰ ὄμορφα κι ἀταλόχρωμα μικρὰ λειβάδια με τὰ ἡσυχὰ προβατάρια, πὸν περιβάλλουν τὰ καλοχτισμένα πέτρινα σπίτια του, αἰσθάνεται ἔντονα τὴν ἐπίδρασι τοῦ εἰρηνικοῦ και πολιτισμένου περιβάλλοντος. Και ἀκριβῶς ἡ ἐντύπωσις αὐτὴ γίνεται ἀκόμα πιὸ ἔντονη μόλις μπῆ στην μεγάλη και καλοβαλμένη αἴθουσα ἀναμονῆς πὸν φαντᾶζει σὰν αἴθουσα ἐκθέσεως, γιατί εἶναι γεμάτη με κάθε εἶδους ἀντικείμενα τέχνης: κεραμεικῆς, ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, βιβλία, φωτογραφίες κλπ. ὅλα ἔργα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ταϊζέ.

Ἰδρυτὴς τοῦ κοινωβίου εἶναι ὁ ἡγούμενος Roger Ichutz, ὁ ὁποῖος εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέα τῆς ἰδρύσεως μᾶς τέτοιας κοινότητος ἀπὸ τὸ 1939 και τὴν ἔθεσε σὲ ἐφαρμογὴ λίγο ἀργότερα μαζί με 2-3 φίλους του πὸν τοὺς κινούσε ἡ ἴδια φλόγα. Ἡ ἀρχὴ ἔγινε κυρίως μετὰ τὸν πόλεμο σὸ ἐγκαταλειμμένο και ἔρειπαιμένο τότε χωριουδάκι τοῦ Ταϊζέ. Και ἦταν μία μεγάλη πρωτοτυπία γὰ τὸν προτεσταντισμό!

Ὁ ἡγούμενος ἔχει γὰ δεξί του χέρι τὸν π. Max Thurian πὸν εἶναι ἕνας βαθυστό-

χαστος συγγραφεὺς ὁ ὁποῖος ἔχει ἤδη ἀσχοληθῆ στὰ βιβλία του με θέματα ὅπως ὁ γάμος, ἡ ἔξομολόγησις, ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγαμία κλπ. και πὸν ἐτοίμασε και ὅλα τὰ ἄρθρα πὸν διαβάστηκαν, ἐκ μέρους τῆς Ἀδελφότητος τοῦ Ταϊζέ, σὸ Νέον Δελχί (Νοέμβριος 1961).

Ἡ Ἀδελφότης τοῦ Ταϊζέ διατηρεῖ τοὺς τρεῖς βασικοὺς κανόνες τῶν κοινωβίων: τὴν ἀγαμία, τὴν κοινωκτημοσύνη και τὴν μοναχικὴ ὑπακοή.

Ὁ ἡγούμενος εἶναι ἕνας πραγματικὰ χαριτωμένος ἄνθρωπος με ὅλη τὴν εὐγένεια, τὴν καλωσύνη και τὴν ἐξυπνάδα πὸν μπορεῖ να διαθέτῃ ἕνας πραγματικὸς ἄνθρωπος σὲ ὑψιστὸ βαθμό.

Ἡ ἀρχικὴ σκέψις πὸν τὸν ὀδήγησε στην δημιουργία τοῦ κοινωβίου εἶναι τὰ σκάνδαλα τῶν παντὸς εἶδους διαιρέσεων μέσα στον κόσμο. —Ὁ Χριστὸς δὲν μπορεῖ να εἶναι διηρημένος, συνθηθίζει να λέγη. Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δὲν μπορεῖ, δὲν πρέπει να εἴμεθα διηρημένοι, ἀλλὰ να εἴμεθα πράγματι ἕνα σῶμα.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ οἰκειῆς και ἔντονες ἐπιθυμίες του εἶναι να παραμῆνη βαθειὰ ἄνθρωπινος σὲ κάθε ἐνέργεια και περίστασι, γιατί πιστεύει ὅτι αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀρετὴ πὸν συνδυάζεται πολὺ καλά με τὴν χριστιανικὴ ἰδιότητα. Και ὅταν κανεὶς χάσῃ τὸ μέτρον και τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς και τὴν ἔννοιαν τῆς αἰωνιότητος, παύει να εἶναι χριστιανός.

Κάθε ἀδελφὸς εἴτε εὐρίσκειται σὸ Ταϊζέ, εἴτε ὀπουδήποτε ἄλλου τὸν στέλνει ἡ Ἀδελφότης—διότι ἐπιτρέπεται να στείλῃ τὰ μέλη τῆς ὀπουδήποτε νομίζει ὅτι ἐπιβάλλεται ἐντὸς και ἐκτὸς τῆς Γαλλίας—προσπαθεῖ να εἶναι ἕνα σημεῖον και ἕνας μάρτυς τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, και ἀκόμα να εἶναι ἕνα ὑγιὲς ὑπόδειγμα με τὴν ἐργασία του και τὴν ἐν γένει ζωὴ του.

Γιατί σὸ Ταϊζέ κανεὶς δὲν μένει ποτὲ ἄεργος και θὰ μπορούσε γι' αὐτὸ να ὀνο-

μασθη βασιλείον τῆς ἐργασίας ἢ ἀκόμα καὶ βασιλείον τῶν τηλεφώνων λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ: Νὰ μὴ λείπη ἡ τηλεφωνικὴ συσκευή ἀπὸ κανένα ἐργαστήριο, ἀτελιέ ἢ κελλί.

"Ὅσο γὰρ τὴν ἐργασία, οἱ ἀδελφοὶ καλύπτουν ὅλους τοὺς τομεῖς, ἀπὸ τὸ φύλαγμα τῶν προβάτων ὡς τὴν περιποίηση τῶν ἀγελάδων ἢ τὴν χρησιμοποίησι τῶν τρακτέρ καὶ τῶν ἄλλων μηχανικῶν μέσων καλλιεργείας στοὺς ἀγρούς των. Καὶ εἶναι πρᾶγμα θαυμαστὸ νὰ βλέπη κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς μὲ τὸ ἴδιο ἔντονο κοινὸ χαρακτηριστικὸ: τὴν καλὴ θέληση, ἂν καὶ βαθειὰ μορφωμένοι, νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπιτυχία καὶ στίς χειρωνακτικὰς, ἀγροτικὰς καὶ μὴ, ἐργασίας.

"Ὅμως εἶναι ἀκόμα πιὸ θαυμαστὸ τὸ ὅτι δὲν παραμελοῦν τὴν τέχνη, πού εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνα μέσον γιὰ ν' ἀνυψωθῇ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ πρὸς τὸν Δημιουργόν της ἢ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της πρὸς Αὐτόν.

Κι' ἔτσι καθένας τοὺς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κυρία ἐργασία του βρίσκει τὸν καιρὸ νὰ ἀσχολῆται μὲ ὅ,τι τοῦ ἀρέσει διαλέγοντας ἀνάμεσα στὴ γλυπτικὴ, ζωγραφικὴ, κεραμικὴ κλπ.

"Ἐκεῖνος πὺν ἐπισκέπτεται τὸ Ταιζέ γίνεται μάρτυς χαριτωμένων σκηνῶν. Ὁ ἀδελφὸς πὺν λίγο πρὶν ὠδηγοῦσε τὸ τρακτέρ ἀνεβαίνει χαρούμενος τὰ λίγα σκαλιὰ πὺν ὠδηγοῦν στοὺς ἀτελιέ του καὶ ξαναπαίρνοντας μὲ φανερὴ εὐχαρίστησι τὸ κοπίδι καὶ τὸ σφυρί του τελειώνει τὸ ξύλινο ἄγαλμα πὺν ἄφησε μισοτελειωμένο χθές. "Ένας ἄλλος πάλι ἀδελφὸς πὺν τοῦδωσαν νὰ βόσκη τὰ πρόβατα στοὺς λειβάδι, βρίσκει μιὰ θέσι κατὰλληλη, ὥστε καὶ ἐκεῖνα νὰ μπορῇ νὰ ἐπιτηρῇ καὶ τὴν σκηνὴ πὺν ζωντανεύει μιὰ φράση τῆς Ἁγίας Γραφῆς νὰ ζωγραφίξῃ πάνω στὸν μουσαμῆ πὺν ἔχει στυμμένον μπροστά του.

Οἱ περισσότεροὶ τοῖχοι τοῦ χωριοῦ εἶναι στολισμένοι μὲ τὰ χαριτωμένα στὴν ἀπλότητά τους, ἀλλὰ καὶ τόσο ἐκφραστικὰ ἀνάγλυφα, τοῦ ἀδελφοῦ Βερνάρδου, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψε γιὰ πρώτη φορὰ ὅτι ἀπατᾷ τὴν γλυπτικὴ, μέσα στοὺς Ταιζέ. Κι' ἔτσι ὅταν οἱ ἀγροτικὰς ἐργασίας τοῦ ἀφί-

νουν καιρὸ, καταγίνεται μὲ πολὺ κέφι στὴν τέχνη του. Γι' αὐτὸ ἀσφαλῶς κατῳρθωσε νὰ δώσῃ στὰ ἀνάγλυφα του αὐτὴν τὴν ζωντανία πὺν ἐκπλήττει τὸν ἐπισκέπτη, καθὼς κυττᾷ ἀπορημένοι τὰ μοντέρνα αὐτὰ ἀνάγλυφα νὰ στολίζουν τοὺς τοίχους τοῦ χωριοῦ.

Μὰ κι' ὁ πηλὸς φαίνεται πραγματικὰ σὰν νὰ ζωντανεῖ κάτω ἀπὸ τὰ νευρώδη χέρια τοῦ ἀδελφοῦ Δανιήλ. Τὰ παντὸς εἶδους καὶ χρήσεως ἀντικείμενα πὺν κατασκευάζει εἶναι πραγματικὰ «ποιήματα» μὲ τίς ἀέρινες καὶ σοφὰ καλογραμμένες καμπύλες τους καὶ ἀναζητοῦνται ἐπιμῶνως στὴν ἀγορά, ἀκόμα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Γαλλίας. Τὸ ἴδιο γνωστὸς ἔχουν γίνεαι καὶ οἱ ἐκδόσεις τοῦ τυπογραφείου τοῦ Ταιζέ.

"Ἄν κανεὶς ρωτῆσῃ στίς πρωῒνές ὥρες, ἂν ὑπάρχη γιατρός στοὺς Ταιζέ, θὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησι ὅτι ὁ ἀδελφὸς-ιατρός Γμισκάρ εἶναι στοὺς Κορματέν, ἓνα χωριοῦδάκι 600 κατοίκων πὺν δὲν ἀπέχει παρὰ 20 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ Ταιζέ.

"Ἐκεῖ, προσφέρει μὲ τὸν ἀπλὸ καὶ χαρούμενο τρόπο του τίς πολὺτιμες ὑπηρεσίες του στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ, πὺν τὸν ὑπεραγαποῦν, ὅλη τὴν ἡμέρα ὡς τὸ δειλινὸ. Τότε τοὺς καληνυχτίζει καὶ σπεύδει στοὺς Ταιζέ νὰ προλάβῃ τὴν βραδυνὴ ἀκολουθία.

Στὴν καρδιὰ τοῦ χωριοῦ μιὰ μικρὴ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία τοῦ 12ου αἰῶνος τὸν περιμένει καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς.

"Ἐχουν ὅλοι τελειώσει τὴν ἡμερήσια ἐργασία τους καὶ προσέρχονται μὲ κατάνυξι τυλιγμένοι στὰ ὑπόλευκα χονδρὰ ράσα πὺν ἔρριξαν πάνω ἀπὸ τίς φόρμες τους καὶ πὺν χρησιμοποιοῦν μόνο σ' αὐτὲς τίς ὥρες, μὲ τὴν κοινούλα ἀναγινόμενη πρὸς τὰ πίσω καὶ τὸ χονδρὸ σκοινὶ σφιγμένο γύρω ἀπὸ τὴ μέση τους. Τὰ βήματά τους ἀκούγονται ρυθμικὰ πάνω στοὺς πλακόστρωτο πὺν ὠδηγεῖ στὴν ἐκκλησία καὶ ὁ ἦχος τους ἔρχεται σὰν συνέχεια στὴν ἀπαλὴ καὶ κατακάθαρη φωνὴ τῆς βραδυνῆς καμπάνας πὺν ἀκούστηκε πρὶν λίγο καλώντας τους σὲ προσευχὴ.

Εἶναι ἡ μόνη ὥρα πὺν καταλαβαίνει πραγματικὰ κανεὶς ὅτι ἔχει νὰ κἀνῃ μὲ μοναχούς. Γιατί σ' ὅλο τὸ ἄλλο διάστημα τῆς

ἡμέρας παρακολουθώντας τους στις ἐργασίες τους δὲν μοιάζουν μοναχοὶ οὔτε ὁ γιατρός, οὔτε ὁ λινοτύπης, οὔτε ὁ ἀγρότης, οὔτε ὁ τεχνίτης, οὔτε ὁ καλλιτέχνης. Κι' οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ θυμίσῃ τὴν ιδιότητα τοῦ μοναχοῦ τὸ ἀπλὸ δαχτυλίδι πὺν ὄλοι φοροῦν στὸν παράμεσο τοῦ ἀριστεροῦ τους χεριοῦ, σύμβολον τοῦ ὅτι ἀνήκουν στὸ Ταιζέ.

Ἡ ἀκολουθία τους εἶναι τόσο ἀπλῆ ὄσο και βαθεῖα κατασκευαστική. Ἀρχίζει μὲ μιὰ μυστικὴ προσευχὴ πὺν κάνουν ὄλοι γονατιστοὶ και συνεχίζεται μὲ ψαλμοὺς κλπ. πὺν διαβάζει ἡψηλοφώνως ἕνας ἀδελφὸς και ἐπαναλαμβάνουν οἱ ἄλλοι ἐν χορῷ.

Τὸ ἤσυχο και λιγοστὸ φῶς πὺν μπαίνει ἀπὸ τὰ βιτρώ και ἡ φλόγα τῶν κεριῶν περιβάλλον ἀπαλὰ τοὺς ἀδελφοὺς πὺν ξαναβρίσκουν μέσα στὴν ἤσυχη ἐκκλησιά τους τὴν ὁμορφη ἀτμόσφαιρα τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων. Δὲν εἶναι φυσικὰ αὐτὴ ἡ μόνη στιγμή τῆς ἡμέρας πὺν προσεύχονται ἐντατικὰ—εἶναι πολλὲς οἱ στιγμὲς τῆς προσευχῆς στὸ Ταιζέ. Ὅμως εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες στιγμὲς, λουσμένη καθῶς εἶναι μέσ' τ' ἀπόκοσμο φῶς τοῦ γαλήνιου δειλινοῦ.

Ὅποιες και ἂν εἶναι οἱ ιδέες τοῦ καθενός μας, ἡ πίστις, οἱ γνώμες, ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι και τοῦ ἐνεργεῖν, δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ αισθανθῇ ἕναν βαθὺ σεβασμὸ γιὰ ἕνα ἔργο σὰν αὐτό, τοῦ ὁποῖου ὁ βασικὸς σκοπὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἐκφρασθῇ μὲ τὰ παρακάτω λόγια τοῦ καρδιναλίου Juhard και πὺν εἶναι τοποθετημένα σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ στὴν εἴσοδο τοῦ Ταιζέ:

«Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀληθινοῦ χριστιανοῦ δὲν συνίσταται στὸ νὰ προσηλυτίσῃ τοὺς ἄλλους και νὰ τοὺς κἀνῃ νὰ ἔρχονται πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ κυρίως νὰ ζῆ ἀναμεσα τους γιὰ νὰ τοὺς κἀνῃ νὰ σωθοῦν ὅπως εἶναι. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἅγιος και νὰ ζῆ τὸ Εὐαγγέλιον πὺν ἐπικαλεῖται, χωρὶς νὰ προσπαθῇ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τὶς προϋποθέσεις στέγης, ἐργασίας, τροφῆς και μορφώσεως, χωρὶς τὶς ὁποῖες δὲν εἶναι πλέον ἀνθρώπινη ἡ ζωὴ.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ χριστιανοῦ δὲν εἶναι μόνον ἕνα κήρυγμα, ἀλλὰ ἡ συνισταμένη τριῶν ταυτοχρόνων προσπαθειῶν: ἀπὸ πλευρᾶς θρησκευτικῆς, πολιτικῆς και κοινωνικῆς».

Z. P. ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ

ΤΑ ΠΥΡΩΜΕΝΑ ΒΕΛΗ

Τοῦ πονηροῦ τὰ βέλη φλογερά, ἠκονημένα·

Τὸν ἦχο τους γροικῶ, φωνὴ ὀχιᾶς, κι' ἀνατριχιάζω.

Κάθε λεπτὸ ὀδυνηρὸ τὸ κέντημά τους δοκιμάζω

στὸν ἴδιο πάντα στόχο, στὴν παλιὰ πληγὴ μπηγμένα,

πὺν μόλις εἶχ' ἐπουλωθῇ μὲ τὸ δικὸ Σου αἷμα!

ΕΛ. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Στις ἐσχατιές τοῦ Αἰγαίου βρίσκεται ἡ ὁμορφη Σαντορίνη ἢ Θήρα. Ἀπ' τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξε ἀξιόλογο κέντρο πολιτισμοῦ, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀφθονα ἐρεῖπια ἐνὸς περασμένου μεγαλείου καὶ μιᾶς λαμπρῆς πολιτιστικῆς πρωτοπορίας. Κάποιοι σοφοὶ εἶπαν πὼς ἡ Θήρα εἶναι ἡ θύρα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαίᾳς Ἑλλάδος, γιατί διὰ μέσου αὐτῆς μπῆκαν καὶ διαδόθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ πρῶτα πολιτιστικὰ στοιχεῖα. Θὰ ἀδικοῦσε ὅμως κανεὶς τὸ ὠραῖο νησί, ἂν περιώριζε τὴ συμβολὴ του στὴν ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ ζωὴ μόνον σ' ἐκεῖνα τὰ παλιὰ καὶ δοξασμένα χρόνια. Καὶ σήμερα, παρ' ὅλον ὅτι τόσο σκληρὰ δοκιμάσθηκε κατὰ καιροὺς μέχρι τελευταία ἀπὸ φοβερὲς θεομηνίες (σεισμούς, ἐκρήξεις τοῦ ἡφαιστείου κ.λ.π.) καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἡ ξενητεία καὶ ὁ ξεροζωμὸς τοῦ πληθυσμοῦ της, πού προκαλεῖ ἡ ἀκατάπαυστη ἀποδημικὴ του φορὰ πρὸς τὰ μεγάλα κυρίως ἁστικά κέντρα τὴν ἀφαιμάσσουν, καὶ σήμερα πολλὰ προσφέρει στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας. Θὰ ἀξίζε μάλιστα τὸν κόπο νὰ γινόταν εὐρύτερα γνωστὸς μὲ μιὰ συστηματικὴ μελέτη ὁ ἀνεκτίμητος λαογραφικός, θρησκευτικός, ἀρχαιολογικός, γεωλογικός καὶ πνευματικός, ὑπὸ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου, πλοῦτος τοῦ γραφικοῦ αὐτοῦ νησιοῦ. Ἐμεῖς στὴ συνέχεια θὰ περιορισθούμε νὰ παρουσιάσωμε μιὰ μονάχα πλευρὰ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν αὐτόν, τὴν ἀνάπτυξι τῶν συνεταιρισμῶν, πού παρουσιάζουν μιὰ μεγάλη ἰδιουτυπία καὶ πρόοδο στὸ νησί τοῦτο καὶ ὥραϊες προοπτικὲς γιὰ τὸ μέλλον. Εἶναι εὐνόητο πὼς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ στὰ στενὰ πλαίσια ἐνὸς ἀρθρου μιὰ λεπτομερὴς καὶ ἐξονυχιστικὴ ἐκθεση τῆς μεγάλης αὐτῆς προσπάθειας. Μιὰν ἀ-

πλὴ σκιαγράφῃσι τοῦ θὰ ἐπιχειρήσωμε ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν πού ἀκούσαμε ἀπὸ πρωτεργάτες τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως καὶ ὅσων εἶδαμε κατὰ τὴν πρόσφατη ἐπίσκεψί μας στὸ νησί. Νομίζομε πὼς παρουσιάζει ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ ὅλους μας καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ τύχῃ τῆς προσοχῆς μας ἢ συνεταιρικῆ αὐτῇ κίνησις.

★

Ἡ πρώτη συστηματικὴ συνεταιρικὴ προσπάθεια ἄρχισε στὴ Σαντορίνη τὸ 1924 μὲ πρῶτον ἐμπνευστὴ της τὸν Ἐμμανουὴλ Σκάρκον, ἐπὶ τῆν τότε τῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἵδρυσιν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν συνεταιρικῆς δραστηριότητος ἦταν τότε κατάλληλο, γιατί ἡ κατάστασι τῶν παραγωγῶν ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ εὐχάριστη, ὅπως μᾶς δείχνει μιὰ ἀπλὴ ἐπισκόπησι τῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη.

Κύριο προϊόν τοῦ νησιοῦ τότε, ὅπως ἄλλωστε καὶ σήμερα, ἦταν ἡ τομάτα. Ἀπὸ τὴν τομάτα αὐτὴ παρασκευάζεται ὁ περίφημος πολτὸς τῆς Σαντορίνης. Ἡ παρασκευὴ τοῦ πολτοῦ ἦταν ἔργο τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας. Ὁ κάθε χωρικός δηλαδὴ παρασκεύαζε μόνος του τὸν πολτὸ σὲ «σκαφίδι». Τὸν ἐναποθήκευε σὲ διάφορα δοχεῖα καὶ περίμενε νὰ τὸν πουλήσῃ στοὺς ἐμπόρους, πού τέτοιους εἶχε ἀναδείξει πολλοὺς ἢ περιρίσασιν ἐκεῖνη. Ἡ ποιότητα τοῦ πολτοῦ παρὰ τὸν πρωτόγονο σχεδὸν τρόπο παρασκευῆς του ἦταν γενικῶς καλὴ καὶ τὸ καταναλωτικὸ κοινὸ ζητοῦσε πάντα τὸν γνήσιο πολτὸ τῆς Σαντορίνης. Ὁ παραγωγὸς ὅμως ἔπεφτε πάντα σχεδὸν θῦμα τῆς ἀθαιρεσίας τῶν ἐμπόρων. Δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ διασφαλίσῃ τὴν παραγωγὴ του, ἢ

ὅποια ἂν ἔμενε, θὰ τοῦ χαλοῦσε ὡποσδήποτε, γιατί εὐκόλα ἀλλοιώνεται μὲ τὸν καιρό. Γι' αὐτὸ θὰ ἔπρεπε ὡποσδήποτε νὰ διατεθῆ τὸ προϊόν του. Συνεπῶς ἦταν ὑποχρεωμένος, γιὰ νὰ μὴ πάη χαμένη ἡ παραγωγή του, νὰ τὴν πούληση ὅσο τοῦ ἔδιναν καὶ ὄχι ὅσο ἦταν σωστὸ καὶ λογικὸ. Ἀλλὰ δὲν ἦταν τὸ μόνο κακὸ αὐτό. Λόγοι καθαρῆς κερδοσκοπίας ὠθοῦσαν πολλοὺς στὴ νοθεία τοῦ πολτοῦ τῆς τομάτας. Ἔτσι τὸ γνήσιο προϊόν τοῦ «κακαφιδιοῦ» δὲν ἔφτανε γνήσιο στὰ χέρια τοῦ καταναλωτοῦ. Μ' αὐτὸν ὁμοῦ τὸν τρόπο σιγά-σιγά ξέπεφτε ἡ ἀξία τοῦ πολτοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχανε τὴ φήμη του εἰς ὄφελος τοῦ πολτοῦ ἄλλων μερῶν. Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ δὲν ἔδιναν τότε εὐκόλα ἀγροτικὰ πιστώσεις, οἱ ἀγρότες ἔπεφταν κατ' ἀνάγκην στὰ νύχια ἐπιτηδείων τοκογλύφων, στοὺς ὁποῖους πληρώναν ὑπέρογκους τόκους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἔτσι γιὰ πάντα ὑποχέριοι τῶν δανειστῶν τους καὶ φυσικὰ νὰ μὴ μποροῦν ποτέ τους νὰ ἰδοῦν ἄσπρη μέρα.

Αὐτὴ ἡ κατάστασις ἐδημιούργησε σὲ μερικοὺς εὐαίσθητους ἀνθρώπους, πὸν πονοῦσαν γι' αὐτήν, ἔντονη τὴ διάθεσι νὰ γίνῃ κάτι γιὰ νὰ ἀνατελοῦν καλλίτερες μέρες γιὰ τὸν παραγωγό. Τότε ἀκριβῶς ἡ ἀφίξις τοῦ Σκάρκου στὸ νησι ἔδωσε τὴν πρώτη ὄθησι γιὰ τὴ δημιουργία συνεταιρικῆς κινήσεως μὲ πρῶτο κέντρο τὴν Ἐπισκοπὴ Γωνιάς.

Ἄμεσος σκοπὸς τοῦ πρώτου συνεταιρισμοῦ ἦταν νὰ χτυπηθῆ κατακέφαλα ἡ τοκογλυφία καὶ ἡ νοθεία. Ἀπώτερος σκοπὸς του ἦταν νὰ προωθηθῆ ἡ ἐμπορία τοῦ τοματοπολτοῦ διὰ μέσου τοῦ συνεταιρισμοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ παραγωγοῦ μὲ προοπτικὴ τὴν ἴδρυσι στὸ μέλλον ἐργοστασίου ἐπεξεργασίας τομάτας. Πραγματικὰ ὁ συνεταιρισμὸς δὲν ἄργησε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ του. Τὸ κακὸ χτυπήθηκε ἀμέσως. Ὁ συνεταιρισμὸς ἐπέτυχε νὰ πάρῃ δάνεια ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴ Τράπεζα, νὰ διαθέσῃ καλλίτερα τὸν τοματοπολτὸ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα καὶ νὰ δημιουργήσῃ εὐνοϊκὸ κλίμα γιὰ τὴν ἴδρυσι συνεταιρισμῶν καὶ σὲ ἄλλα χωριά. Ἔτσι στὰ 1925 ἰδρύθηκαν οἱ συνεταιρισμοὶ Ἐξῶ Γωνιάς, Ἐμπορείου καὶ Πύργου, πὸν ἦταν τὰ κυριώτερα τοματοπα-

ραγωγὰ χωριά τοῦ νηιοῦ. Τότε ἀκριβῶς ἐμφανίσθηκε στὸ προσκήνιο τῆς συνεταιρικῆς δράσεως τοῦ νηιοῦ ὁ ἀείμνηστος Νικόλαος Ἀργυρὸς, ἀπὸ τὴν Ἐξῶ Γωνιά. Ὁ Ν. Ἀργυρὸς ὑπῆρξε ἀπὸ τότε ἡ ψυχὴ τῆς συνεταιρικῆς προσπάθειας ὄχι μόνο τοῦ χωριοῦ του, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Σαντορίνης. Δέν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ τὴ συνεταιρικὴ προσπάθεια τῆς Θήρας χωρὶς νὰ πῆ ἔστω καὶ δυὸ λόγια γιὰ τὴν εὐγενικὴ αὐτὴ μορφὴ. Γιατί ἡ προσωπικότητά τοῦ Ν. Ἀργυροῦ εἶναι ἀπόλυτα συνυφασμένη μὲ τὸ ὠραῖο αὐτὸ κοινωνικὸ ἔργο. Θὰ ἦταν μάλιστα εὐχῆς ἔργον νὰ μποροῦσε κάποτε νὰ γίνῃ εἰδικὸς λόγος γι' αὐτόν, γιὰ νὰ προβληθῆ, ὅπως τῆς ἀξίζει, ἡ σεμνὴ αὐτὴ μορφὴ τοῦ ἀγίου, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε, τῆς συνεταιρικῆς προσπάθειας στὴ χώρα μας.

Ὁ Νικόλαος Ἀργυρὸς ἦταν σὰν ἀνθρωπος μιὰ λεπτὴ καὶ καλλιεργημένη ψυχὴ. ἔιχε πολλὰ προσόντα συνδυασμένα μὲ ἓναν ἤρεμο, ἀλλὰ σταθερὸ δυναμισμό. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἦταν καὶ ποιητής. Δημοσίευσε κατὰ καιροὺς ποιήματα σὲ διάφορα περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του. Ὁ χαρακτῆρας του εἶχε σφρηηλατηθῆ καλὰ στὸ ἀμόνι τῆς ζωῆς, γιατί δοκίμασε πολλές ὁδύνες καὶ ἦπε πολλὰ φαρμάκια. Ἦξερε ὁμως νὰ τὰ ὑπερνικᾷ ὅλα μὲ τὴν θαυμάσια χριστιανικὴ ὑπομονή του. Τὸ βασικώτερο ὁμως ἀπὸ ὅλα ἦταν τὸ ὅτι εἶχε ἐγκολπωθῆ μὲ συνέπεια τίς χριστιανικὰς ἀρχές. Ζοῦσε τὸν Χριστιανισμό πέρα γιὰ πέρα. ἔιχε νοιώσει πὼς ἡ οὐσία τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἦταν κυρίως ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀγάπης. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔλεγε πολλὰ. Περιοριζόταν μόνον στὰ ἀναγκαῖα. Οὔτε τὸ παρουσιαστικὸ του ἦταν εὐγλωττο, δταν τὸν πρωτόβλεπε κανεὶς. Αὐτὸς ὁμως ὁ ἥσυχος καὶ ἀσήμαντος ἀνθρωπος ἦταν ὅλος φωτιά, ὅλος ἐνθουσιασμός. Φαινόμενο δραστηριότητος. Ἐπάνω στὴν πρᾶξι θαύμαζες τὸν ἀληθινὸ καὶ ἀγωνιστὴ χριστιανό.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἀνθρωπος ἐνστερνίσθηκε μὲ ὅλη τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς του τὴ συνεταιρικὴ ὑπόθεσι. Τὴν ἔκαμε ὑπόθεσι τῆς ζωῆς του. Μολονότι εἶχε ἀρκετὴ ἀτομικὴ περιουσία καὶ πολὺ μυαλό, καὶ συνεπῶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐξελιχθῆ οικονομικῶς

καὶ ἐπαγγελματικῶς ἄριστα, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή δὲν σκέφθηκε κάτι τέτοιο. Παρὰ πάνω ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ἀνάδειξι, πάρα πάνω καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν οικογένεια, ἔβαλε τὸν συνεταιρισμό. Δόθηκε σ' αὐτὸν πρὸ πολὺ ἀπ' ὅ,τι θὰ δινόταν σὲ μιὰ σπουδαία προσωπικὴ του ὑπόθεσι.

Ἐνα εἶχε ὄνειρο. Πῶς οἱ συνεργάτες του κ' αὐτὸς θὰ ἔφθαναν μιὰ μέρα στὴν πραγματοποίησι τῶν εὐγενικῶν σκοπῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ τους, πῶς δηλαδὴ θὰ ἔβλεπαν νὰ λάμπη στὰ μάτια τῶν πονεμένων συμπατριωτῶν τους ἡ χαρὰ καὶ πῶς θὰ βασιλεῦε ἡ εὐημερία τῶν νησίων τους. Καὶ ὅλα αὐτὰ χωρὶς οὔτε μιᾶς δεκάρας ἀτομικὸ ὄφελος· χωρὶς ἐπιδιώξεις πρωτείων καὶ αὐτοπροβολῆς. Αὐτὴ ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ αὐτὴ ἡ ἔλλειψις προσωπικῶν φιλοδοξιῶν στάθηκαν τὰ ἀτράνταχτα πνευματικὰ βάρη, ὅπου ἐδραϊώθηκε καὶ σταθεροποιήθηκε ἡ προσπάθεια ἐκείνη. Ἡ αὐτοπροσφορὰ στὸ κοινωνικὸ ἔργο τῶν συνεταιρισμῶν παρέκαμψε τὰ ἐμπόδια ποῦ ἦταν δυνατὸν νὰ δημιουργήσουν οἱ ἀντιζηλίτες καὶ οἱ ὑπονομεύσεις ποῦ συνήθως δημιουργοῦν οἱ ιδιοτέλειες καὶ ἡ συμφεροντολογικὴ διάθεσι. Ὅλα αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα συνδυασμένα μετὸν ἱερὸ ἐνθουσιασμό γιὰ τὴ μεγάλη ὑπόθεσι τῆς ἀπὸ κάθε ἐποψι ἐξυψώσεως τοῦ ἀγρότη στάθηκαν οἱ κυματοθραῦστες, ὅπου ἀνήμπορα ἔσπασαν τὰ κύματα τῶν διαφόρων ἀντιξοοτήτων ποῦ ἦρθαν μετὰ πνίγναι καὶ πνίξουν τὴν ὥραία αὐτὴ προσπάθεια στὴ Σαντορίνη.

Πραγματικά. Ἐνῶ ἡ ὑπόθεσις προχωροῦσε κανονικὰ καὶ ἰδρῦθηκαν συνεταιρισμοὶ σ' ὅλα τὰ χωριὰ σχεδόν· ἐνῶ προχώρησαν στὴν ἴδρυσι Ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Θήρας, φάνηκε πῶς τὸ ἔργο θὰ διαλύτο. Ἐπειδὴ ἔλειπε ἀκόμα ἡ ἀναγκαία πείρα γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, ἀλλὰ κυρίως διότι οἱ πρῶτοι συνεργάτες τῶν συνεταιρισμῶν νόμισαν πῶς ὅλοι διαπνέονται ἀπὸ τὰ ἴδια εὐγενικὰ ἰδεώδη ποῦ τοὺς κινοῦσαν στὴν προσπάθειά τους, συνάντησαν ἀνυπέροβλητες δυσκολίες ποῦ σὰν ἀποτελέσματά τους στάθηκαν ἡ διάλυσι τῆς πρώτης Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν. Τὸ συνεταιρικὸ ὅμως πνεῦμα δὲν πέθανε. Ἀντίθετα ἔζησε

καὶ μάλιστα μετὰ πρὸ ἔντονο τρόπο. Ὁ Ἄργυρος καὶ οἱ συνεργάτες του δούλεψαν σκληρὰ γιὰ τὴν ὑπόθεσι αὐτή. Ἀποτέλεσμα τῶν μόθων τους ἦταν ἡ ἐπέκτασι τῶν τοπικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἡ ἔντασι τῆς ζηλευτῆς τους δράσεως σὲ μεγαλύτερο βαθμό.

Τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἦρθαν κατόπιν νὰ δείξουν πόσο χρήσιμοι ἦταν οἱ συνεταιρισμοί. Ἐνωμένοι οἱ γεωργοὶ μπόρεσαν νὰ χτυπήσουν τὴν ἐκμετάλλευσι τῶν διαφόρων βιομηχανιῶν ποῦ εἶχαν γίνει ὁ ἐφιόλιτος τῶν παραγωγῶν. Οἱ παραγωγοὶ μπόρεσαν καὶ ἀντιδρῶσαν μέσῳ τῶν συνεταιρισμῶν μετὰ διαμαρτυρίες, μετὰ παραστάσεις, μετὰ διαβήματα, μετὰ τηλεγραφήματα, μετὰ προσκλήσεις τῶν ἀρμοδιῶν καὶ ἄλλα μέσα καὶ πετύχαιναν πάντοτε τὴν εὐεργετικὴν ἐπέμβασι τοῦ κράτους. Δὲν ἦταν σπάνιες οἱ περιπτώσεις ποῦ ἀναγκάστηκαν οἱ βιομηχανίες νὰ τοὺς ἀγοράσουν τὰ προϊόντα σὲ τιμὴ ἀσφαλείας καὶ ἀκόμα νὰ τοὺς πληρώσουν ἀναδρομικῶς τὸ ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν ἐξευτελιστικὴν τιμὴν ποῦ εἶχαν ἀγοράσει τὸ προϊόν τους. Χωρὶς τοὺς συνεταιρισμοὺς εἶναι βέβαιο πῶς κανένας δὲν θὰ τοὺς ἀκούγε. Κανένας δὲν θὰ φρόντιζε γιὰ τὸ δικαίον τους.

Μέχρι τῆς κατοχῆς τελειώνει ἡ πρώτη περίοδος τῶν συνεταιρικῶν ἀγῶνων. Μετὰ τὴν κατοχὴ ἀρχίζει μιὰ καινούργια περίοδος γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς Θήρας. Ὁ πόνος τῆς κατοχῆς, ἡ πλούσια πείρα τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς, οἱ καινούργιες προοπτικὲς ποῦ διανοίγονταν γιὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας καὶ εἰδικότερα τοῦ νησιοῦ, ὑπῆρξαν πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀναδημιουργία τῶν συνεταιρισμῶν. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν εἶχε προστεθῆ καὶ ἓνα ἄλλο στοιχεῖο ἀξιόλογο ὅσο καὶ εὐνοϊκό. Εἶχαν πρὸ ὀρμάσει στὴν πλειονότητά τους οἱ γεωργοὶ γιὰ τὸν συνεταιρισμό. Ζητοῦσαν μόνοι τους πρὸ τὴν ἀναβίωσι τῆς συνεταιρικῆς προσπάθειας, ἡ ὅποια εἶχε ἀτονήσει, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὴν περίοδο τῆς μαύρης κατοχῆς. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔδινε περισσότερο λαϊκὸ ἔρεισμα στὴ δύσκολη αὐτὴ δουλειά. Τῆς ἔδινε δύναμι καὶ αἴγλη πρὸ πολλῆ, ἀλλὰ καὶ δυνατότητες εὐρύτερης ἐπεκτάσεως.

Πρωτοστάτες στάθηκαν πάλι φυσικὰ ὁ

Ἄργυρος καὶ οἱ συνεργάτες του στὴν καινούργια αὐτὴ ἐξόρμησι, ἂν καὶ εἶχαν ποτισθῆ ἢ μὲ πολλὰς λίκρες καὶ πολλὰ φαρμάκια στὸ παρελθόν. Ἡ νέα κίνησι τῶν συνεταιρισμῶν ἄρχισε μὲ τὴ μορφή τοῦ Ἐλευθέρου Γεωργικοῦ Πιστωτικοῦ Συνεταιρισμοῦ. Τώρα ἡ συνεργασία του ἔγινε πῶ στενὴ καὶ πῶ γόνιμη, ἀπὸ ὅ,τι ὑπῆρξε στὸ παρελθόν, μὲ τὸ Ταμεῖον Ἀμύνης Οἴνοπαραγωγῆς Θήρας καὶ Θηρασίας (Τ.Α.Ο.). Τὸ ταμεῖο αὐτὸ ἦταν ὄργανο τοῦ κράτους γιὰ τὴ βοήθεια τῶν παραγωγῶν στὸ ἔργο τους. Τὰ πράγματα ὁμως ἔδειξαν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθῆ μιὰ ἐνοποίηση τῶν δύο αὐτῶν ὀργανισμῶν μὲ τὴ μορφή ἑνὸς ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ ὑποχρεώνονταν ὅλοι οἱ παραγωγοί, κ' ἐκεῖνοι ἀκόμα, πὺν δὲν καταλάβαιναν, ὅτι συμφέρον τους ἦταν νὰ γίνουν μέλη τῶν συνεταιρισμῶν, νὰ συνειδητοποιήσουν σιγά-σιγά τὴν ἀξία τους. Αὐτὰ ὅλα ὁμως ἐσήμαιναν τελικῶς ἀγῶνες, προσπάθειες, ἐπαφές, ξεσηκώμα τῶν ἀρμοδίων γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν πραγμάτωσί τους.

Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν ἀγῶνων αὐτῶν ἦταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ συγχωνευθῆ νομοθετικῶς τὸ Τ.Α.Ο. μὲ τοὺς ἀναγκαστικὸς συνεταιρισμοὺς σὲ ἓνα ἐνιαῖον ὀργανισμὸ μὲ τὴν ἐπωνυμία «Ἐνωσις Συνεταιρισμῶν Θηραϊκῶν Προϊόντων» καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ προστασία ὀλων τῶν θηραϊκῶν προϊόντων (τομάτας, κρasiοῦ, κριθαριοῦ, ἀρακῆ-φάβας) μὲ τὴν ἴδρυσιν καταλλήλων βιομηχανιῶν.

Οἱ ἀγῶνες, εἶναι ἀλήθεια, ὑπῆρξαν δύσκολοι. Ἐπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθῆ καὶ τὸ ὀργανωμένο συμφέρον αὐτῶν πὺν ἐθίγοντο ἀπὸ μιὰ τέτοια μεγαλεπήβολη προσπάθεια, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς δουλοπαροικίας πὺν εἶχε στραγγαλίσει τὴ σκέψιν πολλῶν παραγωγῶν καὶ τὴν κρατοῦσε σφιχτὰ δεμένη πίσω ἀπὸ ὀρισμένους ἐπιτηδεῖους. Οἱ σκληρὸς ὁμως προσπάθειες καρποφόρησαν. Πλούσιοι καὶ ἀναμφισβήτητοι καρποὶ τῶν ἀκούραστων αὐτῶν ἀγῶνων στάθηκαν:

α) Ἐνα καλὰ ἐξωπλισμένο οἴνοποιεῖο, πὺν μπορεῖ πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀπορροφήσῃ (ὑπάρχουν καὶ προοπτικὲς ἐπεκτάσεώς του) τὴ μισὴ ἐτήσια παραγωγή σταφυλιῶν

τοῦ νησιοῦ, δηλαδὴ γύρω στὶς 2.500 τόνους κατὰ μέσον ὄρον. Οἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ οἴνοποιεῖου εἶναι συγχρονισμένες καὶ ὑπάρχει ἀγωγὸς διοχετεύσεως τοῦ κρasiοῦ στὸ λιμάνι χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνεται ἔτσι ἡ τιμὴ του μὲ πρόσθετα μεταφορικὰ καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ φόβος φύρας ἢ ἀλλοιώσεων τῆς ποιότητος πὺν εἶναι δυνατὸν ἴσως νὰ συμβοῦν κατὰ τὴν μεταφορά.

β) Τὸ ἐργοστάσιο ἐπεξεργασίας τομάτας «ΣΑΝΤΟ», ἐξωπλισμένο μὲ νεώτατα μηχανήματα, ἱκανὸ νὰ ἐπεξεργασθῆ μεγάλη ποσότητα ντόπιας παραγωγῆς. Φέτος ἀπορρόφησε τὸ 1/3 περίπου τῆς παραγωγῆς, δηλαδὴ γύρω στὰ 2.000.000 κιλά. Ἄς σημειωθῆ ὅτι οἱ ποσότητες ἐπεξεργασίας τομάτας αὐξάνονται χρόνον μὲ τὸ χρόνο. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀποκοτῶν ὀλοένα καὶ πῶ πολὺ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν γεωργῶν.

γ) Ἐγκατάστασι μηχανημάτων ἀποφλοιώσεως τῆς θανμάσιας θηραϊκῆς φάβας. Ἐχουν ἤδη γίνῃ οἱ ἀναγκαῖες ἐργασίες, ὥστε γρήγορα νὰ κυκλοφορήσῃ στὴν ἀγορὰν τυποποιημένη ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης μὲ τὸ σῆμα τῶν συνεταιρισμῶν «ΣΑΝΤΟ». Ἐτσι θὰ λείψῃ ἡ ὀποιασδήποτε μορφῆς νοθεία τῆς θηραϊκῆς φάβας καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς φήμης τῆς.

δ) Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἰδρύσεώς της ἡ Ἐνωσις Συνεταιρισμῶν συγκεντρώνει τὸ κριθάρι τοῦ νησιοῦ καὶ τὸ πουλάει σὲ συμφέρουσες γιὰ τὸ γεωργὸν τιμές. Μέχρι τώρα ἔχει ἐπιτύχει ἀπόλυτα.

ε) Στὸ δανειστικὸ τομέα ἀνακούφισε πολὺ τὸν ἀγρότη. Μὲ μεγαλύτερες τώρα εὐκολίες μπορεῖ νὰ πάρῃ ὁ γεωργὸς δάνεια διὰ μέσου τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τὴν Α.Τ.Ε.

στ) Ἐπέτυχε συνεργασία μὲ τὶς ἀρμόδιες κρατικὲς ὀπηρεσίες καὶ τὴν Α.Τ.Ε. γιὰ τὴν προμήθεια χιλιάδων δενδρυλλίων φυσιτικῆς καὶ ἐλιάς. Ἐτσι δημιουργοῦνται καινούργιες δυνατότητες παραγωγῆς, λόγῳ τῆς γενικώτερης κρίσεως πὺν περνᾷ σήμερα ἡ τοματοπαραγωγή, ἡ ὀποία ἀντιμετωπίζει τὸν ἰσχυρὸ καὶ ἐπικίνδυνον ἀνταγωνισμὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

ζ) Ἡ γενικώτερη πολιτιστικὴ ἐπίδρασι στὸ γεωργό. Ὁ γεωργὸς μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀνοίγει τὰ μάτια του. Ἀκούει καὶ

μαθαίνει πολλά γιὰ τὴ δουλειά του. Ἀνεβαίνει τὸ βιοτικό του ἐπίπεδο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἀνεβαίνει ὅμως συγχρόνως καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ του στάθμη. Ὁ γεωργὸς καὶ γενικώτερα ὁ παραγωγὸς μαθαίνει τὴν ἀξία τοῦ συνεταιριζέσθαι, τὴ σημασία καὶ τὴν ἀπόδοσι τῆς κοινῆς προσπάθειας. Συνειδητοποιεῖ τὴν ἀξία τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως ποὺ πρέπει νὰ ἔχη γιὰ νὰ ζήσει καλὰ καὶ γιὰ νὰ βοηθηθῆ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ὅλα αὐτὰ βέβαια ποὺ ἔγιναν καὶ ὅσα τυχὸν παραλείψαμε δὲν ἔκλεισαν τελεσίδικα τὸν κύκλο τῆς δραστηριότητος τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Σαντορίνης. Οὔτε ὑποστηρίζει κανεὶς πὼς ἔφτασαν στὸ ἄκρον ἄωτον τῶν συνεταιρικῶν πραγματοποιήσεων. Ἀναμφιβόλως μένουν ἀκόμα πολλά. Γι' αὐτὰ ὅμως ἐγγυᾶται ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν εργατῶν τῶν συνεταιρισμῶν. «Ὁ Ἀργυρὸς, μᾶς ἔλεγε φίλος του ἐγκάρδιος καὶ στενὸς συνεργάτης του, μᾶς ἄνοιξε τὴ λεωφόρο. Οἱ συνεχιστὲς τοῦ ἔργου του δὲν ἔχουν πιά νὰ βαδίσουν σὲ κακοτοπιές. Ἐνα μόνο πράγμα θὰ χρειαστῆ νὰ κάνουν: Νὰ βαδίσουν μὲ τὴν ἴδια σταθερότητα καὶ τὴν ἴδια ἀνιδιοτέλεια τῆ συνεταιρικῆς λεωφόρου. Καὶ τότε ὁ τόπος μας θὰ ἰδῆ πολλά καλὰ». Κι' ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι τὸ συνεταιρικὸ ρεῦμα ρεῖ πιά στὴ Σαντορίνη.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Σαντορίνης θεμελιώθηκαν σὲ μιὰ γνήσια χριστιανικὴ βάση. Τόσο ὁ μακαρίτης ὁ Ἀργυρὸς, ποὺ πέθανε κυριολεκτικὰ πάνω στὶς συνεταιρικὰ ἐπάξεις, ὅσο καὶ τὸ ἐπιτελεῖο του εἶχαν ἐμπνευσθῆ ἐξακολουθητικὰ ἀπὸ τὸν γνήσιο τρόπο χριστιανικῆς σκέψης καὶ ζωῆς καὶ βάλθηκαν νὰ μεταφυσώσουν τὴ χριστιανικὴ σκέψι καὶ πράξι στὸ συνεταιρικὸ περίβολο μὲ ἀπόλυτη ἐπιτυχία.

Κάτι ἄλλο ποὺ ἀξίζει ιδιαίτερα νὰ προσεχθῆ εἶναι καὶ τοῦτο: Σήμερα δεσπόζει στὴν γεωργικοοικονομικὴ ζωὴ ἡ ἔξαρσι τῶν τεχνικοοικονομικῶν προγραμμάτων, μελετῶν, ἐφαρμογῶν καὶ μηχανικῶν ἐξοπλισμῶν. Καταβάλλεται ἄοκνη φροντίδα νὰ τεθῆ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνικὴ στὴν ὑπηρεσία τῆς γεωργίας. Ὅλα αὐτὰ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία καλὰ καὶ ἀπολύτως ἀπα-

ραίτητα. Δὲν εἶναι ὅμως ἀρκετά. Χρειάζεται καὶ τὸ ζωοποιεῖν πνεῦμα, ποὺ θὰ θέσει ὅλα αὐτὰ στὴ διάθεσι τοῦ ἀνθρώπου. Χρειαζεται ἡ ψυχὴ τῶν συνεταιρισμῶν. Καὶ σὰν τέτοια θεωροῦμε τὴν βαθειὰ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἀφιλοκέρδεια, τὴν κάθε λογῆς ἀνιδιοτέλεια, τὴν αὐτοθυσίαν, τὸν ἐνθουσιασμό. Αὐτὰ τὰ πνευματικὰ ἐφόδια κανένα σχέδιο καὶ καμμιά μελέτη δὲν τὰ ἐξασφαλίζουν.

Λόγω αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῆς πνευματικῆς θεμελιώσεως τῆς σπουδαιότατης αὐτῆς κοινωνικῆς ἐργασίας εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο νὰ γίνῃ ἡ ζωντανὴ καὶ συνεπὴς χριστιανικὴ ζωὴ τὸ ἀπαραίτητο ἐφόδιο ἐκείνων ποὺ ἀναλαμβάνουν τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργο. Μόνον ὅσοι ἐγκλωπθοῦν πραγματικὰ τὴν πίστι καὶ ζήσουν εὐσυνειδητὰ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ ὡς τὶς ἀκρότατες συνέπειές της, μποροῦν νὰ προχωρήσουν σὲ δύο δύσκολες, ἀπ' τὶς δυσκολώτερες, μορφές θυσίας: τὴ θυσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων χάριν τοῦ γενικωτέρου συμφέροντος τοῦ πλήθους τῶν συνεταιριστῶν καὶ τῆς θυσίας τῆς φιλοδοξίας γιὰ προσωπικὴ ἀνάδειξι καὶ αἵγλη. Χωρὶς τὶς δύο αὐτὲς μορφές θυσίας κάθε συνεταιρικὴ προσπάθεια ἔχει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς καταβολῆς της μέσα της τὰ σπέρματα τοῦ μαρasmus καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ. Αὐτὸ μᾶς φωνάζει ὁ Νικόλαος Ἀργυρὸς μὲ τὴ ζωὴ του, ποὺ ἔλυσσε σὰν λαμπάδα μέσα στὴ συνεταιρικὴ προσπάθεια. Αὐτὸ ὁμολογοῦν ὅσοι ὑπῆρξαν συστρατιῶτες του στοὺς σκληροὺς του ἀγῶνες. Αὐτὸ μᾶς λέει ὅλη ἡ ὁμορφὴ συνεταιρικὴ πραγματικότητα τῆς Σαντορίνης. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, χωρὶς φόβο νὰ διαψευθοῦμε, ὅτι, ἂν αὐτὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα ἐμπνεύσει καὶ διαποτίσει πῶς πολὺ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς πατρίδος μας, θὰ ἀνατηδῆση μέσα τους καινούργια ζωὴ. Θὰ μπορέσουν νὰ ἐπιτύχουν καινούργιες πραγματοποιήσεις γιὰ τὸ καλὸ μᾶς ἀπὸ τὶς πῶς μεγάλες, τὶς πῶς εὐγενεῖς μὰ καὶ πῶς πονεμένες καὶ ἀδικημένες τάξεις τῆς κοινωνίας μας, τῆς τάξεως τῶν γεωργῶν καὶ παραγωγῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΟΙ «ΩΡΙΜΟΙ»

Ἄγαπητὲς «Ἀκτινές»

Ἄσχολιαστὴς» στὸ περασμένο σας τεύχος (Φεβρουάριος) ἀναφέρει πὸς μόνο στὴν φαντασία του συνήντησε ἀποφοίτους, πὸν νὰ ἔχουν πόνον γιὰ τὴν παρακμὴ τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ, ἐπίγνωσι τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, πὸν νὰ ὑποφέρουν γιὰ τὴν μεταναστευτικὴ αἰμορραγία, νὰ αἰσθάνονται ἔντονον πόθον γιὰ θερσατεία τοῦ κακοῦ.

Κι ὅμως, ὅποιοι ἔτυχε νὰ σταθῆ με εἰλωκρίνεα γιὰ λίγο δίπλα στοὺς νέους αὐτοὺς, νὰ ἀκούσῃ τὴν πνιγμένη στὶς συγκρούσεις φωνή τους, νὰ αἰσθανθῆ τῆς ψυχῆς τους τὴ φλόγα στῶν ματιῶν τους τὸ φῶς, νὰ διαβάσῃ τὴν σκοτεινὴ σιωπὴ τους, ὅποιοι στάθηκε γιὰ λίγο ἔτσι κοντὰ τους, ὄχι μόνον αὐτὰ πὸν ὁ Σχολιαστὴς ἀναφέρει θὰ βρῆκε, μὰ κι ἓνα πλῆθος ἀκόμη αἰσθημάτων, γνωμῶν καὶ δυνάμεων, πὸν συνθέτουν τὶς γενναῖες ψυχές...

Μὲ γενναία ψυχὴ οἱ περισσότεροί νεοὶ μας ἀφίρουν τὰ θρανία γὰ νὰ βγοῦν στὴ ζωὴ. Καὶ δῶ, στὴν δυσκολώτερη τους καμπή, τὴ στιγμή πὸν ζητᾶνε νὰ μετουσιώσουν τὸ ἰδανικὸ σὲ ζωὴ, ἐδῶ, ἓνα ρεῦμα φθορᾶς πὸν συνθέτουν οἱ πολυποικίλες ἐγωϊστικὲς ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνίας τῶν «ὄριμων» πὸν διοικοῦν τὴν ζωὴ, ἓνα ρεῦμα, τοῦ ὁποίου τὴν φορὰ δὲν ἐπρόλαβαν κἂν νὰ σκεφθοῦν, τοὺς παρασύρει στὴ δίνη του, πὸν ξερομε, δυστυχῶς, πὸν τοὺς φέρνει.

Ἄς μὴ τοὺς ζητᾶμε λοιπὸν καὶ εὐθύνες. Τὸ σχολεῖο, ὅσο μπορεῖ, μὰ κι ἡ φύσι κυρίως, τῆς ὀδυνόηρης ἐφηβείας τους ἡ πολυσύνθετη φύσις, ἐξύπνησε μέσα τους φωνὲς ὁμορφιάς καὶ ἀλήθειας. Ποιὸς τοὺς ἀκούει; Ποιὸς τοὺς σκέπτεται καὶ τοὺς καταλαβαίνει; Στὴ φωνὴ τους προσθέτω καὶ τούτη τὴν δική μου φωνή, γιὰ νὰ μὴ κοιραστοῦν νὰ φωνάζουν. Ἴσως κάποιος ἀκούσῃ. Ἴσως κάποιες φωνὲς κατευθύνουν σωστὰ τῆς καινούργιας γενιάς μας τὸ ρεῦμα.

ΣΟΦΙΑ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

★

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτινές»

Διάβασα μ' ἐνδιαφέρον τὴν ἐπιστολὴ τοῦ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ι. Κ. Π. ἐπιστολογράφου σας στὸ τεύχος Φεβρουαρίου καὶ χάριχα ἰδιαίτερα πὸν ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία στὴ Νυρεμβέργη ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἓνα τόσο ἀξίεπαυον κ' ἀξιοπρόσεκτο ἔργο. Ἦμπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω δὲ, ἀπὸ ἓνα πρόσφατο ταξίδι μου στὴν Γερμανία, πὸς καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς ἡ ἰδιωτικὴ

πρωτοβουλία κάνει θαύματα, φτάνει νὰ κινήται ἀπὸ ἐλατήρια εὐγενικά καὶ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Συγκεκριμένα, ἔμαθα πὸς καὶ στὸ Ἄμβουργο, στὴν περιοχή τοῦ ὁποίου ἐργάζονται περίπου 3.500 Ἕλληνες ἐργάτες, ἔγινε μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἐκεῖ Γενικοῦ μὲ Προξένου ἓνα θαυμάσιο ἐντευκτήριο, ὅπου οἱ ἐργάτες μας περνοῦν εὐχάριστα καὶ μὲ κατάλληλη ψυχαγωγία τὶς ὥρες τῆς ἀναπαύσεώς των. Καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ ὁ Ἕλλην διπλωματικὸς ἐνήργησε σὺν ἰδιώτης καὶ μὲ πόρους ἐξωελληνικοὺς, πὸν τοὺς ἐξασφάλισε μὲ καθαρὰ προσωπικὲς του ἐνέργειες.

Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἠμποροῦμε νὰ ποῦμε πὸς ἀνάλογη μὲ τὴν ἰδιωτικὴ εὐεργετικὴ πρωτοβουλία ἐμφανίζεται κ' ἡ κρατικὴ παρουσία στὴ Γερμανία, ὅπου τώρα ἐργάζονται πάνω ἀπὸ 30.000 Ἕλληνες ἐργάτες, βάσει τῆς σχετικῆς Ἑλληνογερμανικῆς συμφωνίας. Συγκεκριμένα, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν χιλιάδων αὐτῶν τῶν ἐργατῶν μας λειτουργοῦν στὴ Γερμανία πέντε μονάχα γραφεῖα: Στὸ Μόναχο, στὴν Φραγκφούρτη, στὴ Στουτγάρδη, στὴν Κολωνία καὶ στὸ Ἄμβουργο, πὸν ἀπασχολοῦν τὸ καθεὶνα 1-2 μονάχα ὑπάλληλους! Ἐτσι, ὁσοδήποτε καλὴ διάθεση καὶ ἐργατικὴτητα κ' ἂν ἀναπτύξουν οἱ ὑπάλληλοι αὐτοί, εἶναι τεχνικῶς ἀδύνατον νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ βαρῦτατα καθήκοντά των. Ἐτσι καὶ ἡ ἐξυπηρέτηση γίνεται ἀνεπαρκέστατα κ' οἱ ἐργάτες μας νοιώθουν πικρία, ἀκόμη κ' ἀγανάκτηση, γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη ὅπου τοὺς κατεδίωκεν ἡ ἐπίσημη Ἑλλάς.

Παράλληλα ὅμως μὲ τὴν ἀνεπαρκέστατη ἑλληνικὴ παρουσία στὰ γραφεῖα τοῦ ὑπουργείου Ἑργασίας, τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ στὴν ἐπὶ ἀνδρωση τῶν Ἑλληνικῶν Προξενείων στὶς διάφορες γερμανικὲς πόλεις. Φτάνει νὰ σημειωθῆ πὸς μονάχα δυὸ ἔμμισθοι πρόξενοι ὑπηρετοῦν τὴν Γερμανία, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι εἶναι τιμητικοί, Γερμανοὶ τὴν καταγωγή. Κι' οἱ δυὸ δὲ αὐτοὶ Ἕλληνες διπλωματικοὶ προϊστάνται Προξενείων στὰ ὁποῖα μοναδικὸ διπλωματικὸ ὑπάλληλοι εἶναι οἱ ἴδιοι, ὅλο δὲ τὸ ὑπόλοιπο προσωπικὸ τοῦ Προξενείου των εἶναι μὴ διπλωματικοί. Ἐπὶ τὶς συνθήκες αὐτές, ὅμως, ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν ἐχόντων συμφέροντα μὲ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀνεπαρκέστατη καὶ προκαλεῖ πολλὰ, καὶ δικαιολογημένα, παράπονα.

Θάτανε ἄρα γε τόσο δύσκολον στὸ Κράτος νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἐπαρκέστερη, ἀριθμητικῶς, ἐπὶ ἀνδρωση τόσο τῶν Προξενείων μας στὴ Γερμανία ὅσο καὶ τῶν συσταθέντων γραφείων ἐργασίας, πὸν μάλιστα ἐπιβάλλεται τώρα ν' ἀυξηθοῦν γιὰ ν' ἀνταποκρίνονται στὸν ὀλοένα καὶ μεγαλύτερον ἀριθμὸ τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν πὸν πᾶνε στὴ Γερμανία;

Μετὰ τιμῆς

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ
Δημοσιογράφος

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἄγαπητές «Ἀκτίνες»

Στὸ Περιοδικὸ «Time» (22.XII.61) δημοσιεύτηκε ἡ πληροφορία πὸς ὁ πρῶν ἀρχηγὸς τῶν Zulu, Albert Toha Luthuli (Ἄλμπερτ Τζῶν Λουθούλι), ἀποδεχόμενος τὸ βραβεῖο Νόμπελ εἰρήνης 1960, μίλησε στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ὁσλό. Ἀσφαλῶς ἡ εἰκόνα πού παρουσιάστηκε στὰ μάτια τῶν πολιτισμένων δυτικοευρωπαίων ἦταν χαρακτηριστικὴ: ἕνας μαῦρος, ντυμένος μὲ τὰ ρούχα τῆς φυλῆς του, δηλαδὴ κάλυμμα ἀπὸ δέρμα λεοπαρδάλεως στὸ κεφάλι μὲ ὄμοιο περιδέραιο στὸ λαιμὸ παρουσιάστηκε ὅμως ὡς ἕνας διανοούμενος μὲ πλατεῖα προοπτικὴ, καὶ τὸ πὸ σπουδαῖο, ὡς ἕνας βαθύτατα πιστὸς Χριστιανός.

Μίλησε γιὰ τὶς βάρβαρες συνθήκες πού ἐπικρατοῦν στὴν Ἰ. Ἀφρική (καταπίεση, λογοκρισία, ἐξορίες). Μίλησε ἀκόμη γιὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Ἀφρικής πού σὲ σχέση μὲ τὶς γνωστὲς ἐπαναστάσεις τῆς Εὐρώπης κλπ., παρουσιάζεται μὲ πὸ γοργὴ ἐξέλιξη καὶ μὲ πὸ πολλὴ τάξη. Καὶ τὸ πὸ σημαντικόν: Εἶπε πὸς ἡ ὥρα τῆς Ἀφρικής ἔφτασε, ὄχι ὅμως γιὰ ὑποδούλωση ἄλλων ἀνθρώπων ἢ γιὰ τὴν κατάκτηση μόνον ὕλικῶν ἀγαθῶν ἢ ὥρα τῆς Ἀφρικής εἶναι ὁ ἀγῶνας τῆς γιὰ τὶς εὐγενεῖς ἀξίες.

Ἡ Ἀφρική πρέπει, τώρα πού ἀναλαμβάνει ἀπὸ τὶς πληγὲς τῆς, νὰ δεῖξῃ γενναιοφροσύνη καὶ ὄχι ἐκδίκηση, φιλία καὶ ὄχι ἐχθρα. Καταδίκασε τὴν βία καὶ κήρυξε τὴν ἀγάπη. Τέλος εἶπε πὸς ἡ ἐλευθέρωσις Ἀφρικής γεννιέται ὡς ἀπάντησις στὴν κλήσιν τῆς Ἱστορίας καὶ τέλειωσε: «Ἀφρική, σὴκω καὶ λάμψε, διότι τὸ φῶς σου ἔφτασε».

Νομίζω πὸς τὸ μήνυμα αὐτὸ τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ γίνῃ εὐρύτατα γνωστό. Οἱ μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγο ἀπολίτιστοι μαῦροι δίνουν στοὺς «πολιτισμένους» λευκοὺς μαθήματα γνήσιου πολιτισμοῦ μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ θαυματουργικὴ ἐπίδραση τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Μὲ τιμὴ

K. ΚΑΤΣΑΝΗΣ

★

ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΩΤΕΡΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΛΗΡΟΝ

Κύριε Διευθυντά,

Ὁ τελευταῖος ἐκκλησιαστικὸς σάλος, παρέκίνησε πολλοὺς νὰ ἐνδιαφεροῦν νὰ γνωρίσουν μερικὰ στοιχειώδη πράγματα γιὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης κλπ. Συχνὰ ἀνεκνύταν ἀπορίες καὶ ἀντιλογίαι στὶς συντοφίαις. Καὶ σὲ τέτοιες περιπτώσεις «πέρας ἀντιλογίας» ἔρχεται ἡ προσφυγὴ σὲ ἐγκυκλοπαίδεια. Εἶναι π. χ. εὐρύτατα διαδεδομένη ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις ὅτι «ἀνώτερος κλήρος» εἶναι μόνον οἱ ἐπίσκοποι.

Στοιχειώδης ὅμως γνῶσις ἐπὶ τοῦ θέματος ἐπιβάλλει νὰ ξέρομε ὅτι ὁ ἀνώτερος κλήρος περιλαμβάνει τοὺς τρεῖς βαθμοὺς: Ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, διάκονος, ὁ δὲ κατώτερος κλήρος τοὺς ἀναγνώστους, ὑποδιακόνους, ψάλτας, ἀκολουθούς τοῦ Ἐπισκόπου, θυρωροὺς, ἐφημενητάς καὶ κατηχητάς. Πλείστοι ἀπὸ τοὺς βαθμοὺς αὐτοῦ, τοῦ κατωτέρου κλήρου, ἔχουν ἤδη περιπέσει σὲ πλήρη ἀχρηστία οὐσιαστικῶς, ἀλλὰ καὶ στὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν ἔχουν πὸν ὑποτιμηθῇ. Οὐσιαστικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου κλήρου εἶναι ὅτι ὁ πρῶτος «καθίσταται» δι' εἰδικοῦ μυστηρίου (τῆς Ἱερωσύνης-χειροτονίας) καὶ εἶναι διαχειριστὴς, «οἰκονόμος» τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὁ δεύτερος καθίσταται δι' ἀπλῆς εὐχῆς καὶ χειροθεσίας, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν δυνατότητα μεγαλύτερας οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς στὴν τέλεσι τῶν μυστηρίων ἀπ' ὅσων ἔχουν τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Κατόπιν αὐτῶν νομίζω ὅτι καλόν εἶναι τὰ λεξικά μας νὰ δίνουν περισσότερον ἠλεγμένα τὰ φῶτα τους.

Μετὰ τιμῆς

ΙΩΑΝ. ΔΡΟΒΙΑΝΤΗΣ

Θεολόγος

★

ΤΩΡΙΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Κύριε Διευθυντά,

Πρὸ καιροῦ στὸ γνωστὸ περιοδικὸ «Συζήτησις», διάβασα τὸ ἄρθρον «Νεολογία χωρὶς τραγούδι». Μοῦκαμε μεγάλη ἐντύπωσι. Τόσο πού ὠδηγήθηκα στὶς παρακάτω σκέψεις μου:

Ναί. Εἶναι ἡ νεολογία χωρὶς τραγούδι σήμερον. Γιατί ὅμως; Δὲν ὑπάρχουν ποιητὰ ἢ νεῖατα πού νὰ μποροῦν νὰ τραγουδήσουν; Τὸ δεύτερον ὑπάρχει, γιατί τὰ νεῖατα πάντα ὑπάρχουν. Πάντα οἱ νέοι περνοῦν ἀπὸ τὴν ἀνοιξι τῆς ζωῆς των. Καὶ μὰ ἀνοιξι δὲν περνά ποτε χωρὶς μὰ πλοῦσια ἀνθοφορία. Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει τὸ πρῶτον, οἱ ποιητὰ; Μὰ αὐτὸ εἶναι πὸν ἀπόλυτον. Καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι. Ὑπάρχουν ποιητὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι γιὰ τοὺς νέους.

Γράφουν ποιήματα, μὰ δὲ γράφουν τραγούδια. Λένε πὸς παρουσιάζουν σὲ ποιητικὴ μορφὴ ὅλη τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀνησυχία τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ τί μ' αὐτὸ; Γράφουν καὶ μένουν ἐκεῖ γιὰ πάντα... Μ' ἄλλα λόγια μὰ ξερὴ ποιήσι γιὰ μερικοὺς. Ἡ ποίησι, ὅταν δὲν μπῆ στὴν καρδιά τοῦ νέου, πεθαίνει, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ζωογονήσῃ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δεύτερος λόγος. Τὸ ὅτι δὲν ἔγινε φροντίδα νὰ ἐπιβληθῶν μερικὸν ποιητὰ στὴ σημερινὴ γενιά. Ἀπὸ τότε πού σῶπασε ἡ λύρα τοῦ ἀλησμόνητου Βερίτη, κανεὶς δὲ βρέθηκε νὰ τὴν ξαναπάρῃ στὰ χεῖρα του καὶ νὰ παίξῃ στὸν ἴδιον παναρχοντιον σκοπὸν, στὴν ἴδια ἀγωνιστικὴ διάθεσι. Ἦξερε νὰ γράφῃ ποιήματα πού νὰ γίνονται τραγούδια ἐθνουσιαστικά. Τὰ τραγού-

δια ἐκείνη κράτησαν ὅλη ἐκείνη τὴν μεταπολεμικὴ γενιά στὶς ἐπάλλξεις τοῦ χριστιανικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἔφεραν μέχρι σήμερα. Σήμερα ὅμως; Σήμερα θέλουμε νέα πνοή, νέο παλμό, νέους διθυράμβους.

Τέτοια μοροῦν νὰ μᾶς δώσουν οἱ σημερινοὶ λίγοι ποιηταὶ μας; Ἄν ναί, τότε ἄς πᾶνε μπροστά κ' ἔμεις ἀκολουθοῦμε μὲ τὸν παῖνα: «Τ' αἶριο θὰ πλάσουμε καλύτερο ἀπ' τὸ χθές». Ἄν ὄχι, τότε μάταια μᾶς καλοῦν γιὰ νέους ἀγῶνες καὶ νέες δόξες.

Μετὰ τιμῆς
ΠΑΝ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

★

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΝΙΚ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ

Ἄγαπητό μου Περιοδικό,

Ἐάν θέλῃς σημειώσεις δυὸ λόγια γιὰ τὰ εἰκοσι (20) χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ ἀγαπητοῦ μου πατέρα: Νικολάου Χατζιδάκη (1872-1942) Μαθηματικοῦ (Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) καὶ λογοτέχνου (ψευδώνυμόν του: «Ζέφυρος Βραδυνός»), πὸν λίγο ἢ πολὺ γνωρίζανε οἱ συνεργάτες καὶ οἱ ἀναγνώστες σου ἀπὸ τὰ βιβλία του, τὰ ποιήματά του καὶ τὴ διδασκαλία του. Ἐν μέρει δὲ καὶ ἀπὸ μένα πὸν σὲ παρακολοῦθω ἀπὸ τὸ 1948, δεκατέσσαρα χρόνια τώρα! Δὲν εἶναι ἐγωϊσμός μου πὸν μὲ κάνει καὶ σοῦ γράφω αὐτὰ ἀλλὰ, νομίζω, μιά δικαία ἀναγνωρισιὰ ἐνὸς καλοῦ μυαλοῦ, ἐνὸς ἐξαιρετικὰ ἐπιμελοῦς ἀνθρώπου, ἐνὸς δασκάλου πολλῶν ἐκλεκτῶν σημερινῶν καθηγητῶν μας, ἐνὸς ἰδεολογοῦ διὰ τὴν ἐπιστήμην, τὰς γνώσεις, τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ γιὰ τὴν δημοτικὴν μας γλῶσσαν καὶ γενικὰ γιὰ πολλὰ ζητήματα βασικὰ τῶν ἀνθρώπων Ἑλλήνων τῶν Γραμμάτων. Γιὰ τὰ λογοτεχνικά του νομίζω πὸς ὁ ἀγαπητός μου ἱατρός καὶ λογοτέχνης Κος Σοφ. Χατζιδάκης εἶναι κατάλληλος καὶ γνώστης του νὰ γράψῃ. Ὅσο γιὰ τὰ μαθηματικὰ του βιβλία καὶ γενικὰ εἶναι κάμποσοι μαθηματικοὶ καὶ μηχανικοὶ συνεργάτες σου! Ἐγὼ—20 χρόνια τώρα—προσπάθησα νὰ διαδώσω καὶ σημειώσω τὸ ἔργον του. Ἐδῶσα δέ—ὅπως ξέρεις—δωρεῶν ὅλα τὰ βιβλία τοῦ πατέρα μου—στὴν μνήμη του—σ' ὅλες τὶς ἐλληνικὰς βιβλιοθήκας, Σχολὰς, Συλλόγους κλπ.

Κι' ἂν δὲν ἦτανε ὁ πατέρας μου μέλος χριστιανικοῦ Συλλόγου—τότε δὲν ὑπῆρχαν οἱ «Ἀκτίνες»—ὑπῆρξεν ἐν τούτοις τίμος καὶ ἀξέρατος ἄνθρωπος, ἐπιστήμων καὶ καθηγητής. Ἐτοί καὶ πῆθαν ἄλλωστε μέσα σὲ μῦοις στερήσεις καὶ βάσανα στὴν Κατοχὴ (25 Ἰαν. 42). Σχεδὸν 70 ἔτων.

Ἐπειδὴ—ὡς Περιοδικό—ἐκτιμᾷς τὶς ἀξίες καὶ σέβασαι τοὺς παλαιούς ἀνθρώπους καὶ ἐπειθὴ πλείστοι δικοὶ σου ἀσχολοῦνται στὶς Φυσικὰς ἐπιστῆμες καὶ μελετοῦνε τὰ βιβλία του,

γι' αὐτὸ νομίζω πρέπει ν' ἀναφέρεται πότε-ποτε. Ἐπίσης, ὁ πατέρας μου, εἶχε καὶ πολλὰ ὄραια ποιήματα πὸν ταυριάζανε γιὰ σένα. Π. χ. «Τ' ἄνθη καὶ τὰ δάση» ἢ ἄλλα στοὺς παλῶνους τόμους τοῦ Περιοδικοῦ: «Διάπλαση τῶν Παίδων» (παλαιά) ἢ «Νέα Ἑστία» ἢ «Νουμάς» ἢ Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πρὸ τοῦ Βοῦ παγκοσμίου πολέμου. Ἐπίσης «Ἐσπεράντο». Πολλὰ ὄραια καὶ ἀγνὰ τῶν νεανικῶν του χρόνων (1897-1905) εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ πατρικὸ του χωριό: Μύρθιο, Ἀγ. Βασιλείου Ρεθύμνης Κρήτης. Π. χ. «Ἀνάσταση στὸ χωριό» κλπ.

Ἀπὸ μῆτέρα του (τὸ γένος Λάκωνος, ἀδελφὴ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Μαθηματικοῦ, Βασ. Λάκωνος) ἦτο Κεῖος (Τσιᾶ) κ' ἀγατοῦσε πολὺ τὸ μικρὸ καὶ χαριτωμένο αὐτὸ νησάκι ὅπως κ' ὅλες τὶς «Κυκλάδες» μας πολὺ. Τὶς εἶχε πάντα γιὰ παράδειγμα καθαριότητος, τάξεως, νοικοκυρωσίνης καὶ σπουδίας θαλαπλοῆς οἰκογενειακῆς! Κι' αὐτὸ νομίζω εἶναι ἓνα σημεῖο ἀληθινὸ πὸν ὅλοι μας τὸ ἀγαπᾶμε. Ὅσο γιὰ τὸ Ἐυαγγέλιον μοῦ ἔλεγε νὰ διαβάξω τακτικά μὰ καὶ προσεκτικὰ γιὰ νὰ τὸ καταλαβαίνω!

Μὲ φιλικὸς χαιρετισμὸς
Ζ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ
Χημικός

Σημειώσεις:

Λογοτεχνικά βιβλία του:

α) «Νέα Ζωή» 1905 (πρὸς «τιμὴν» τῆς κόρης του Φούλιας—Σοφίας πὸν γεννήθηκε τότε). Ἐγκυκλοπαιδικὸν καὶ λογοτεχνικὸν περιοδικόν. Σκανδιναβικὴ Λογοτεχνία. (Ἡ σύζυγός του Ἔρ Ὀλσεν ἦτο Δανίς καὶ ὁ ἴδιος ἐγγώριζεν 12 γλῶσσας (καὶ πρακτικὰ καὶ ἐπιστημονικά).

β) «Ξενικά Λουλούδια» 1940. Μετάφρ. Ἐκλεκτὰ ποιήματα καὶ μιά μελέτη γιὰ τὴν μετάφραση.

γ) Τὸ 1952 Ἀπριλίου τεῦχος Κρητικῆς Ἑστίας. Ἀφιέρωμα διὰ Ν. Χ. (Τὸ ἔκανα διὰ τὰ 10 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατόν του. Βιογραφία του ὡς καὶ τῆς ὅλης οἰκογενείας μας, ἀρκετῶν ἐπιστημῶνων γνωστῶν καὶ ἀρκετὰ ποιημάτων του). Ἐξηγητήθησαν ὅλα τὰ βιβλία του εἰς 1ην ἔκδοσιν (ἢ Μηχανικὴ του καὶ εἰς Βαν ἔκδοσιν). Ἐχει ἀκόμη ἀνέκδοτα:

1) Βον μέρος «Ξενικά Λουλούδια».

2) «Παιδικὰ Τραγούδια καὶ Ποιήματα».

3) Μεγάλην Ἀριθμητικὴν Πρακτικὴν καὶ Θεωρητικὴν μὲ 1000 προβλήματα καὶ ἀσκήσεις καὶ ὁδηγίαις διὰ τοὺς Μαθηματικούς.

Ἐπίσης κ' ἄλλα πολλὰ πὸν ὅλα θὰ τυπωθοῦνε προσεχῶς.

Ἀκόμη σημειῶνω ὅτι σὺν ἐρασιτέχνῃ γλωσσολόγῳ, ὁ πατέρας μου, ἔγραψε ὅλα τὰ γλωσσολογικὰ ἀρθρα τοῦ Μ. Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκη.

Ἐπίσης ἦτο ἐρασιτέχνῃ γεωγράφος (ἀνέκδ.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

Δόξα τῷ Θεῷ! Ἄς χαροῦμε καὶ μὰ φορὰ ὠραία καὶ γνήσια ἑλληνικὰ ὀνόματα: Ἀκρόπολις, Δελφοί, Ἡλέκτρα, Νάρκισσος, Ἀρμονία, Πορφύρα, ἀλλὰ καὶ Σπίθα, Χαμόγελο, Κοχύλι, Ἀνεμόνα. Τὰ λέει κανεὶς, καὶ ἡ σκέψη του καὶ ἡ καρδιά του γεμίζουν ἀπὸ Ἑλληνικὴ ἱστορία, Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ Ἑλληνικὴ φύση. Καὶ χαίρεται ἀκόμη περισσότερο διότι καὶ μόνο τὰ ὀνόματα αὐτὰ δείχνουν καὶ βεβαιώνουν πόσο ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐμπνέει, ἐμψυχώνει καὶ κατευθύνει μίαν ὠραία καὶ πολυτίμη προσπάθεια, τὴν προσπάθεια τοῦ «Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας».

Τὰ ὀνόματα ποὺ σημειώσαμε καὶ ποὺ νομίζουμε κανεὶς πὼς εἶναι τίτλοι ποιημάτων, δὲν εἶναι παρὰ τὰ ὀνόματα γυναικείων ὑφαντῶν, ποὺ παρουσιάσθηκαν σὲ μὴ πρόσφατὴ ἐδῶ ἔκθεσὶ τοῦ Ὁργανισμοῦ. Ἀλλὰ μήπως δὲν εἶναι πράγματι ποιήματα τὰ ὠραία καὶ ἀξιοθαύματα αὐτὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀργαλειοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς βελόνας, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν πανόραμα καὶ τὴ Βυζαντινὴ παράδοσὶ μας καὶ ποὺ ἐκφράζουν αὐτοῦσια καὶ γνήσια τὴς ἐμπνεύσεις, τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς πόθους τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς;

Συγγαίρουμε θερμοτάτα τὸν ὄχι μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ καὶ στὴν πραγματικότητα «Ἐθνικόν» Ὁργανισμὸν Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας, καὶ τονίζουμε τὴν ἀνάγκη, ποὺ εἶναι συγχρόνως καὶ ἐπιτακτικὴ ὑποχρέωσις ὅλων τῶν ἀρμόδιων κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ, νὰ ἐνισχυθῇ μὲ κάθε τρόπο, νὰ διευρυνθῇ καὶ ν' ἀξιοποιηθῇ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἡ ὠραία καὶ μεγάλη αὐτὴ ἔθνικὴ προσπάθεια.

Η ΜΟΙΡΑ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Μὲ δίκαιο ἐνθουσιασμό ὑποδέχεται ὁ λαὸς

στὶς διάφορες χῶρες—ὅπως τώρα τελευταία καὶ στὴν Ἑλλάδα—τὸν Γιούρι Γκαγκάριν, τὸν πρῶτον ἀστροναύτην, ὡς ἥρωα. Διότι εἶναι πράγματι ἥρωας ὁ νεαρὸς ἀεροπόρος, ποὺ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ἔφερε τὴν ἀνθρώπινη ἐπιστήμη στὸ διάστημα καὶ ἔγινε ὁ πρωτοπόρος τῆς κατακτησέως του.

Ἀλλὰ τὴν ὥρα ποὺ τὸν χειροχοροτούσαμε καὶ τὸν ζητωκραυγάσαμε—καὶ πολὺ περισσότερο τὴν ὥρα ποὺ διηγήτοιν στοὺς δημοσιογράφους διάφορες ἐπιστημονικῆς λεπτομέρειες τῆς προετοιμασίας καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς πτήσεως του—ἡ σκέψη ἐπήγαινε στοὺς ἐπιστήμονες, τοὺς πολὺ μεγαλύτερους καὶ γνησιώτερους αὐτοὺς ἥρωες, ποὺ μὲ τὴ γνώση, τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐργασία τους εἶχαν ἐξασφαλίσαι ὅλες τὶς ἀπάνταστα δύσκολες καὶ πολυπλοκῆς προϋποθέσεις τοῦ μεγάλου ἐπιτεύγματος. Πόσα χρόνια χρειάσθηκαν γι' αὐτὸ, πόσος μόχθος καὶ πόση ἀφοσίωσις! Καὶ ὅμως, ἐνῶ παθανόμαστε γιὰ τὸν Γκαγκάριν, οὔτε κἀν θυμόμαστε τοὺς ἐπιστήμονες! Καὶ ἐνῶ θαυμάσαμε τὸ κατόρθωμα, ξεχνούσαμε τοὺς ἀληθινούς δημιουργοὺς του!

Μέσα στὶς ἀμέτρητες στήλες τῶν ἐφημερίδων μὲ τὶς ἀτέλειωτες περιγραφὰς τῆς πτήσεως καὶ τὶς πολυποικίλες φωτογραφίας τοῦ ἀστροναύτη, μήπως εἶδαμε καμμίαν φωτογραφίαν—κάποια μικρὴ ἔστω φωτογραφιοῦλα σὲ κάποιαν ἀπόμωρη γωνίτσα—κανενὸς ἐπιστήμονος; Μήπως διαβάσαμε λίγες ἔστω λέξεις γιὰ τὸ πελόριο ἐπιστημονικὸ ἔργο του; Μήπως εἶδαμε τοῦλάχιστον νὰ σημειώνεται κάποιον, ἃς εἶναι καὶ ἐν παρόδῳ, τὸ ὄνομά του; Οὔτε διαβάσαμε, οὔτε εἶδαμε τίποτε! Καὶ τὸ χειρότερον: οὔτε θυμηθῆκαμε κἀν τίποτε!

Θυμηθῆκαμε μόνον καὶ διαπιστώσαμε γιὰ μίαν ἀκόμα φορὰ τὴ φοβερὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, ποὺ παραγκωνίζονται, ἐκτοπίζονται, κάποτε καὶ ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὶς θεαματικῆς ἐντυπωσιακῆς ἐπιδείξεις τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ὕλικῆς ἰκανότητος καὶ δυνάμεως.

Γεωγραφία του). Ἦτο Ἐσπεραντιστὴς (ἰδὲ Περιοδ. «Ἐσπεράντο» 1933-37).

Πῆγε σὲ πολλὰ Διεθνῆ Μαθηματικὰ Συνέδρια καὶ ὠργάνωσε μὲ τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Παν. Ζερβὸν τὸ Ἀ' Διαβαλκανικὸν Μαθηματικὸν Συνέδριον 1934.

Πῆγε στὸ Βο τέτοιον, στὸ Βουκουρέστι (Ρουμανίας) τὸ 1937 καὶ μίλησε Ρουμανικά, ποῦχε μάθει γι' αὐτὸ μόνον τὸν λόγο!

Ἰδρωσε τὴν Ἑλληνικὴν Μαθηματικὴν Ἐταιρείαν καὶ ἔκανε 1ος Πρόεδρος τῆς ἐπὶ 7 χρόνια (τὰ πρῶτα τῆς). Ἦτο ἑξὸς Καθηγητὴς στὴ

Σχολῆ (Στρ.) Δοκίμων καὶ Εὐελπίδων.

Ἦτο ἑξὸς πνευματικὸς καὶ παιδαγωγικὸς σύμβουλος τοῦ ἴπ. Παιδείας.

Ἦτο ὑπὲρ τῶν Πρακτικῶν Λυκείων, ὑπὲρ τῶν «εἰσιτηρίων ἐξετάσεων» εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν πρῶτον καὶ μόνον τότε. Ἦτο τῆς ἀπλουστερῆς γλώσσης τῶν βιβλίων τῶν σχολείων μας. Ἦτο Διευθυντὴς ξένων γλωσσῶν τῆς Φοιτητικῆς Λέσχης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἦτο ἑξὸς πάντοτε φυσιολάτρης καὶ ὅλα τὰ ποιήματά του γεμάτα λουλούδια.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΕΡΓΗ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Ἦταν βέβαια πολὺ σωστὴ καὶ πολὺ δίκαιη ἡ σκέψη τῶν φίλων τοῦ ἀξέχαστου Κώστα Πάγκαλου, τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἀνθρώπου καὶ καλλιτέχνη, νὰ ὀργανώσουν ἀναμνηστικὴν ἔκθεση ζωγραφικῶν του ἔργων, γιὰ νὰ τιμήσουν τὴ μνήμη του. Ἀλλὰ γιατί τάχα αὐτὸς ὁ χαμηλὸς τόνος, αὐτὴ ἡ περιτέχνη ἐπιφυλακτικότητα, αὐτὰ τὰ μασημένα λόγια στὸ πρόγραμμα καὶ στὶς ὁμιλίες κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως; Μ' ὄλο τὸ διθυραμβικὸ του ὕφος, δὲν παραλείπει ὁ πρόλογος νὰ... δικαιολογήσῃ τὴν «ἀσύγχρονη»— ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ—ζωγραφικὴ τοῦ Κώστα Πάγκαλου ὡς «σεμνὰ καὶ μυαλωμένα, καταχθισμένα βιώματα», καὶ νὰ συγκαλύψῃ κάτω ἀπὸ τὴν εὐσυνειδησία τῆς δουλειᾶς του τὴ «λίγη δύναμη» τῆς τέχνης του! Ὁ Διευθυντὴς τῶν Γραμμάτων ἔξ ἄλλου, ὁ ὁποῖος προχθὲς ἀκόμη ἔδειξε πόσο καλά ξέρει νὰ μιλά γιὰ τὴν Τέχνη στὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως ἐνὸς «μοντέρνου» ζωγράφου, δὲν βρῆκε ἐδῶ νὰ μιλήσῃ παρὰ γιὰ τὴν... ὑπαλληλικὴν ἰδιότητα τοῦ Κώστα Πάγκαλου στὸ ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ νὰ τόνισῃ πόσο καλὸς «προϊστάμενος» τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν ἦταν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἦταν ὄχι μόνον ὁ «Πρόεδρος» τῆς Στέγης, ἀλλὰ ὁ ἐμπνευσμένος δημιουργὸς καὶ ἐμψυχωτὴς τῆς. Ὁ κριτικὸς τέλος, ποῦ ἀνέλαβε νὰ μιλήσῃ ἐιδικώτερα γιὰ τὸ καλλιτεχνικὸ του ἔργο, ἀναγνώρισε μὲ γενναιοφροσύνη ὅτι «ἡ ζωγραφικὴ γιὰ τὸν Πάγκαλο ἦταν μὰ φλόγα, ἕνας ἔρωσ, ποῦ ἐκδηλώθηκε σὲ μὴν ἐντυχιωμένη στιγμὴ τῆς ζωῆς του καὶ βάσταξε ὡς ὅτου τὸ περιβάλλον σκοτείνιασε, δηλαδὴ μὲ τὸν πόλεμο» ἐπομένως—μὲ πῶ ἀπλὰ καὶ καθαρά λόγια—δὲν ἦταν παρὰ μὴ καλὴ διάθεση, ποῦ στερέωσε. Καὶ γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὸ τὸ στέρεμα, ἀποφάινεται ὅτι ὁ Πάγκαλος δὲν ἦταν ἀπὸ τὴ στόφα τοῦ καλλιτέχνη, ποῦ ἀνακόπτει γιὰ λίγο σὲ τέτοιες περιστάσεις τὴ δουλειά του, γιὰ νὰ τὴ συνεχίσῃ κατόπιν, ἀλλὰ ἦταν ἕνας «ερασιτέχνης» (μὲ τὴ λέξη «ερασιτέχνης» τυλιγμένη, ὅπως τὸ πιρὸ χᾶπι, μὲ τὴ ζαχαρένια ἔκφραση «ἕνας μὲ τὴν καλή, μὲ τὴν πρώτη σημασία τῆς λέξης ερασιτέχνης»!)

Ἀλλὰ τότε γιατί ὀργάνωσαν τὴν ἔκθεση, ἀφοῦ δὲν εἶχαν τὴν ἀπαραίτητη σὲ τέτοιες ἀναμνηστικὲς καὶ τιμητικὲς ἐκθέσεις πίστη—τὴν εἰλικρινὴ καὶ ἀνεπιφύλακτη πίστη—στὸ καλλιτεχνικὸ του ἔργο; Γιατί δὲν ἔκαμαν ἕνα ἐκκλησιαστικὸ μνημόσυνο, γιὰ νὰ τιμήσουν καὶ νὰ ἐκθειάσουν τὶς ψυχικὲς ἀρετὲς τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ αὐτὲς τοῦλάχιστον τὶς παραδέχονται καὶ τὶς ὁμολογοῦν ὅλοι;

Εὐτυχῶς ὅμως στὴν ἰδια αἴθουσα, γύρω ἀπὸ

τοὺς δύοσθιμους καὶ ἐπιφυλακτικούς ὁμιλητές, βρισκόνταν τὰ ἴδια τὰ ἔργα τοῦ Κώστα Πάγκαλου, οἱ πενήντα ζωγραφικὸι του πίνακες, πενήντα ζωντανοὶ, ἀφενδεῖς καὶ τίμοι μάρτυρες, ποῦ μὲ τὴν εὐγλωττὴ σιωπὴ τους καὶ τὴν ὠραία, φωτεινὴ καὶ ἐπιβλητικὴ παρουσία τους, διακήρυσσαν καὶ ἐπιβεβαίωσαν μὲ τὸν πῶ θετικὸ καὶ κατηγορηματικὸ τρόπο τὴν ἀληθινή, τὴν ἐξαιρετικὴ καὶ σταθερὴ καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ἔργου του.

ΟΙ «ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ»

Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῶν πέντε «εβδομάδων θεάτρου», ποῦ ὀργάνωσε τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο σὲ διάφορα ἐπαρχιακὰ κέντρα τῆς χώρας, προκαλεῖ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση καὶ δικαιολογεῖ τὶς ἐλπίδες, ποῦ στηρίχθηκαν στὴν ὠραία προσπάθεια γιὰ τὴ σημαντικὴ συμβολή τῆς στὴν πνευματικὴν ἐνίσχυση καὶ ἀνάπτυξη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Καὶ ἀξίζει νὰ τονισθῇ ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἀνταποκρίθηκε πολὺ ἱκανοποιητικὰ στὶς δύο κυριώτερες καὶ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία: Τὴν καλὴ ἐκλογή τῶν ἔργων καὶ τὸν κατάλληλο θίασο.

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΠΑΡΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΥ

Οἱ ἔντονος διαμαρτυρίες, ποῦ διάφοροι ἀρμόδιοι ὀργανισμοὶ ἐδημοσίευσαν τὶς τελευταῖες μέρες στὶς ἐφημερίδες γιὰ τὰ «ἔργα» ποῦ γίνονται στὸν Λυκαβηττὸ, ἀναξωπύρῃσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὶς ζωηρὲς ἀνησυχίες, ποῦ εἶχαμε ἐκφράσει καὶ ἡμεῖς γιὰ τὸν κίνδυνον τῆς παραμορφώσεως τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὠραίου λόφου, ἀλλὰ τὶς εἶχαν καθουσιάζσει οἱ ἐπίσημοι καὶ κατηγορηματικὲς διαβεβαιώσεις τῶν ὑπευθύνων. Τώρα ὅμως δὲν πρόκειται, ὅπως φαίνεται, γιὰ ἕναν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἀλλὰ γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ μᾶς ἀνεπανόρθωτης καταστροφῆς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ μὴν καταπληκτικὴ καὶ ἔξοργιστικὴ ἀθωαρεσία, ποῦ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν παραδεχθῇ. Γι' αὐτὸ ἐσημείωσαμε πῶ πάνω «ὅπως φαίνεται», μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ καταγγελλόμενοι ὑπεύθυνοι θὰ δώσουν ἐπαρκεῖς καὶ θετικές ἐξηγήσεις, ποῦ θὰ πείθουν ὅτι δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα.

Ἐν τῷ μεταξὺ πάντως, γιὰ κάθε ἐνδεχόμενον, ὁ ἀρμόδιος Ἱπουργὸς, ὁ ἴδιος ὁ Ἱερῶν Πουργὸς ἐν ἀνάγκῃ, ἄς ἐξετάσῃ ἐπειγόντως τὸ ζήτημα καὶ ἄς λάβῃ ἀμέσως τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε τὰ διαδόχτα ἔργα νὰ περιορισθοῦν ἀποκλειστικὰ στὴν ἀπλὴ διευκόλυνση τῆς ἀνάβωσας, χωρὶς καθόλου ν' ἀλλοιώνουν καὶ νὰ νοθεύουν τὴν ὁμορφία καὶ τὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ θαυμαστοῦ λόφου.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΓΕΝΙΑ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

«Νά τους αγαπάς δέν σημαίνει νά τους λυπάσαι. Ούτε νά θαρρῆς πὼς εἶσαι ἥρωας, ἐπειδὴ κάποια μέρα, εἶσι τυχαία, τοὺς ἀγγίξεις τὸ χέρι. Νά τοὺς ἀγαπάς σημαίνει νά τοὺς βοηθῆς, γιὰ νά γίνουν κ' αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἄνθρωποι πὸν δουλεύουν, πὸν κερδίζουν τὴν ζωὴ τους, πὸν νοιθῶνουν ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι καὶ ἔχουν ὑπόληψη». Αὐτὰ τὰ λόγια διατυπώνει ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης, ὁ Ραοὺλ Φολλερώ, τινύζοντας τὴν εὐθὴν πὸν ἔχομε γιὰ τοὺς χανσεινικούς.

Δυστυχῶς πολὺ καθυστερημένα πῆρα στὰ χέρια μου τὸ ὠραιότατο καὶ διαφωτιστικώτατο φυλλάδιο «ἡ ἐνάτη παγκόσμιος ἡμέρα τῶν χανσεινικῶν», πὸν ἀναφέρεται στὸν ἔορτασμό τῆς 28ης Ἰανουαρίου ὡς ἡμέρα τῶν Χανσεινικῶν καὶ ἀναλύει τὸ βαθύτερο νόημα αὐτῶν τῶν ἐτήσιων πανηγυρικῶν ἐκδηλώσεων. Πολλοὶ ἀκόμη νομίζομε πὼς ἡ λέπρα εἶναι μία ἐπάρατος ἀσθένεια καὶ ἀλλοίμονο στὸν ἄνθρωπο πὸν θά προσβληθῆ ἀπὸ αὐτήν. Αὐτόματα ἀποξενώνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τίθεται σὲ περιορισμό, μόνος ἢ μὲ ὁμοιοπαθεῖς του ἀντιμετωπίζοντας τὸ φάσμα τοῦ ἀργοῦ θανάτου ἀπὸ βαθύτατες καὶ ἀνεπούλωτες πληγές. «Ὅμως ἡ πραγματικότης εἶναι διαφορετικὴ. Ἡ ἀσθένεια πλέον θεραπεύεται. Οἱ ἄλλοτε ἀσθενεῖς μποροῦν νά ἐπανέλθουν στὴν κοινωνία, νά ἐργασθοῦν, νά παντρευτοῦν, νά δρᾶσουν εὐεργετικά, χωρὶς νά διατρέχη κανένας κίνδυνος μολύνσεως. Ἀλλὰ γιὰ νά γίνῃ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ κοινὴ πίστις καὶ ἀκλόνητη πεποίθησις, ἀπαιτεῖται ἀπὸ μέρους μας κατανόησις, ἐνδιαφέρον, ἀγάπη γι' αὐτοὺς πὸν ἀκόμη ἀκόμη εἶναι ἄρρωστοι, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς πὸν ἔγιναν καλὰ καὶ χρειάζονται τὴ συμπαράστασί μας στὴν ὑπερνίκησι τῆς κοινωνικῆς προκατάληψεως. Δέν φθάει νά πιστέψῃς ὅτι ἕνας ἰάθηκε, ἀλλὰ νά τὸν παράσχῃς τὴ δυνατότητα ν' ἀποκατασταθῆ στὴν κοινωνία χωρὶς τὴν κηλίδα τοῦ λεπροῦ. Ἡ ἀγάπη εἶναι πάντα ἡ σπουδαιότερη μορφή ἀγωγῆς.

★

Βρῆκα ἰδιαίτερα μορφωτικὸ γιὰ τοὺς μεγάλους τὸ φιλμ «Τὰ ἀπόρρητα τῆς Νυρεμβέργης» (ἀνόητη ἀπόδοσις τοῦ Judgment at Nuremberg), γιὰτὶ μὲ κινηματογραφικὴ τέχνη, ζωντάνια, συναρπαστικότητα, ἀριστὴ καὶ ὑποδειγματικὴ ἠθοποιία θέτει πολλὰ προβλήματα ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιών, πὸν προϋποθέ-

τουν τὴν ἀναζητήσιν ἐνὸς ὑγιοῦς ἄνθρωπισμοῦ. Ἄρκει τάχα νά εἶναι κανεῖς ὁραματιστῆς μᾶς ἐνδοξῆς πατρίδος, γιὰ νά παραβιάσῃ θεμελιώδεις ἀρχές συνειδήσεως καὶ προσωπικῆς εὐθύνῃς ἢ μήπως μὰ ἀδικη καὶ ὑπηρετικὴ τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος πράξις ἀποτελεῖ ὄχι τὴν ἀπαρχὴ γιὰ τὴν ἐγκατάστασι μᾶς νόμιμης τάξεως στὴν κοινωνία, ἀλλὰ τὴν ἀφετηρία ἀλληλοδιάδοχων ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν, πὸν σχηματίζουν καταστροφικὸ χείμαρρο καὶ παρασύρουν στὴν δίνη τους τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο; Ὁ σκηνοθέτης ὑπογραμμίζει τὴ μεγάλη ἀλήθεια τῆς ἀπόλυτης ἀνικανότητος τοῦ κακοῦ γιὰ ἀγαθοποιὸν πραγματώσει. Τὸ κακὸ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν φύσι του δέν μπορεῖ νά προσφέρη καλὸ, ἀλλὰ εἶναι τελικὰ ἀδύναμο νά περισώσῃ καὶ τὴν ἴδια του τὴν ὑπόστασι καὶ αὐτοκαταστρέφεται. Αὐτὴ ἡ διαπίστωσις εἶναι νόμος ἱστορικῶς ἀπόλυτα ἀποδείξιμος.

Ὁ σκηνοθέτης θέτει καὶ ἄλλα προβλήματα ἄνθρωπισμοῦ, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς εὐθύνῃς τῶν ἐντίμων ἀλλ' ἀδιαφόρων ἀνθρώπων γιὰ τὴν ποιότητα τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Εὐθύνεται τάχα μόνον ἕνας ὑπουργὸς πὸν ὑπογράφει μίαν ἐγκληματικὴν διαταγὴ ἢ καὶ αὐτὸς πὸν ἐκτελεῖ τὴ διαταγὴ ἢ καὶ αὐτὸς πὸν ἀνέχθηκε καὶ ἐνήργησε καὶ ἔδωσε πολιτικὴ δύναμι στὸν ὑπουργό; Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθύνῃς ἐνὸς πολέμου ἢ τῆς εὐθύνῃς συγκεκριμένων τάξεων δέν εἶναι πρόβλημα ὁρισμένου μόνο προσώπου, ἀλλ' εὐρύτερο κοινωνικὸ φαινόμενο. Πάντοτε ὑπάρχουν ἐγκληματίαι, ἀλλὰ πάντοτε δέν βρῖσκουν τὴν ἀδιαφορία ἢ τὴν ἀνοχὴ τῶν ἄλλων, γιὰ νά δρᾶσουν.

Τὸ φιλμ, ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ἕνα παιδαγωγικὸ ὄραμα γιὰ μᾶς τοὺς μεγάλους, πὸν κάνομε ὅτι ἐνδιαφερόμεθα γιὰ τὶς ἠθικῆς ἀξίες, ἐνῶ στὸ βάθος πάσχομε ἀπὸ ἀθεοράτευτη ἀμοραλιτέ. Σύμφωνα μὲ τὴν θεωρία μας ἡ ἠθικὴ εὐθὴν ἀποτελεῖ ἀξία, ὅταν τὴν βρῖσκωμε στοὺς ἄλλους, ἐμεῖς ὅμως μποροῦμε νά τὴν ἀγνοοῦμε μὲ τὴν πρόφασιν μᾶς νόμιμης σκοπιμότητος.

Ἄλλ' ἡ μικρὴ ψηλάφησις τῆς πραγματικότητος γίνεται ἀκόμη μικρότερη, ὅταν κανεῖς φιλοσοφῆ ὄχι ἐπάγω σ' ἕνα ἀπλὸ φιλμ, ἀλλὰ σὲ ἐπιστολὰς ἀνθρώπων πὸν σὲ λίγο πρόκειται νά πεθάνουν.

Παραθέτω μερικὰ ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν ἀπὸ τὸ πολιορκουμένο Στάλινγκραντ, ὅπου ἦσαν ἐγγλωβισμένοι, σὲ συγγενεῖς των.

«Έδω στο Στάλινγκραντ τὸ νὰ συζητήσης περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ εἶναι σὺν νὰ ἀρνήσῃς τὴν ὑπαρξί του. Πρέπει νὰ στὰ πῶ, πατέρα, καὶ λυπᾶμαι διπλά γι' αὐτό. Δὲν εἶχα μάννα καὶ μ' ἀνέθρεψες σὺ. Ἐφερνες πάντα τὸν Θεὸ ζωντανὸ στὰ μάτια καὶ τὴν ψυχὴ μου... Τὰ σπῆτια καταστράφηκαν, οἱ ἄνθρωποι ἦσαν γενναῖοι ἢ δειλοὶ ὅπως ἐγώ, στὴν γῆ βασίλευε πείνα καὶ ἐγκλημα, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔπεφταν βόμβες καὶ φωτιά, μόνο ὁ Θεὸς ἔλειπε... Κι ἂν ὀπωσδήποτε ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἕνας Θεός, αὐτὸς εἶναι μαζί σου στοὺς ἕμνους καὶ στὶς προσευχές, στὶς ἀγαθὲς παραινέσεις τῶν παπᾶδων καὶ τῶν πατόρων, στὶς κωδωνοκρουσίες καὶ στὴν εὐωδία τοῦ λιβανιοῦ, ὄχι ὅμως στὸ Στάλινγκραντ», γράφει ἕνας κλονισμένος στὴν πίστι νέος στὸν πάστορα πατέρα του κρίνοντας ἀσπληρὰ τὴν συμβατικὴ ἠθικὴ τῶν συμβατικῶν ἠθικῶν καὶ οὐσιαστικῶν ἀνηθικῶν.

Παραθέτω ἕνα ἄλλο γράμμα ἑνὸς στρατιώτου στὸν στρατηγὸ πατέρα του μὲ θέμα τὸν συμβατικὸ πατριωτισμὸ.

«Ἐπρεπε νὰ ἦμιον καλύτερα πληροφορημένους γιὰ μερικὰ πράγματα, δταν σοῦ ζήτησα νὰ μοῦ δώσης βοήθεια. Ἦσουν πάντα καὶ θὰ παραμείνης ἕνας «δικαιος»... πλησιάζει ὁ καιρὸς πὺν κάθε Γερμανὸς μὲ λίγο μυαλὸ θὰ καταριέται τὴν τρέλλα αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Δὲν εἶναι νίκη αὐτὴ, στρατηγέ μου, εἶναι μόνο σημαίες καὶ ἄνθρωποι πὺν πέφτουν καὶ στὸ τέλος δὲν θὰ ὑπάρξουν οὔτε σημαίες οὔτε ἄνθρωποι. Τὸ Στάλινγκραντ δὲν εἶναι στρατιωτικὴ ἀναγκαιότης, ἀλλ' ἕνα πολιτικὸ παιχνίδι. Καὶ ὁ γιὸς σου δὲν συμμετέχει σ' αὐτὰ, στρατηγέ μου! Ἐμπόδισης νὰ πάρῃ τὸν δρόμο του μέσα στὴ ζωὴ, θὰ διαλέξῃ τὸν δευτέρου τρόπο πὺν κι ἐκείνος ὀδηγεῖ στὴν ζωὴ, ἀλλὰ σὲ ἀντίθετη κατεύθυνσι καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ μετώπου».

Εἶναι καταφάνερος ὁ ἀξιολογικὸς κλονισμὸς καὶ τῶν δύο ἐπιστολογράφων, κλονισμὸς ὅμως πὺν σφραγίζεται ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσι. Σὲ δύο ἄλλες ἐπιστολὲς διασώζεται ἀκέραιο τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης.

«Ὁ καιρὸς πὺν ἔπρεπε νὰ δράσουμε ἦταν τὸ 1932, τὸ ξέρεις καλά. Ἄλλ' ἀφήσαμε τὴν

εὐκαιρία νὰ μᾶς γλιστρήσῃ μέσα ἀπὸ τὰ χέρια. Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια μία ψήφος θὰ μπορούσε νὰ κἀνῃ κάτι. Σήμερα θὰ σοῦ κοστῖση τὴν ζωὴ σου», παραπονεῖται ὁ ἕνας. «Εἶναι τρεῖς νύχτες πὺν κλαῖω τώρα γιὰ ἕνα Ρῶσο ὀδηγὸ Τάνκ, πὺν σκότωσα ὁ ἴδιος. Οἱ σταυροὶ τοῦ Γκούμρακ μὲ κάνουν νὰ τρέμω. Καὶ τρέμω τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ἄλλα πράγματα, πὺν σ' αὐτὰ οἱ σύντροφοί μου κλείνουν τὰ μάτια», θρηνεῖ ἕνας ἄλλος.

Ὅποιαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ στάσις ἑνὸς προσώπου μπρὸς σὲ συγκλονιστικὰ γεγονότα, πραγματικότης πάντως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶχε ὡς ὄπλο γι' ἀντιμετώπισί τους μία συμβατικὴ διδασκαλία ἠθικῶν κανόνων, πὺν ἐλύγισαν στὴν πρώτη πῆσι τῆς δοκιμασίας. Ἐλείψε τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα, πὺν ἀνανεώνει, ζωογονεῖ καὶ μεταμορφώνει ἄτομα καὶ κοινωνίες.

★

Σὲ ἐπιφυλλίδα πρωϊνῆς ἐφημερίδος διάβασα τρία ἄρθρα τοῦ κ. Κλ. Τσοῦρα μὲ θέμα «ἡ βαλκανιολογία καὶ τὰ ἔθνκά μας συμφέροντα». Εἰδικὸς καθὼς εἶναι πάνω σ' αὐτὰ τὰ θέματα ὁ ἀρθρογράφος μᾶς διαβεβαώνει ὅτι ἐνῶ οἱ Γιουγκοσλάβοι, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ρουμᾶνοι ἔχουν ἀξιόλογη πρόοδο στὴν ἔρευνα τῆς βαλκανικῆς τέχνης καὶ φιλολογίας καὶ μάλιστα οἱ δύο πρῶτοι λαοὶ σημειώνουν σημαντικὴ ἐπίδοσι στὴν διαστροφή τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἔμεις δὲν καταβάλλομε καμμία σοβαρὴ προσπάθεια συστηματικῆς ἐρεῦνης. Ἐτσι ὁ Βούλγαρος καθηγητῆς Γκιουγκιέβ γράφει βιβλίο μὲ τίτλο «Κύριλλος καὶ Μεθόδιος οἱ ἱδρυταὶ τῶν σλαβικῶν φιλολογιῶν». «Σ' αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει φυσικά, χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησην οὐδαμῶθεν τὴν καθαρῶταμον σλαβικὴν καταγωγὴν τῶν δύο αὐτῶν ἀποστόλων τοῦ σλαβικοῦ κόσμου». Τί κρίμα πὺν ἀρῶγει ἀκόμη νὰ ἔλθῃ ἡ 25η Μαρτίου, γιὰ νὰ ὑμνήσωμε τὸν πατριωτισμὸ τῶν προγόνων μας!

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

— Ἀρχιμανδρίτου Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου: «Προσανατολισμοί». Ἐκδόσεις Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωή». Ἀθήνα 1962.

— Ἄνδρ. Φυτράκη, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας: «Τὸ ἔργον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1960». Ἀθήνα 1961.

— Τοῦ ἰδίου: «Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1958 καὶ 1959». Ἀθήνα 1960.

— Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου: «Τὰ πρῶτα μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς λατρείας εἰς τὴν Λέσβον». Ἀθήνα 1961.

— Μητροπολίτου Κερκύρας καὶ Παξῶν Μεθοδίου Κοντοστάνου: «Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ προβληθέντος ζητήματος Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν». Κέρκυρα 1961.

— Τοῦ ἰδίου: «Ἀνοικτὸν γράμμα πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ. κ. Ἀθηναγόραν» καὶ «Ἀπόψεις ἐπὶ τῶν ἐμφανισθέντων προβλημάτων ἐκ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξίου εἰς Ἀθήνας». Κέρκυρα 1961.

— Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν Διονυσίου: «Μοναστήρι Βυτουμᾶ. Μία ἐστία πολιτισμοῦ». Ἀθήνα 1962.

— Σπυρ. Μ. Καλλιὰφα, τ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. «Ψυχολογικὴ σύγκρισις τῶν φύλων». Ἀθήνα 1961.

— Γεωργ. Ν. Παλαιολόγου, ἐπιτίμου Γεν. Διευθυντοῦ τῆς Μαρασιεῖου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας: «Παιδαγωγικὴ ψυχολογία καὶ τὰ κύρια ρεύματα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ἀγωγήν». Ἀθήνα 1960.

— Γ. Βογιατζῆ, τ. Ἱπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων: «Ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις» (κείμενα καὶ ὁμιλίαι). Ἀθήνα 1961.

— Θάνου Κωτσόπουλου: «Ἀτρεῖδες» (τραγωδία). Ἀθήνα 1961.

— Ε. Ν. Νανάκου, ψυχολόγου-ψυχοθεραπευτρίας: «Τὸ παιχίδι». Θεσσαλονίκη 1961.

— Φρίξου Π. Βράχα, διευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. «Ὁ ἄνθρωπισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη κ' ἢ οὐσία τοῦ νεοελληνισμοῦ».

Λευκωσία 1961.

— Γ. Μανρικάρη, καθηγητοῦ τῶν Μαθητικῶν: «Ὁ ἀστερονομικὸς ὄριζων». Ἀθήνα 1961.

— Χρ. Π. Φράγκου: «Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου στὰ ἀγῶρια τῶν δώδεκα χρόνων» (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ). Θεσσαλονίκη 1961.

— Θ. Α. Λαϊνᾶ: «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ὁ λευτῆς χωρὶς ῥάσο». Ἀθήνα 1961.

— Τοῦ ἰδίου: «Οἱ δύο εὐαγγελισμοί» (θρησκευτικὸς καὶ φιλετικός). Ἀθήνα 1960.

— Τοῦ ἰδίου: «Ὁ ἅγιος Νεκτάριος». Ἀθήνα 1962.

— Τοῦ ἰδίου: «Ὁ δρόμος τῆς ἀναζητήσεως». Ἀθήνα 1962.

— Κωνστ. Ν. Βουγιούκα, δικηγόρου δ. ν.: «Οἱ κοινωνικῶς ἀπροσάρμοστοι ἀνήλικοι εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα». Θεσσαλονίκη 1960.

— Γεωργ. Χ. Μανούκα, (πρῶην γεν. ἐπιθεωρητοῦ τοῦ «Παιδομαζώματος»): «Παιδομάζωμα, τὸ μεγάλο ἔγκλημα κατὰ τῆς φυλῆς». Ἀθήνα 1961.

— Ἑλληνικοῦ Κέντρου Παραγωγικότητος: «Ἡ παραγωγικότης εἰς τὴν Ἑλλάδα» (ἀπολογισμὸς δραστηριότητος μᾶς ἐπταετίας 1954-1960). Ἀθήνα 1961.

— Ἀντ. Ν. Χαροκόπου, καθηγητοῦ τῆς φιλολογίας: «Αἱ ἀτελευθερωτικαὶ προσπάθειαι τῶν Χίων κατὰ Γενοικτῶν καὶ Τούρκων». Χίος 1961.

— Ἀρχιμανδρίτου Φωτίου Κωνσταντινίδου: «Ἡ θυσία τοῦ ἔθνομάρτυρος Ἀρχιεπισκόπου Κυπρινοῦ». Λευκωσία 1961.

— Τοῦ ἰδίου: «Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ μας πίσω ἀπὸ τὰ κάγκελλα τῆς φυλακῆς (κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κυπριακοῦ ἀτελευθερωτικοῦ ἀγῶνος)». Λευκωσία 1962.

— Τοῦ ἰδίου: «Ὁ λόγος τοῦ Δημητρίου τοῦ Ἀργυροκόπου κατὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἐφέσῳ». Λευκωσία 1961.

— Ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Διαρομμάτη: «Ἀγαπάτε». Πάτρα.

— Ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Κυράτσου: «Ὁρόσημα τοῦ ἐναντιοῦ». Ἐδεσσα 1961.

— Τοῦ ἰδίου: «Ἐνώπιον τῆς παρουσίας ἐποχῆς». Ἐδεσσα 1961.

— Κωνστ. Διαμαντοπούλου, δικηγόρου: «Τινὰ περὶ τοῦ συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς «ἔδαφος», μετὰ σχετικῶν λαογραφικῶν παρατηρήσεων». Ἀθήνα 1962.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: δόδος Καρύτση 14, Ἀθήνα (Τηλ. 35-023) — Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Ἱερέων: Γ. Δ. Ἱατριδῆς, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήνα (1). — Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3, — Προϊστ. Τυπογραφεῖον Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλῃ 176. — Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μή, δὲν ἐπιστρέφονται.